

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI**

**KADIN VE ŞİFA: BİR SAĞALTIM ARACI
OLARAK MASAL ANLATICILIĞI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Bahar Kadioğlu Bakan

Ankara, 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI**

**KADIN VE ŞİFA: BİR SAĞALTIM ARACI
OLARAK MASAL ANLATICILIĞI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

Tezli Yüksek Lisans Tezi

Bahar Kadioğlu Bakan

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Melike KAPLAN

Ankara, 2021

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN ÇALIŞMALARI
ANABİLİM DALI**

**KADIN VE ŞİFA: BİR SAĞALTIM ARACI
OLARAK MASAL ANLATICILIĞI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Melike KAPLAN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Doç. Dr. Melike KAPLAN**
- 2- Prof. Dr. Güzin YAMANER**
- 3- Doç. Dr. Zeliha Nilüfer NAHYA**

28 Temmuz 2021

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Melike Kaplan danışmanlığında hazırladığım “Kadın ve Şifa: Bir Sağaltım Aracı Olarak Masal Anlatıcılığı Üzerine Bir Araştırma (Ankara.2021)” adlı yüksek lisans tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:

Adı - Soyadı ve İmza

ÖNSÖZ

Çocukluğumda annemin bana her gece anlattığı *Binbir Gece Masalları* ve özellikle *Limon Kız* masalından çok etkilenmem ve masalları çok sevmem, yetişkinliğimde ise masallarda bir şeylerin ters gittiğini fark etmem beni masal anlatıcılarına yönlendiren etkendir.

Masallardaki hakikat veya sihri, geçmişle günümüz arasında köprü kurarak aktaran, insan ve evren için yeni öyküler yaratılmasına fırsat verebilecek günümüz masal anlatıcılarına sorularım var.

Tez çalışmam boyunca bana destek olan tez danışmanım Doç. Dr. Melike Kaplan'a, hocam Prof. Dr. Güzin Yamaner'e, tez sınavımdaki çok kıymetli katkıları için Doç. Dr. Zeliha Nilüfer Nahya'ya, KÇ'den Fidan Sabaz'a, tezin her aşamasında devam etmem için beni motive eden eşim Arhan Bakan'a, aileme, arkadaşlarıma ve anlatıcılara teşekkür ediyorum. Bu çalışmayı çocukluğumda bana her gece yorulmadan saatlerce masal anlatan annem **Refiye**'ye armağan ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Problemi.....	3
Araştırmanın Amacı ve Önemi	6
Judith Butler’ın Performatif Teorisi Işığında Masal Anlatımlarını Düşünmek	8
Feminist Yöntem	9
Zaman ve Sınırlılık.....	13
Nitel Yöntem.....	14
Çalışma Alanı ve Örneklem.....	16
Verilerin Analizi.....	19
BÖLÜM 1: MASAL AĞACINI BÜYÜTMEK	21
1.1. Feminist Edebiyat Eleştirisi ve Toplumsal Cinsiyet.....	26
1.2. Masallar Neden Feminist Bir Meseledir?	28
1.3. Toplumsal Cinsiyet ve Postmodern Masallar.....	31
BÖLÜM 2: ANLATICILARIN SAĞALTIM PRATİKLERİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET	35
2.1. Şamanlardan Günümüz Kadın Masal Anlatıcılarına Uzanan Süreç.....	36
2.2. Şifacı Kadın.....	39
2.3. Masal Terapi-Sosyokültürel Sağaltım ve Toplumsal Cinsiyet.....	43
2.4. Beden, Toplumsal Cinsiyet ve Masal Anlatım Pratikleri-Fiziksel Sağaltım	48
2.5. Çocuklar, Toplumsal Cinsiyet ve Masal Anlatım Pratikleri-Psikolojik Sağaltım.....	54
2.6. Ekofeminizm ve Masallar-Küresel Sağaltım	59
2.7. Psikanaliz ve Toplumsal Cinsiyet-Tinsel Sağaltım	62
BÖLÜM 3: BULGULAR VE TARTIŞMA	67
3.1. Bir Sağaltım Pratiği Olarak Masal Anlatıcılığı	67
3.1.1. Masal Anlatıcısı Olmak.....	67
3.1.2. Masalların Sağaltım Açısından Tartışılması.....	70
3.1.3. Masallar ve Duygular	74
3.1.4. Çocuklarla Masal.....	76
3.1.5. Pandemiye Masallarla Dijital Sağaltım	79
3.2. Feminist Hareket Olarak Masal Anlatıcılığı	80

3.2.1. Masallarla Topluluk Olmak	82
3.2.2. Masallarla Değişen Dönüşen Bir Masal Kültürü	83
3.2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Anlatıcılık.....	85
3.2.4. Kadın Anlatıcı Kadın Dinleyici	88
3.2.5. Günümüze Göre Değişen / Uyarlanan Masallar	91
3.2.6. Anlatıcıların Toplumsal Cinsiyet Konusunda Yaptıkları Çalışmalar... 97	
3.2.7. Anlatılarla Eylem-Kişisel Olan Politikler	99
3.2.8. Pandemiye Masallarla Dijital Örgütlenme	101
SONUÇ ve DEĞERLENDİRME	103
KAYNAKÇA	108
ÖZET	113
ABSTRACT	115
EK – 1: KATILIMCI LİSTESİ	117
EK – A	122
EK – B	123
EK – C	124

GİRİŞ

Günümüzde masal anlatıcılığı, yüz yüze veya sosyal medyada yapılan masal etkinlikleri ve sohbetleriyle popülerleşen bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada masal anlatıcılarının kendilerini, bireyi ve toplumu iyileştirerek dönüştürme motivasyonları, masallar ve toplumsal cinsiyet bağlamındaki algı, kavrayış ve çalışmalarını tartışmak amaçlanmıştır. Bu araştırmayı yapmamı sağlayan öğrenim sürecimi özetlemek isterim.

Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Bölümü ve Utrecht Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları Bölümü'nde aldığım dersler feminizm konusunda epistemolojik ve varoluşsal benliğimi şekillendirdi. Ankara Üniversitesi'nde hocam Prof. Dr. Güzin Yamaner'le *Kadınların Sessiz, Sözlü ve Yazılı Dilleri* dersinde Fransız Feministler Luce Irigaray, Helen Cixous ve Julia Kristeva üzerine yaptığımız okumalar beni heyecanlandırıp tutkulu bir şekilde çalışmama vesile oldu. Fransız feministlerin dişil yazın (*écriture féminine*) ve dil hakkında yaptığı tartışmalar düşünce temellerimi kurdu diyebilirim. Dil ve postmodernizm üzerine derslerde yaptığımız tartışmalar politik bir duruş benimsememi sağladı. Diğer derslerde arkadaşlar arasında yaptığımız tartışmalarda postmodern dili kurtuluş olarak görenlerden biri oldum. Bu akım hakkında arkadaşların kendi deneyimleri üzerinden yaptığı eleştirileri haklı bulsam da kabul etmeliyim ki, bunları göz ardı edip aynı zamanda içimi kemiren bir şüpheyle postmodernizmi ve dili en önemli toplumsal çözüm olarak düşünüp savunmaya devam ettim.

Utrecht Üniversitesi'nde yeni materyal feminizm (*new material feminism*) üzerine yaptığım okumalarla postmodernizmin olumsuz yanları üzerine de kafa yordum.

Dille beden, modernizm ve postmodernizm gibi ikicil kavram depolarının içinden ve arasından, hiçbirini çöpe atmadan eleştirel bir konumlanışla düşünmeye başladığımı fark ettim. Çalışmamın yöntem kısmı daha çok orada yaptığım okumalar üzerinden şekillendi.

Kadınların sağaltım pratikleri üzerine çalışan Doç. Dr. Melike Kaplan hocam ile tezim üzerine yaptığımız sohbet, araştırmamı dil ve beden üzerine daha iyi konumlandırmamı sağladı. Kadınların şifacılık geleneği ve günümüz sağaltım pratikleri üzerine yaptığım okumalar, masal anlatıcılarının yaptıkları sağaltım pratiklerini toplumsal cinsiyet yönünden analiz etmemi ve araştırmamı derinleştirmemi mümkün kıldı.

Çalışmanın 1. Bölümünde masalın edebiyat türü olarak feminist edebiyatla ilişkisi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, dil içerisinde yer alan ikili anlam kalıplarının eril ve dişil olarak biri diğerine zıt olacak şekilde edebiyat, psikanaliz ve tarih gibi çeşitli yazın alanlarında nasıl konumlandırıldığı tartışılmıştır. Masalın günümüzde ve burada anlatıcılar tarafından feminist pencereden nasıl anlamlandırıldığına yönelik ihtiyaç savunulmuştur. Burada Fransız feministler Irigaray, Cixous ve Kristeva'nın dişil yazın tartışması, ikili anlam kalıplarının dışında anlam inşa etmenin önemini vurgulamış ve masalı bu geleneğin yararlandığı postmodernizmle tartışmak için zemin hazırlamıştır. Toplumsal cinsiyetin postmodern masalla olan ilişkisi değerlendirilmiştir.

2. Bölümde şamanizmdeki evren ve şifa algısının kadınlar tarafından günümüze nasıl taşındığı örneklerle sunulmuştur. Bu bölümde *akıl*, *beden* ve *ruhu* iyileşmede bütünsel olarak değerlendiren ve dişili içeren bir sistem olarak *holistik sağaltım*

yaklaşımı, modern tıba alternatif olarak değerlendirilmiştir. Dişil bakış açısı ve kültürel söylencenin birlikte yeniden tanımlanmasına olanak sağlayan bir alan olarak holistik sağaltımın masalla ilişkisi feminist perspektifle tartışılmıştır. Geçmişle günümüze bağlayan, evrensel ve/veya yerel insanlık hakikatlerine yeniden bakarak günümüzün değerleriyle karşılaştırmanın yaratabileceği sosyokültürel, fiziksel, psikolojik, evrensel ve tinsel sağaltım olanakları üzerinde durulmuştur.

3. Bölümde alan bulguları *Bir Sağaltım Pratiği Olarak Masal Anlatıcılığı* ve *Feminist Hareket Olarak Masal Anlatıcılığı* başlıkları altında tartışılmıştır.

Araştırmanın Problemi

Bu araştırmanın hareket noktası, değişen-dönüşen ve günümüzde çeşitli mekânlarda ve dijital ortamlarda yeniden üretilen masal anlatılarının, anlatıcı odağındaki değişiminin feminist analizine duyulan ihtiyaçtır.

Bu çalışmada Türkiye’de son yıllarda popülerliği giderek artan masal anlatılarını feminist bakış açısıyla değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu amaçla ilk katıldığım etkinlik 2015 yılında Ankara’da bir kafede gerçekleşen masal etkinliği oldu ve süreç içerisinde pek çok farklı etkinliğe katılmamla birlikte çalışmamızın seyri ve yöntemi de belirlenmeye başladı.

Farklı kültürlenme süreçlerinden geçmiş, cinsiyet, cinsel yönelim, etnisite, sosyal sınıf ve yaştan kalabalık bir grup bir araya gelmiş, Judith Malika Liberman tarafından anlatılan masalları büyük bir dikkatle dinliyorlardı. Etkinlik süresince ve sonrasında insanların rahatladığını ve etkinlikten huzurlu ve mutlu ayrıldıklarını

gözlemledim. Günümüz toplumunun rutin ve yoğun temposundan insanlar masal anlatımını dinleyerek uzaklaşıyor ve bir araya geliyorlardı. Temelde bu soru ve merak beni şaşırtarak bu araştırmayı yapmaya yöneltti. Tezin temel sorusu buradan hareketle şu oldu: Masal insanları neden ve nasıl şifalandırıyor ve rahatlatıyor?

Öte yandan masallar ve toplumsal cinsiyet üzerine yaptığım çeşitli okumalar, masalarda toplumsal cinsiyet rollerinin simgesel çözümlemesinin yapıldığı çalışmalar temelindeydi. Örneğin, Melek Özlem Sezer *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet* (2014) isimli kitabında klasik Grimm masallarının simgesel çözümlenmeleri üzerinde durmuş ve masalların cinsiyetçi anlamlarını tartışmıştır. Bu durumda, anlatılan masalarda cinsiyetçi öğeler var ise insanların rahatlamak ve huzur bulmak değil, tam tersine rahatsız olmaları ve bu anlatımları sorgulamaları beklenirdi. Yaptığım gözlem ve katılımlarda toplumsal cinsiyet bağlamında masalların cinsiyetçi olduğu varsayımı ve yorumunun günümüzde değişmeye başladığını gördüm. Toplumsal cinsiyet bağlamında masalların insanları neden ve nasıl rahatlattığı sorusu bu araştırmaya temel sorulardan biri olmuştur. Masalın anlatana ve dinleyene neden iyi geldiğini toplumsal cinsiyet bağlamında değerlendirmek bu çalışmanın amaçlarından bir tanesidir. Bu bağlamda çalışmada yarı yapılandırılmış ve açık uçlu sorular tercih edilmiş, sohbet ortamında aşağıdaki görüşme soruları sorulmuştur.

1) Masal anlatıcısı olmak sizin için ne ifade eder?

- ❖ *Sizi masala çeken şey nedir?*
- ❖ *Anlatıcı olarak kendinizi nasıl konumlandırıyorsunuz? Misyonunuz amacınız var mı?*
- ❖ *Anlatıcılığa nasıl yöneldiniz? Niye böyle bir şey yapmaya karar verdiniz?*
- ❖ *İlk masal anlatımı nasıl ilginizi çekti? Buna neden başladınız?*
- ❖ *Masal anlatıcısının bir rolü var mı?*

2) Masallar nasıl iyileştirir?

- ❖ *Masallar iyileştirir mi?*
- ❖ *Masallar nasıl iyi geliyor?*
- ❖ *Çocukların durumunu güncel yoğun toplumumuzda nasıl yorumlarsınız? Çocukları masal anlatarak nasıl iyileştirebilirsiniz?*
- ❖ *Pandemi sürecinde dijital ortamda masal anlatımını nasıl değerlendirirsiniz? Pandemi sürecinde masallar iyileştiriyor mu?*

3) Masal anlatırken duyguları nasıl kullanabiliriz?

- ❖ *Masal anlatımının duygularla bir ilgisi var mı?*
- ❖ *Masal ve duygular konusunda bir eğitim aldınız mı? Masalla duyguları nasıl aktarabiliriz?*

Ankara'da katıldığım masal anlatım etkinliği sonrasında anlatıcı Liberman'a yaklaşıp anlatıdaki bazı cinsiyetçi söylemlerden rahatsız olduğumu söyledim. Aldığım cevap konuyu daha fazla sorgulamaya yöneltmek için araştırmada yeni sorular oluşmasına neden oldu. Liberman "bu sonuçta sizin kültürünüz; hem sen anlatınca öyle anlatırsın" dedi. Burada ilk sorguladığım nokta "sizin kültürünüz" sözü oldu. Liberman, kendisinin dışında olduğu bir kültürü mü ima ediyordu? O zaman, kültür öznelce sahiplenilen ve aynı zamanda onları içeride ya da dışarıda bırakan bir şey midir? Kültürün belirleyiciliği masal anlatıcılığına nasıl yansımaktadır? Toplumsal cinsiyet üzerine masal anlatım etkinlikleri ve atölyeler düzenleniyor mu? Anlatıcıların bu anlamda beklenti ve talepleri nedir? Masal anlatıcılığı ne yönde sağaltıcıdır? Toplumsal cinsiyete duyarlı bir masal dili anlatıcı ve dinleyiciye ne hissettiriyor? Bu dil bireylere ne düşündürüyor ve neyi değiştiriyor? Araştırma sorularına bağlı olarak oluşturulan görüşme soruları aşağıdadır. Bu yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular katılımcılardan gelen yanıtlarla görüşme esnasında aşağıdaki gibi şekillenmiştir:

1) Masal ve toplumsal cinsiyet konusunda ne düşünüyorsunuz?

- ❖ *Toplumsal cinsiyet ve masallar konusunda bir okuma veya bir çalışma yaptınız mı?*
- ❖ *Masal anlatırken toplumsal cinsiyet anlamında nelere dikkat edersiniz?*
- ❖ *Dinleyicilerin çoğunluğunun kadın olduğu söyleniyor. Bunu siz de gözlemlediniz mi? Bu durumu nasıl yorumlarsınız?*
- ❖ *Toplumsal cinsiyet ve alternatif masal konusunda ne düşünüyorsunuz?*

2) Masal ve toplumsal cinsiyet konusunda çalışmalar yapıyor musunuz?

- ❖ *Toplumsal cinsiyet konusunda gözlemleriniz neler? Anlatıcılıkta bu konuda bir çalışmaya rastladınız mı?*
- ❖ *Masallarda kimlerin sesi kısık? Biraz bahseder misiniz? Siz kimlere nelere yaşam gölgesi açmaya çalışıyorsunuz anlatılarınızla?*

3) Sizce dönüşmekte olan yeni bir yaşam kültürü var mı? Kim ve neden dönüşüyor, dönüştürüyor?

- ❖ *Bugün masal anlatı etkinliğinde bir araya geldik. Masal anlatımlarına da farklı yerlerde de çok rastlıyorum. Bu anlatılarla birlikte değişen dönüşen yaşam kültürü var mı?*
- ❖ *Masallar günümüze göre dönüştürülüyor mu? Acaba buna mı ihtiyaç var? Dönüşmeye mi ihtiyaç var?*
- ❖ *Masal anlatıcılığını politik eylem bağlamında değerlendirebilir misiniz?*
- ❖ *Masal anlatıcılığını örgütlenme bağlamında değerlendirebilir misiniz?*

Araştırma boyunca bu soruların yanıtlarını aramak ve verilerimi tezin odak noktası çerçevesinde yansıtmak istiyorum.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Masal anlatıcılarının günümüzde *modern* zamanlarda ve formlarda insanları iyileştirmek için anlattıkları masallarda ya da masal anlatıcılığı eğitimleri, anlatıcılık atölyeleri gibi yaptıkları diğer çalışmalarda toplumsal cinsiyet algısını ne yönde geliştirdiklerinin izini sürmek bu çalışmanın temel amacıdır. Aynı zamanda bu araştırmayla toplumsal cinsiyet bilincini genişletmek ve cinsiyetçi anlatım pratiklerini

azaltmak hedeflenmektedir. Bu açıdan araştırmaya dayalı ve yazılı bir akademik katkı sunmak da bu çalışmanın hedefleri arasındadır.

Bu tezin bir diğer amacı da sağaltım pratiklerinin değişen/dönüşen günümüz şartlarında, teknolojik olanaklarla ve dijital platformlarda masal anlatımı ve etkinlikleri ile nasıl karşımıza çıktığının analiz edilmesidir. Bu bağlamda bu tezin bir yönü dijital *ortamda masal anlatıcılığı/sağaltıcılığı* olarak niteleyebileceğimiz yeni bir kavramsal çerçeve sunmasıdır. Araştırmanın yürütüldüğü sırada COVID-19 döneminde değişen/dönüşen şartlarla bu süreç katılımlı olarak gözlenmiş ve karşılaştırmalar yapılmıştır. Küresel salgının başlamasıyla birlikte masal etkinliklerinin sosyal medyaya taşındığı ve insanları bir araya getirerek sağaltım aracı olarak ilgi gördüğü gözlemlenmiştir. Bu çerçevede konu toplumsal cinsiyet meselesi ile ilişkisi bağlamında değerlendirilmektedir.

Masal anlatımları insanları bir araya getirme, etkileme, iyileştirme gücüne sahip midir? Bu sorunun cevabının da arandığı çalışma boyunca, konunun toplumsal cinsiyetle ilişkisi açısından iyi bir araştırma ve gözlem sahası olacağını düşünüyorum. Masal anlatılarında masallara feminist bir yaklaşımla bakabilmek ve gözlem yapabilmek, sorgulayıcı ve dönüştürücü pratikler yapabileceğimiz bir ortam sağlayabilir. Araştırmacı kimliğimle dinleyici ve feminist bir araştırmacı olarak dahil olacağım performanslarda özneler arası iletişimle elde edeceğim veriler bu alana farklı bir bakış açısı kazandırabilir.

Türkiye'de toplumsal cinsiyet ve masal konusunda yapılan akademik çalışmaların çoğunlukla metinler üzerinden ilerlediği gözlenmektedir. Kültürel bir

pratik olarak çalışacağım masal anlatım performanslarına feminist bakış kuramsal açıdan da yeni olacaktır.

Bu çalışmanın bir tartışması da şudur: Zamansal olarak aslında geçmişle günümüzü aynı uzamda birleştiren masal performansları, toplumsal cinsiyet kalıplarının nasıl inşa edildiğinin sorgulanabileceği ve bununla birlikte bu kalıpların içeriden dönüştürülebileceği bir feminist araştırma ve toplumsal paylaşım sahasının oluşmasını sağlayabilir.

Judith Butler’ın Performatif Teorisi Işığında Masal Anlatımlarını Düşünmek

Başlangıç olarak araştırmamı temellendireceğim bir feminist dil teorisine giriş yapmak isterim. Nasıl bir dille, ne türde ilişkiler kurarak daha fazla yaşam alanı açarak anlatımlar yapılabilir? Judith Butler’ın öne sürdüğü cinsiyetin *performatif* teorisi bu sorumu yanıtlamak için kullanacağım bazı basamaklar sundu (Butler, 1999).

Toplumsal cinsiyet, tekrar eden bedensel ve söylemsel performanslarla normlaşır ve kültüre yerleşir; bu anlamda aslında cinsiyetli kimlik inşa edilen bir edimdir. Performatif tekrarlar toplumsal normların hem yeniden icrası hem de yeniden deneyimdir. Toplumsal normlar, özneler üzerinden düzenlenir ve beden üzerinden anlamlandırılan süreklilik ile biçimlenme gerektirir; bu toplumsal stile uyarak eylemleyen bedenler meşru ve bireysel görünür, ancak bu aynı zamanda kamusal bir eylemdir. Eğer toplumsal cinsiyet kimliğinin inşası sabit görünen bir kimlik değilse ve edimlerin zaman içindeki tekrarıysa, bu inşa günlük yaşama yansıdığı anda kendiliğinden bir eğretilik doğuracak ve yerinden sarsılacaktır (Butler, 1999). Butler’ın bu ifadesi cinsiyetin performatif oluşunun zamansal ve mekânsal olarak değişkenlik

göstermesinden kaynaklandığı şeklinde de yorumlanabilir. Bu değişkenlik yukarıda değinildiği gibi ayrıca bedenın edimsel biçimlenmesiyle birlikte büyük ölçüde dilin kullanımını ve inşası içerisinde zaten yer alır.

Dilin öznelereın çoğulluğuna, akışkanlık ve değişkenliğine yaşam alanı açabilmesi için kalıcı tekrarları süreksizleştirilmesi gerekir. Bu, öznenin kalıtsal ve sabit değil değişken ve bir süreç olduğunu tekrarlayan stratejik kullanımlarla mümkündür. Bu stratejik kullanım bedenın ve dilin birbirinden ayrılarak değil birlikte dinamik bir süreç içerisinde değerlendirilmesinde yatar. Araştırma konusu olan toplumsal cinsiyetin alternatif kültürel biçimlenimleri olarak masal anlatım performansları, dil ve bedeni ilişkisel olarak değerlendirebileceğimiz bir mikro kültür olarak ifade edilebilir. Masallar gelenekselin taşıyıcısı olmakla birlikte anlatıcı tarafından çağın ihtiyaçlarına göre yorumlanabilir. Bu anlamda masal anlatımları, toplumsal cinsiyet rollerinin ve normlarının hangi bağlamlardan geldiğini ve bu rollerin nasıl inşa edildiğini veya yerinden edildiğini gösterebilir. Masal anlatım etkinlikleri büyük kültürün bir parçası olarak bir mikro kültür yaratabilir. Masal anlatımının kendisinin de bir performans sanatı olması bedenın dille bütüncül kullanımını gerektirmektedir. Bu yönüyle masal anlatım etkinlikleri performatif teori ışığında değerlendirildiğinde öznenin kalıtsal ve sabit değil değişken olduğunu gösteren stratejilere alan açabilir.

Feminist Yöntem

Feminist toplumsal araştırmalar pozitivismi eleştiren, yorumlayıcı (*hermeneutics*) bilgiyi ve eleştirel sosyal bilimi temel alır. Bu anlamda araştırmamız bilimin, dilin ve gerçekliğin eril algısının yanlıyken yansızmış gibi gösterdiği zıtlıklar ve hiyerarşiye karşılık onu eleştiren bir feminist tavır ve epistemoloji

derinleştirilecektir. Feminist epistemolojilerin sağladığı disiplinlerarasılık, çoğulculuk, devamlılık, öznellik ve farklılıkları çalışmamda örebilmem için toplumsal cinsiyet temel analiz birimi olarak değerlendirilecektir.

Bilgi inşa ederken nasıl nesnel, etik ve politik olabilirim? Aynı zamanda pozitivist bilimlerin evrensel nesnelliğini eleştirerek nasıl feminist epistemolojiden yararlanabilirim? sorularına bu yöntem ve metod kısmında odaklanmalıyım. Bu sorularına Donna Haraway'ın konumlu bilgiler (*situated knowledges*) yaklaşımından bulduğum yanıtlarla ilerledim (Haraway, 2010).

Konumlu bilgiler yaklaşımını Haraway, bir *görme/görüş* (bedensel, duyusal, akli ve eleştirel bir araç olarak) alegorisi üzerinden tanımlar. Bazı pozitivist bilimlerin öngördüğü nesnel bilgi arayışında araştırılana/bilgiye yukarıdan ya da hiçbir yerden görmeden bakmak yerine görerek ve araştırmanın içine dahil olarak bilgi üretmenin nesnel olduğunu savunur. Araştırmacının araştırmaya dahil oluşu ve öznesi ile aktif bir iletişim içinde oluşu “insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine bir tanımını yapmak, insanların gerçekliğe yüklediği anlamı, olayları süreçleri kavrayış ve anlayışları ortaya koymak için yapılan bir [eylemde bulunmasına sebep olur]” (Kümbetoğlu, 2005: 47). Bu anlamda masal anlatıcılarıyla yapılacak görüşme ve anlatı gözlemleri bu araştırma için benzer bir avantaj sağlayacaktır. Araştırmanın amaç bölümünde belirttiğim gibi anlatıcıların toplumsal cinsiyet konusundaki algı ve çalışmalarının izini sürmenin yanında toplumsal cinsiyet bilincini genişletmeyi ve cinsiyetçi anlatım pratiklerini azaltmak da hedeflendiği için bu yaklaşım bir aksiyon alınmasına olanak sağlayacaktır. Ancak burada ilke olarak hiyerarşik, otoriter ve yönlendirici olmayan bir üslupla anlama çabasına girilmesi önemlidir.

Haraway konumlu bilgiler yaklaşımı içerisinde kullandığı kısmi perspektiflik ve bedensel nesnellik (*corporeality*) kavramlarıyla alegorisini sağlamlaştırır. Kısmi perspektiflik ontolojik ve epistemolojik birikimimiz ve önyargılarımızla bir araştırma üzerine eğildiğimizi ve araştırmaya bunlarla eklemlenerek bilgi inşa ettiğimizi savunur (Haraway, 2010: 102). Bu yüzden söylem ve bilgi kimsenin tekelinde değildir ve kısmi olarak üretilir. Bu yaklaşım bilgi inşa etmeye başlamadan önce araştırmacıyı kendi özgül konumlanışlarını ve kısmi perspektiflerini araştırmada tanımlayıp bunun üzerinden başkalarının gerçeklikleri ile ilişkiler kurmaya yöneltir. Araştırmacı olarak bu çalışmada üreteceğim bilgide masal, anlatıcılık, toplumsal cinsiyet ve sağaltım kavramları temel alınıyor. Konumlu bilgiler yaklaşımını bir feminist yöntem olarak ele aldığım için beni bu kavramlar hakkında araştırmaya yönlendiren ontolojik ve epistemolojik birikimi ve bu konudaki önyargılarımı araştırmanın giriş bölümünde belirttim.

Konumlu bilgiler yaklaşımına göre bilgi inşa sürecindeki her bir konumlanış sabit değil ilişkisel, dinamik ve süreçseldir. Gerçeklik bu konumlanışlar üzerinden örülür. Pozitif bilimlerin gerçekliğin dışarıda kendinden var olan, evrensel ve yansızca gözlemlenebilir olduğu savının aksine; konumlandırılmış bilgiler yaklaşımı gerçekliğin düşünsel, varoluşsal ve teknik bileşenlerini ilişkisel, süreçsel ve dinamik bir yapı içine oturtup inşa ettiği için feminist epistemolojinin *hesap verebilir* olarak nesnel olmasını sağlar (Haraway, 2010: 109-110). Hesap verebilir olma halinin tanımlanıp kavramsallaştırılması araştırma süreci için çeşitli avantajlar sağlayabilir. En önemlisi araştırmada anlatıcılarla kuracağım ilişkilerde ve bilgi üretirken neyi neden dahil ettiğimi anlama ve yansıtmaya çalışma hali bilgi inşa etme sürecinde özdüşünsel bir strateji geliştirmemi sağlayacaktır.

Araştırmacının kendi konumu üzerinde yapacağı öz ve politik değerlendirme, Haraway'e göre modernizm veya postmodernizm üzerinden söylem ürettiğinde etik olmayabilir. Modernizmin totaliter anlayışı kadar postmodernizmin görecelik anlayışı da tehlikelidir; çünkü dili mutlak çözüm/güç olarak görmek bir nevi onun içine hapsolmaya neden olur. Bu iki yaklaşım birbirini yansıtan aynalar gibidir. "Görecelik ve bütünselleştirmenin ikisi de her yerden ve hiçbir yerden eşit ve tastamam bir görü vaat eden tanrılık hileleridir" (Haraway, 2010: 105). Masal anlatıcılarıyla yapacağım görüşmelerde araştırmacı olarak konumum da aslında modernizm ve postmodernizm arasında doğru bir yerde durma üzerine uğraş vermemle şekillenecektir. Bu coğrafyada anlatılan masalların *yerli* değerlerine bugünün şartlarıyla ve feminist perspektifle bakarken, bu değerlerin postmodernizmin *yenilikçi* ve *yıkıcı* etkisiyle girdiği alışverişte, toplumsal cinsiyet konusunda modernizm veya postmodernizm anlam kalıplarına hapsolmadan bilgi üretebilmek istiyorum. Masallar aracılığıyla kökler ile kültürel kodlara, onları yok saymadan farklı gözlerle (bugünün toplumsal değerleriyle) bakmanın iyileştirici olacağına inanıyorum¹.

Kültürel kökler ve kültürel kodlara onları yok saymadan bakma ve iyileşme, başka şekilde ifade edecek olursak, konumlanarak bakma, öznelerin gizlenmesi yerine bedenın söylem içinde imlenmesine ve sorumluluk olarak görünür kılınmasına neden olur; bu ortaklaşa dayanışma içerisinde bir politika üretilmesi için önemlidir. Bu politika ayırmlayarak (*différance*), farklılıklar üzerinden ayırmları göstererek, söylem ürettiği için heterojen ve çoğul kimliklerin oluşumuna ve dayanışmasına vesile olacak yerel sistematik ağların zeminini oluşturur. "Toplumsal cinsiyet, içinde had safhadaki yerleşmenin, en mahrem şekilde kişisel ve bireyselleşmiş bedenın tonlarının yüksek

¹ Bacchilega halk anlatılarının uzlaşa ve rahatlıktan kaynaklanan normatif işlevleriyle, dönüşümü yansıtan yıkıcılığı arasındaki çatışmanın belirli tarihsel ve toplumsal bağlamlarda farklı ideolojik etkilere katkı sağlayacağını belirtir (2016: 24-25).

gerilimli küresel emisyonlarla aynı alanda titreştiği yapılanmış ve yapılandırılan bir farklılık alanıdır” (Haraway, 2010: 109). Toplumsal cinsiyeti temel aldığım araştırmamda konumlu bilgiler yaklaşımı birçok açıdan düşünsel ve etik araçları sağladığından, çalışmamı bu feminist yöntem üzerinden inşa etmek istiyorum.

Tez çalışmamda masalların şifalandırma özelliğini kültürü merkez olarak tartışacağım. Bu anlamda sağlık ve kültür kuramlarını disiplinlerarası tartışmada olanak sağlayacak holistik sağaltım kuramının masal anlatıcılığıyla ilişkisini burada değerlendirmek isterim. Holistik sağaltım geleneksel sağaltım bilgisinin sağaltım işleviyle modern tıba tamamlayıcı ve/veya alternatif bir yaklaşımdır. Kültürel kozmolojinin, deneyim, gözlem ve inançlarla şekillenen sağaltım bilgisi halk tıbbı/etno-tıp olarak da isimlendirilir. Geleneksel bilginin de şifalandırmaya dahil oluşuyla holistik yaklaşım ruh-beden ayrımı olmadan hastayı bütüncül yaklaşımla iyileştirmeyi amaçlar (Kaplan, 2020). Masal, sadece dinleyip geçtiğimiz bir dinleti etkinliği değildir; günümüzde anlatanı ve dinleyeni de içine dahil eden, hatta düşünürken ve dinlerken şifalandırılan bir etkinliğe dönüşmektedir. Günümüzde masalların şifa sözcüğüyle çokça anılması aynı zamanda alternatif bir sağaltım yaklaşımına ihtiyacı işaret etmektedir. Bu çalışmada toplumsal cinsiyet masal ilişkisi kültürel analiz birimi olarak alınacak ve holistik yaklaşım çerçevesinde tartışılacaktır.

Zaman ve Sınırlılık

Bu çalışma 2015 yılında katıldığım masal etkinliğinde zihnimde ilk olarak sorunsallaşmıştır. O süreçte ders dönemindeydim ve tezimin konusunu henüz belirlemediğim. Bu etkinlikle birlikte tezin odak noktası ve konusu şekillenmeye başladı. Daha sonra 2016-2017 güz döneminde Erasmus Öğrenim Hareketliliği

Programı kapsamında Utrecht Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları bölümünde aldığım yüksek lisans derslerinde de bu konu üzerinde düşünmeye ve çalışmaya devam ettim. 2016-2017 bahar döneminde tez üzerinde çalışmaya başladım ancak iş yoğunluğum nedeniyle çalışmama amaçladığım ve istediğim kadar zaman ve enerji ayıramadım. Yine de etkinlikleri ve gelişmeleri olabildiğince takip etmeye çalıştım. 2018-2019 bahar döneminde tez üzerinde tekrar çalışmaya başladım ve tezin kuramsal çerçevesi bu süreçte şekillenmeye başladı. Bir sonraki yıl tez çalışmamın görüşmelerini yapmayı planlarken COVID-19 salgını saha çalışmamı kısıtladı. Küresel salgın nedeniyle 2019-2020 bahar dönemiyle 2020-2021 güz dönemi öğrenimimi danışmanım ve üniversitenin onayıyla dondurdum. Ancak, kayıt dondurma sürecinde de tez çalışmama devam ettim. Birçok etkinliğin dijital olarak yürütüldüğü küresel salgın döneminde masal anlatımlarının da çevrimiçi buluşma ve etkinlikler üzerinden yapıldığını gözlemledim. Bundan sonra araştırmam zorunlu olarak dijital ortamlardan elde edilen verilerin analiziyle devam etmiştir. Ancak, bu zorunluluk zaman içinde tezimin gelişimine de katkı sağlamış, dijital ortamda masal anlatıcılığının da teze yoğun şekilde dahil edilmesine neden olmuştur. Günümüz ve belki de gelecekte şekillenecek dijital çağ sürecinde masal anlatıcılığının değişen/dönüşen halleri de böylece tezde tartışmaya açılmıştır.

Nitel Yöntem

Nitel yöntem “bireylerin süreçlerin, olguların hakkında, deneyimlerin, davranışların, faaliyetlerin tanımlandığı; niyetlerin isteklerin, değerlerin, fikirlerin içinde yer aldığı; duyguların yansıtılabildiği; bilgilerin, inançların ve kanaatlerin ayrıntılı bir şekilde aktarılabildiği...” bir veri toplama yöntemidir (Kümbetoğlu, 2005: 43). Araştırmada masal anlatıcılarının deneyimleri, bu deneyimlerin farklı sosyal

bağlamlarda doğurduğu etkileşimler ve sosyal ilişki örüntüleri, feminist bir perspektifle gözlemlenmiş ve araştırmaya yansıtılmıştır. Nitel yöntem bu anlamda ayrıntılı bir kavrama amacına uygun teori ve veri sağlamıştır.

Niteliksel yöntemde araştırmacı araştırdığı öznenen ayrı değildir; öznesi ile aktif bir iletişim içinde paylaşım gerçekleştirir. “Burada araştırmacı sadece araştırma öznesine değil, kendi deneyim ve bilgilerine bakarak, bunları araştırdığı kişilerle paylaşarak, ortaklaşa bir biçimde yaratılmış bir etkileşim süreci yaratabileceği teknikleri, yolları ve tarzları tercih etmektedir” (Kümbetoğlu, 2005: 56). Ben de araştırmamda kendimi katılımlı gözlem yapan feminist araştırmacı olarak konumlandırıyorum. Amacım masal anlatımlarının toplumsal cinsiyet bağlamında kadınları güçlendirici yönlerinin neler olabileceği bilgisini anlatıcılarla kuracağım etkileşim ve paylaşımlarla inşa etmektir.

Araştırmam ilgili insanlarla bir ya da birden fazla ortamda uzun süreli etkileşimlerle şekillenmiştir. Dijital platformlarda ve yüz yüze katıldığım masal anlatım etkinlikleri ve eğitimleri araştırma sahamı oluşturmuştur. Tezim masal anlatıcılarıyla yaptığım görüşmeler üzerinden elde ettiğim verilerin analizleri üzerinden kurduğum tartışmalarla şekillenmiştir. Görüşmeler yarı yapılandırılmış açık uçlu sorular üzerinden ilerlemiştir. Görüşme kayıtları görüşme esnasında katılımcıların izniyle ses kayıt cihazıyla kaydedilmiş ve kişisel verilerin teze yansıtıp yansıtılmayacağı katılımcıların kararıyla belirlenmiştir.

Bu teze temel olan veriler, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde alan çalışmaları ve görüşmelerle toplanmıştır. Katılımcı gözlemci olarak yer aldığım masal etkinliklerinde katılımcılarla yaptığım bireysel görüşmeler araştırma verilerimin

desenini oluşturmuştur. Katılımcı ve anlatıcılara başlangıçta kartopu tekniğiyle ulaşılmıştır. Nitel analizde kartopu tekniğine göre yapılacak görüşmelerde, önce bilinen kişilere ulaşılır. Daha sonra ulaşılan kişilerin tanıdığı kişilere ulaşarak görüşme ağı genişletilir (Glesne, 2015: 61). Sosyal medya üzerinden takip ettiğim masal etkinliklerinden birine katılarak pilot çalışma yapmak araştırmamın başlangıç noktası olmuş ve araştırmamı şekillendirmiştir. Pilot çalışmada tanıştığım anlatıcıların önerdiği anlatıcılara ulaşarak görüşmeler sürdürülmüştür.

Anlatıcılarla bireysel görüşmeyi tercih etmemin sebebi zamansal ve işlevsel avantajlar sağlamasıdır. Bireysel görüşmelerde ortaya çıkan konular ve analizler derin bir değerlendirmenin elde edilebileceği veri sağlamıştır.

Tartışmalar sırasında susturulmuş deneyimlerin söz aldığı ve bireylerin yansıtma ve bilinç kazanma yoluyla bilgi düzeylerini artırdığı özgürleştirici bir diğer özellik doğmuştur. Bu özelliğe istinaden görüşmeler sırasında bir araştırmacı olarak üstlendiğim kolaylaştırıcılık rolünde herkese söz hakkı verilmesi ve seslerin birbirini susturmaması konusunda temkinli davranmaya çalıştım. Kendi duygu ve düşüncelerimi de tartışmalara yansıtarak araştırmacı olarak kendim ve görüştüğüm katılımcılar arasında karşılıklı ve ilişkisel bir ortam sağlamaya çalıştım.

Çalışma Alanı ve Örneklem

Araştırma alanımı Türkiye’de masal anlatıcılığıyla ilgilenen ve bunu sağaltım (iyileşme-iyileştirme) pratiği olarak uygulayan anlatıcılar oluşturmuştur. Sağaltım pratiği olarak masal anlatan anlatıcıların bireyi ve toplumu iyileştirerek dönüştürme motivasyonları, masallar ve toplumsal cinsiyet bağlamındaki algı, kavrayış ve

çalışmalarının yorum ve analizi veri olarak işlenecektir. Bu anlatıcılarla tercih ettiğim çalışma örneklerinde araştırma öncesinde belirlenmiş keskin varsayımlar yerine daha çok keşfedici bir yaklaşımla ve açık görüşlü fikirlerle başlama; çok büyük sayılı bir örneklem yerine daha az sayıda ve uygun, bütüncül örneklemi tercih etme; araştırma sürecinde örneklem büyüklüğüne karar verme; sabit bir örneklem yerine araştırma süresince bireyler ve uygun örnekleri amaçsal, yöntemsel ve etik uygunluğa göre belirleme araştırmamda kullanacağım nitel araçlar olacaktır. Amacım pozitivist bilimlerin önerdiği genelleme yapılabilecek temsil edici bir örneklem yerine, araştırmamda insan deneyimlerinin çeşitliliğini, zenginliğini yansıtabilecek anlatıların yer alabileceği ve araştırma konusunun derinlemesine kavranabileceği amaçlı nitel bir örneklem tasarlamaya çalışmaktır. “Amaçlı örneklemin mantığı ve gücü derinlikli çalışmalar için bilgi açısından zengin durumlar araştırma amacı için önem taşıyan konular hakkında araştırmacının büyük miktarda bilgi edinebileceği durumlardır...” (Patton’dan aktaran Glesne, 2015: 59).

Araştırmada, görüşülen anlatıcılar için rumuz isim kullanılmıştır. Anlatıcılardan Derya ve Filiz’le sırasıyla 1-2 Şubat 2020 Ankara’da gerçekleşen iki masal etkinliği sonrasında görüşülmüştür. Bunlardan ilki *Kurtlarla Koşan Kadınlar Masal Atölyesi: Etsiz Kız Masalı* isimli, diğeri ise *Düş Kaparı Atölyesi: İyileştirici Masallar ve Keyifli Sohbetler* isimli etkinliktir. İkinci etkinlikte de *Kurtlarla Koşan Kadınlar* kitabından *La Loba* (Kurt Kadın) masalı anlatılmıştır. Bu iki etkinlik ulaşım imkanının kolay olması ve anlatıcılarla görüşme öncesi gözlem yapılabilme olanağı sağladığı için tercih edilmiştir. Işık’a İstanbul Seiba Anlatı Merkezi’nde 15-16 Şubat 2020 tarihinde gerçekleşen Masal Anlatıcılığına Giriş Eğitimi² aracılığıyla ulaşılmıştır. Işık Trabzon’da yaşamaktadır ve İstanbul’a masal anlatıcılığı eğitimi için gelmiştir. Araştırmayı

² Etkinliğe daha derin alan araştırması yapabilmek adına bireysel katılım gerçekleştirdim.

tanıttığımda konuya ilgi göstermiş ve görüşme için gönüllü katılımcı olabileceğini belirtmiştir. Seiba Anlatı Merkezi'nde anlatıcı ve anlatıcı eğitmeni olarak çalışan Gül'e eğitim öncesi ulaşılmış ve görüşme için onay alınmıştır. Gül'le görüşme bu alanda anahtar kişi (*gatekeeper*) olduğu ve daha derinlikli tartışma yapılabileceği düşünülerek tercih edilmiştir. Derya, Filiz, Işık ve Gül'le yüz yüze görüşme yapılmıştır. İstanbul'da yaşayan Seda'ya COVID-19 salgınının başlamasıyla sosyal medyadan ulaşılmış ve özellikle toplumsal cinsiyet ve masal konusunda çalışmalar yaptığı için kendisiyle dijital ortamda görüşme yapılmıştır.

Masal anlatıcılığı konusunda uzun yıllardır çalışan ve bu konuda çeşitli eğitimler veren Doç. Dr. Evrim Ölçer Özünel'le araştırma kapsamında yapılan görüşmede konu bağlamında kimlerle görüşülebileceği konusunda bilgi alınmıştır. İhsan, Özge ve Arda'ya bunun üzerine araştırma için ulaşılmıştır ve bu görüşmeler de dönemsel olarak COVID-19 sürecine denk gelmektedir. İhsan'la görüşme geleneksel anlatıcılığı sürdürdüğü için konunun farklı boyutlarıyla tartışılabileceği düşünülerek dijital ortamda gerçekleştirilmiştir. İhsan Ordu'da yaşamaktadır ve Anadolu Masalları Projesi³ kadrosunda masal anlatan bir öğretmendir. İstanbul'da yaşayan Özge de Anadolu Masalları Projesi'nde masal anlatan bir öğretmendir. Geleneksel masal anlatıcılığı konusunda çalışan ve bu konuda anahtar kişilerden biri olduğu için kendisiyle görüşme yapılmıştır. Arda İzmir'de ikamet etmektedir ve tıp öğrencisidir. Masal ve şifa konusunda alternatif tartışmaların yapılabileceği düşünülerek kendisiyle görüşülmüştür. Derya, Filiz, Işık, Gül, Seda, İhsan, Arda ve Özge'ye ait anlatıcılıkla ilgili bilgiler Ek 1'de verilmiştir.

³ Anadolu Masalları Projesi, UNESCO Türkiye Milli Komisyonu işbirliğiyle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen bir projedir.

Masal anlatıcılığı konusunda anahtar kişiler olan Zerrin ve Başak COVID-19 öncesi dönemde ve salgın sürecinde Instagram üzerinden takipçilerin katılımına açık yapılan masal etkinlik ve sohbetlerinde takip edilmiş, araştırmaya katkı sunabileceği düşünülen gözlem notları kaydedilmiştir. Gözlem notları anlatıcılarla sonradan paylaşılarak ve çalışma tanıtılarak onay alınmış ve veri olarak değerlendirilmiştir. Demet, Gözde, Sennur ve Ahsen'e ait gözlem notları Zoom üzerinden 19 Şubat 2021 tarihinde yapılan *Anlatıcı Çemberi* adlı bir sohbette tutulmuştur. Bu notlar anlatıcıların onayı alınarak çalışmaya dahil edilmiştir.

Verilerin Analizi

Çalışma süresince 2'si erkek 6'sı kadın olmak üzere 8 katılımcıyla görüşülmüştür. Görüşmeler ortalama 40 dakika sürmüş, her görüşme dijital olarak kaydedilmiştir. Görüşmeler deşifre edilerek yazıya dönüştürülmüştür. Bunun sonucunda yaklaşık 60 sayfalık veri elde edilmiştir. Toplumsal cinsiyet, masal ve sağaltım konusunda internet kaynakları taranmış ve bu kaynaklar da araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırmada bu görüşme sorularının yanında pandemi sürecinde dijital ortamda gözlem yoluyla elde edilen bulgular, veri olarak değerlendirilmiştir. Instagram üzerinden takipçilere açık yapılan etkinliklerde gözlem notları tutulmuş ve bu gözlem notları sonradan anlatıcıların onayı alınarak araştırmaya yansıtılmıştır. Zoom üzerinden yapılan etkinliklerde moderatörlerle önceden çalışma hakkında iletişime geçilerek izin alınmıştır. Zoom etkinlikleri sonrasında/veya çalışma moderatör tarafından sorulursa sohbet esnasında katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve alınan notların araştırmada paylaşılabilmesi için onay alınmıştır. Bu süreçte 6 anlatıcıya ait gözlemler veri olarak değerlendirilmiştir.

Masal etkinlikleri ve masal/masal anlatıcılığı üzerine sohbetlerin Instagram veya Zoom gibi alternatif medya üzerinden yürütülmesinin anlatıcıların düşüncelerini daha özgür ifade edebildikleri alanlar açtığı gözlemlenmiştir. Örneğin Zoom üzerinden masal anlatıcılığı üzerine yapılan bir sohbette, anlatıcıların deneyimlerini ve masalla ilgili görüşlerini dinleyen katılımcılar sohbeti çok içten, samimi ve özgürleştirici bulduklarını ifade etmişlerdir. Gece saat 22:00'de başlayan sohbet bitiş zamanı belirtilmeksizin yaklaşık üç saat sürmüştür.

Toplanan verilerin çözümünde ilk olarak görüşme kayıt deşifreleri ve gözlem notları bir bütün olarak metin haline dönüştürülmüştür. Daha sonra verinin işlenmesiyle anlamlı kavram ve temalar kodlanmıştır. Son aşamada ise kavram ve temalar yorumlanmış ve sonuç yerine değerlendirilmiştir. Veri analizinde sistematik analiz ve yorumlama yaklaşımından yararlanılmıştır. Sistematik veri analizinde “verilerde karşılaştırmalar yapmak, birbirine karşıt noktaları saptamak, temalar arasındaki benzerlikleri ortaya çıkarmak ve sistematik bir analiz yapmak mümkündür” (Kümbetoğlu, 2005: 154). Yorumlama, sistematik analizin sonunda ayrıştırılan ve gruplanan verilerin araştırmacı tarafından değerlendirilmesidir.

BÖLÜM 1: MASAL AĞACINI BÜYÜTMEK

“Benim için sanat görünmeyi görünür kılabilmektir. Sanat objesi, el sanatı objesi, performans, öykü, şiir, dans, bir müzik parçası olsun. Burada iletilen Kim, Ne, Nerede, Ne zaman, Nasıl, Neden değil. Soyut sanat, müzik ya da dans söz konusu olduğunda bu apaçık ortada. Oysa, işin içine dil karıştığında unuttuğumuz şu: öykü hâlâ iptir ve o ipin işlevi görünmez alanı görünür kılmaktır. En derinimizdeki düşünceler. İçsel yaşamımız. Söyleyemediğimiz şeyler. Hissetmekten korktuğumuz duygular. Özlemlerimiz, rüyalarımız. Yaptığımız yolculuklar değil, ama bir başka yerde bir başka zamanda yapmış olabileceğim yolculuklar.”

Jeanette Winterson

Tohum tüm yaşama koşullarını; toprağı, suyu ve güneşi rastlantısal olarak bulduğunda bir gövde verdi ve kendi kendini rastlantısal olarak var etti. Bu bitkiyi sahiplenen eril, kendini dişilden ayırıp bu bitkiye hâkim olmak ve onu büyütmeği istedi ve bitkinin tüm bakımını o üstlendi. Dil ağacı yer altında tüm kökleriyle eril söylemden beslendi ve büyük yapraksız bir fallus ağaca dönüştü. Fallus-merkezli dil böyle yükseldi. Kadınlar da bu dil içinde yaşamak zorunda kaldılar.⁴

Fallus dil ağacını büyütürken eril sistem kendini daha üst, bağımsız, olumlu özne olarak tanımlamak adına kadını aşağı ve olumsuz bir konuma iterek ötekileştirdi. Bunu yaparken de din, tarih, felsefe, mitoloji, edebiyat ve psikanaliz gibi büyük yazın ve söylem köklerinin hepsini bu ayırımla besledi ve dişil, eril kadar yazılmadı veya çoğunlukla eril bakış açısıyla yazıldı. Hiçbir din kitabı bir kadın tarafından yazılmamıştır. Kadın tarihi, tarih kadını yeterince yazmamıştır. Felsefe cinsiyetçi imgelerle doludur. Platon’un *ideal devleti* eşitlikten uzak, kadınların da tek cinsiyetli bir

⁴ Bu bölüm, Prof. Dr. Güzin Yamaner’in yürüttüğü Kadın Çalışmaları yüksek lisans dersi olan *Kadınların Sessiz, Sözlü ve Yazılı Dilleri* için yapılan okumalarla şekillenen 2015 yılında yazdığım dönem ödevinin araştırma kapsamında yeniden okunmasıdır. Buradaki yapraksız ağaç ve eril dil metaforu bana aittir. Ağacın yaprak ve gölge vermesini, dişil dil için alegori olarak kullandım. Dişil dil birçok canlıya yaşam gölgesi açabilir. O dönemde Güzin Hoca yazıma “hep Batı, bize ait bir şey yok” diye not düşmüştü. Bu yazıdaki dişil dil tartışmasını günümüz masal anlatıcılığına taşıyarak kültür, masal ve toplumsal cinsiyet bağlamında genişletmeyi amaçladım.

yapıda eril olarak bulunduğunu dile getiren sistemdir. Mitoloji, eril bir tanrının tahakkümünden anlatılan ve yaşamımıza anlam veren arkaik ve cinsiyetçi simgelerle doludur. Geçmişte edebiyat yazınında birçok kadın yazar, takma ad kullanarak kabul görebilmiş, kitaplarını bastırabilmiş ve ancak bu yolla ciddiye alınmıştır. Edebiyattaki kadın karakterlerin çoğu erkekler tarafından yazılmıştır. Kadın cinselliğinin erkek tarafından yazılması, kadının arzu nesnesi olarak konumlandırılışını meşrulaştırmıştır. Psikanaliz diğer yazınlara ve düşünsel söylemlere güç ve yön veren fallus merkeziliğin yapı taşını oluşturmuştur. Çünkü psikanaliz tam da baba dilinin tahakkümüyle kadınların bu dile hapsedilmesinin tanımlandığı yazın ve pratiktir. Jacques Lacan'a göre *preödipal* aşamadan *ödipal* aşamaya geçiş aynı zamanda dile hapsoluştur. Her bireyin içinde yitirilmiş bütünlüğe bir özlem vardır ve preödipal aşamaya geçip o bütünlüğü yakalamak ister. Bu arzuyu dile ifade etmekten başka çaresi yoktur; dilin taşıdığı anlam yalnızca bu çabaya yöneliktir. Bu dile birlikte farklı cinsiyet ayrımları ve yaşamlar fark edilir. Eril sistem ve düşünce bu mahkumiyeti egemenlik kurarak yok sayarlar, kadınlarsa bu söyleme ulaşmaya ve bu söylemin olmayan anlam odaklarının sırrını çözmeye çalışırlar. Kadın bu söyleme ulaşmaya çalışan *eksik erkek* olarak isimlendirilmiştir. Lacan preödipal aşamayı ve bu aşamada annenin konumunu anlamlandırmayıp simgesel alana taşıyarak burada anne katlini gerçekleştirmiştir (Irzık ve Parla, 2017).

Batı kültürünün temellendiği rasyonalizm ve aydınlanma erkeği *rasyonel*, *mantıksal*, *güçlü*, *bütünlüklü* gibi niteliklerle; kadını da *duygusal*, *akıl-dışı*, *kırılgan*, *parçalı* gibi özelliklerle birini diğerine üstün ve karşıt kılarak koparıp uzaklaştırmıştır. Eril sistem, bu dönemde ne kadar mantıklı ve güçlü olduğunu görebilmek için fallus ağacın çehresini aynalarla kapladı ve nereye bakarsa baksın yalnızca kendini gördü ve anlamlandırdı. Aynalarda hep kendini görmeye alışan ve bundan hoşlanan eril, kadının

yerinin ev olduğu varsayımını meşru kıldı. Kendisi ise kamusal alanda boy gösteriyordu. Dil de bu ayırdan şekillendi ve bu ayrımı şekillendirdi. Dil, erkeklerin erkeklerle konuştuğu erkekleri anlatan eril yapıyı büyüttü. Kadın için dil ev, aile ve yakın çevreyle sınırlandırılmış anlamları içeriyordu. Kamusal alanda ve özellikle resmi kültür alanında kadınlarla ilişkili olduğu düşünülen türlerin az olması buna bağlanabilir. Yazından dışlanan kadın söylem ve kültürden de dışlandı. Kadının sessizliği küçük görülme, tehlike altında olma veya görmezden gelinme korkusuyla kendini sansürlemesi anlamına da gelebilir. Kadın dilin öznesi ve nesnesi olma arasında sıkışıp kalmıştır. Bu nedenle bir türlü varoluşunu anlamlandıramadığı, kendini gerçekleştiremediği ve kendi benliğiyle çatıştığı bir eril simgeler, isimler ve anlamlar konumunda hapsolmuştur.

Eril akılcılık, Batı kültürünün hem nedeni hem de bu kültürün bir ürünüdür. Feminizm de bu kültürden beslenmiştir. Bu nedenle içinde olduğumuz egemen kültür fallus merkezli dil ağacının ta kendisidir. Kadının toplumdaki dışlanması ile sözden ve yazıdan dışlanması bir ve aynı sistemin ürünüdür. Bu sebeple asıl mesele dilsel sistemin kendisiyle mücadele edebilmektir. Feminizm, ataerkil yapıyı kökünden değiştirebilmek ve kendini gerçekleştirebilmek için *dile düşmeli*, dili yeniden içten parçalayıp şekillendirmeli aynı zamanda da dilin sınırlarının dışına çıkarak kendini yeniden yaratmalıdır. Erkek, eril dili kabullenip bu dille egemenlik kurmuştur, kadın ise bu dili anlamlandırma çabasında dilin sınırlarını aşarak kendi varlığının derinliklerindeki anlamları keşfedebilir. Bu anlamları keşfeden Cixous, Irigaray ve Kristeva fallus merkezli ağacın etrafına postmodern feminist dil tohumları ekmişler ve bunları beslemişlerdir.

Kristeva annelik ve simgesel dil (*semiotics*) üzerine Lacan'ın preödüpal teorisini temel alarak oluşturduğu tartışmasında kadının dişil dille, annesiyle oluşturduğu

ilişkiden gelen semiyotik dili yeniden yazması gerektiğini savunur. Kristeva, dişil dilin - anneyle bebek arasındaki parçalı ve tutarsız dil- babanın hakimiyetçi, tutarlı ve mantıklı dilini bozabileceğini dile getirir. Bu yüzden Kristeva daha çok sürrealist ve postmodern yazınların yabancılaştırıcı ve yadırgatıcı örneklerinin bu dili yapı-bozumuna uğratabileceğini savundu. Kristeva bu metinleri bebek agu-gugusuna veya bir psikopatın konuşmasına benzetir (Irzık ve Parla, 2017: 32).

Cixous, *Medusa'nın Gülüşleri* adlı eserinde “vücudunu yaz... Kaleminden akan mürekkep annenin sütü gibi saftır” diyerek dişil dilin bedensel yazımının kışkırtıcı bir örneğini ortaya koymuştur (Cixous, 1976: 881). Cixous, kadının dilde bedensel temsilinin bulunmadığını, bulunsa da daha çok erkekler tarafından eril dille ifade edildiğini ve kadının kendi bedenini yazmasının kışkırtıcı, yenilikçi ve yapıbozumcu olacağını bu sözleriyle ifade etmiştir.

Irigaray'a göre aydınlanmayla gelen dil, eril mantık tarafından kurulmuş ve kullanılmaktadır. Irigaray'a göre eril dilin ikili zıtlıkları içerisinde ise kadın temsil edilmemektedir. Kadının dili ve ontolojik temsili bu zıtlıkların dışındadır. Bu yüzden kadın kendi dilini keşfetmeli ve bu dille söylem üretmelidir (Irigaray, 2006).

Her üç Fransız feminist dilbilimci cinsiyet ayrımının yerinden edilebileceği bir dil uzamı tasarlar. Bu dil uzamı dişil dil, kadınsılığın olumlu temsillerini zıtlıkların dışında yansıtmayı amaçlar. Bu dil uzamı üretken, dişil, çoksesli, parçalı, göstergesel, kendi sınırlarının dışına beklenmeyen anlarda çıkabilecek ve büyüyecek dil tohumlarını taşır. Bize düşen fallus dil ağacını, büyüttüğümüz feminist dil gövdelerimiz ve dallarımızla, Medusa'nın saçlarının cesurluğu ve kışkırtıcılığıyla kuşatıp içten fethetmek, feminizmle beslemek ve ayrı yerlerde büyüyen diğer çeşitli gövde ve

dallarımızla yükselerek herkesin kendisi olabileceği yaşam gölgeleri yaratmak ve bu yaşamları anlatmak ve yazmaktır. Dil sadece toplumsalın, kültürün bir yansıması değildir; bunu kırıp değiştirebilecek ve kendini yeniden var edebilecek potansiyele sahiptir (Irzık ve Parla, 2017).

Günümüzde daha çok kadınlarca sahiplenilen masal anlatıcılığının kadınların daha çok sözünü iletmesine alan açtığı gözlemlenmektedir. Masal anlatılarının tam da bu noktada bahsettiğimiz gibi kadınların sözüyle insanlara yeni yaşam gölgeleri açacak bir ağaç büyüttüğünü varsayıyorum. Masallar kültürden beslenir ve gelenekselin taşıyıcısıdır. Günümüz anlatıcıları masal içerisindeki kültürel kodlara, köklere bugünün değerleriyle yeniden bakıyorlar. Yapılan etkinliklerde dişil, çoksesli, parçalı kendi sınırlarının dışına çıkan ve yeni anlamlar kuran dille masallar anlatılıyor. Çünkü kadınlar masallar aracılığıyla kültürel kodlara bakarak kendi öznelliklerini tanımlıyorlar; bunu kendini keşfediş yolculuğu olarak, varoluşsal bir yolculuk olarak görüyorlar. Toplumsal cinsiyet bağlamında bu yönüyle anlatıcılık geçmişin geleneğin bilgisini yok saymadan ona farklı şekillerde eklemlenerek bilgi üretmesi yönüyle kadınlar için çok güçlendirici ve dönüştürücü olabilir.

1.1. Feminist Edebiyat Eleştirisi ve Toplumsal Cinsiyet

Feminist edebiyat eleştirisi ataerkil eserlerin nasıl bölünüp parçalanabileceğini gösteren kavramsal ve kuramsal haritalar sunar. Bu eleştiri aslında feminist politika gibi analitik strateji ve yöntemlerinin politik etkilerini kavramamızı sağlar. Feminist edebiyat eleştirisi ve bu anlamda eleştirinin kaynağını oluşturan dil ve politika ilişkisi feminist bağlamda kavranmış olur. İkinci Dalga feminizmin öncülerinden Kate Millett'in "kişisel olan politiktir" (1987) savunmasını feminist politika, kimlik, öznellik ve dil bağlamında stratejik olarak kullanma kılavuzu sunar. Kadınlar kendilerinin sembolik olarak yanlış veya eksik tanımlanmasından rahatsız olurlar. Bu rahatsızlığın ve bilincin gücüyle feminist bir kimlik edinirler. Bir cinsiyeti dil yoluyla edinmemizin yollarını anlamak dilin özneliğimizi, sıkıntılarımızı, farklılıklarımızı, özgünlüğümüzü olumlu ya da olumsuz kurmadaki oynadığı rolü anlamak için feminist edebiyat eleştirisine başvururuz.

Feminist eleştiri, edebiyat eleştirisi içinde dört sorunla ilgilenmektedir. Bunlardan ilki eril edebiyat tarihi ve metinlerinde ataerkil varsayımların nasıl konumlandırıldığı ve kadın kimliğinin bu varsayımlara göre nasıl şekillendirildiğinin tespit edilmesi ve konumlandırılmasıdır. Bu eleştiri izlekseldir; edebiyatta kadınlara nasıl baskı yapıldığına odaklanır ve kadın okurun erkeklerin ürettiği eserlerin tüketicisi olduğunu varsayar. İkinci eleştiri ise kadın yazarların görünmemelerini ele alır. Bu sayede, göz ardı edilmiş kadınların metinlerine ve kadınların daha önce edebiyat dışı kabul edilen sözlü kültürüne büyük önem veren yeni bir edebiyat tarihi oluşturulmuştur. Üçüncü eleştiri okurlara yeni yöntemler ve bir eleştiri pratiği sunarak feminist okur

kimliğini kuramsallaştırır. Bu pratik, geleneksel eleştiride yeterince değerlendirilmeyen annelerle-kızların ya da anne/kız ilişkisinin gösterilmesine odaklanır. Dördüncü eleştiri ise, feminist edebiyat eleştirisinin yeni bir yazı ve okuma uyum stratejisi oluşturarak bizim de feminist okurlar olarak edimde bulunmamızı amaçlar. Bu son eleştiri ilkiyle karşılaştırıldığında okuru aktif ve yaratıcı olarak konumlandırır (Humm, 1994: 26). Yukarıda belirttiğim bütün bu eleştiri pratikleri kadın kültürüne ve yazınına kadını özgürleştirecek biçimde maddi bir biçim vermeyi amaçlar.

Feminist edebiyat eleştirisi, bilginin kadın düşmanı organizasyonunu, bu bilginin akademik hayatta, kitle iletişim araçlarında ve gündelik toplum hayatındaki politik kurgusunu yerinden edip dönüştürmeyi amaçlar. Feminist eleştirinin amacı okumayı sosyal etkinlikle ilişkilendirmektir. Diğer bir deyişle politik eylem olarak feminizm ile politik ve eleştirel düşünme ilişkilendirilir ve aralarında dinamik bir gerilim oluşur. Bu dinamik ilişkinin günlük hayatımıza yansıyan geniş kurumsal sonuçları olabilir. Bu ilişki kadın hareketleriyle ortak yaşam ilişkisi içerisinde birlikte gelişebilecek kültürlerin ve kimliklerin özgürlük ve tanınmasına destek olabilir (Humm, 1994).

Araştırmam için Maggie Humm'ın feminist edebiyat eleştirisi için sunduğu bu basamakları kullanmayı amaçlıyorum. Bir edebiyat türü olarak masal da bu basamaklarla ilişkilendirilerek değerlendirilebilir. Masalda ataerkil varsayımlar nasıl konumlandırılmıştır ve kadın kimliği bu varsayımlara göre nasıl şekilleniyor? Sözlü kültürde anlatılan masallara bugün yeniden baktığımızda neleri farklı yorumlayabiliriz? Belki de masalı o günün şartlarıyla bağlamsal olarak incelediğimizde bugün sessiz kalan, susturulan kimlikleri görebilir ve köklerimizle farklı bağlantılar kurabiliriz. Ataerkil varsayımları olan masalları kadın yazını ve kültürünü dönüştürecek ve özgürleştirecek şekilde anlatabiliriz.

1.2. Masallar Neden Feminist Bir Meseledir?

Masalların neden feminist bir mesele olduğuna değinen çeşitli yerel araştırma ve çalışmalar var; ancak çalışmam bunların hepsine değinmek amacını taşıyor. Bu bölümde masal ve feminizm konusunda yazılmış 3 çalışma seçtim ve bu çalışmalar örneğinde bu sorunun farklı açılardan nasıl tartışıldığını göstermek isterim. Bu çalışmalar sırasıyla Melek Özlem Sezer'in *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet* (2014) adlı kitabı; Evrim Ölçer'in Türkiye Masallarında Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi (2003)⁵ adlı tez çalışması ve Berna Gün'ün *Masallara Feminist bir Bakış ve Cinsiyet Meseleleri* (2008) adlı tez çalışmasıdır. Her üç çalışma da masalların sembolik çözümlemesini içermektedir. Bu çalışmaların konuyla doğrudan ilgili olması ve akademik bir tartışma yürütmüş olması, seçimimde rol oynamıştır.

Masallar “toplumsal cinsiyet rollerinin şablon halinde aktarımı, biçimlenme sürecindeki kişilikleri toplumsal örüntüye uyumlu kılmak üzere tasarlanmıştır” (Sezer, 2014: 20). Bu şablon rollere uyanlar nihai ödülü alır; almayanlar ise sonunda cezalandırılır. Sezer'e göre masal bu rolleri bilinçaltında fark edilmeyerek işler. Melek Özlem Sezer'in çalışması yerel masalları örneklendirse de daha çok Batı klasik masallarının simgesel çözümlemesi üzerinde durarak masalı toplumsal cinsiyet açısından tartışır.

Çalışmasında toplumsal cinsiyet, masal ve mekân ilişkisini çözümleyen Evrim Ölçer Özünel'e göre masallar kadın ve erkek kimliğini, toplumsal cinsiyet rollerine koşut olarak *özel alan* ve *kamusal alan* ayırımına tabi tutarak anlatır. “Masal, kadının

⁵ Evrim Ölçer Özünel'in tezi *Masal Mekânında Kadın Olmak: Masallarda Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi* (2006) başlığı altında kitap olarak yayımlanmıştır. Bu çalışmada tezine referans verilmektedir.

ataerkil söylem tarafından üretilen toplumsal cinsiyetini içselleştirerek, ev içindeki konumunu ‘aileyi korumak’ düzleminde sürdürür” (Ölçer, 2003: 107). Kadın ve erkeğin toplumsal cinsiyetin mekânsal bağlamda geçirdiği evrelere bakıldığında kadınların cinsel işlevlerinin azaldığı oranda *kötü* diye nitelendirilmelerine rağmen bu mekânlar arasında dolaşım serbestliklerinin arttığı görülmüştür. İki mekân arasında sınırsız dolaşım serbestliği olan erkek ise cinsel işlevini kaybettiğinde daha çok *ermiş* diye nitelendirilir (2003: 77). Evrim Ölçer Özünel’in çalışması Pertev Naili Boratav, Umay Günay, Saim Sakaoglu, Ali Berat Alptekin, Ignaz Kunos ve Muhsine Helimoğlu Yavuz’un masal derlemeleri arasından seçilen 32 metni mekân bağlamında çözümler. Bu çalışma bu anlamda yerel kültürel toplumsal cinsiyet rollerinin çözümlemesini içerir.

Berna Gün’e göre “masallar ataerkiyi, dişil bağımlılığı, romantik olarak istenilen ya da kaçınılmaz bir kader olarak göstererek ebedileştirir” (2008: 2). Berna Gün’ün çalışması ise *Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Kırmızı Başlıklı Kız ve Külkedisi*’ni Batı masallarının simgesel çözümlemesi üzerinden feminist perspektifle inceler.

Her üç çalışma da masallarda yer alan toplumsal cinsiyet rollerini ve normlarını sunarak masalı feminist açıdan sorunsallaştırmaları açısından önemlidir. Ancak günümüzde geleneksel masalların ve Batı masallarının bu kültürde nasıl yorumlandığı ve kişiselleştirildiği sorusu üzerine de çalışmalara ihtiyaç var. Masalın özgürleştirilmeye yeniden çoklu seslerle anlatılmaya ve bu seslerin akademik araştırmalarda daha çok yazın diline dökülmesi gerek. Bu açıdan masal anlatımlarının giderek popülerleştiği bu günlerde araştırmam masalı kişiselleştirme ve özgürleştirme ihtiyacı ve önemine odaklanacaktır.

Masallar geçmişimizden günümüze çoğunlukla erkekler tarafından yazılmış ve onları toplumsal olarak bir st konuma yerleştiren ideolojiler etrafında şekillendirilip yaygınlaştırılmıştır. En bilinen masal örneklerinden *Grimm Masalları* ve *Binbir Gece Masalları* gibi örnekler yine çoğunlukla erkekler tarafından seçilip ve erkek yazarlarca bir araya getirilip yayınlanmıştır. Ancak szli kültürde ve farklı kültürlerde bu masalların farklı versiyonlarını bulabiliriz. Çünkü masallar her ne kadar kültürü ve normları korumak adına geleneklerin taşıyıcısı olsa da aynı zamanda masalın dönemin şartlarına göre sosyokültürel olarak şekillendiğini görürüz. Bu yüzden masallar farklı versiyonlarıyla birlikte dönemin şartları değerlendirilerek incelendiğinde değiştikleri ve ihtiyaçlara, dönemin koşullarına göre dönüştükleri açığa çıkar. Ancak, sadece metinler üzerinden yapılan incelemeler kendini tekrar etmekten öteye gitmeyebilir (Hasse, 2000).

Masal araştırmalarında kadının simgesel özümlemesi yapılır ancak okuyucunun, anlatıcının veya dinleyicinin bu genellemeleri ve kodları nasıl anlamlandırdığı veya kişiselleştirdiği üzerine çalışmalar yapılmamıştır. Bu durumda da kadın pasif olarak algılanıp sesini duyuramamış olur. Aslında geçmişten gelen geleneksel masallardaki kadın kahramanların yaşam, amaç ve değerleriyle günümüz kadınlarının yaşamları karşılaştırıldığında bu doğrudan eğretilik doğuracaktır. Bu eğretilik daha çok sorgulamaya ve belki de *uyanişa* neden olacaktır. Böyle düşündüğümüzde masalın gelenekçi yönü de kendiliğinden sorunsallaşacaktır. Masalın günümüzde toplum dinamiklerine göre nasıl anlamlandırıldığına dair daha çok alan çalışmasına ihtiyacımız var.

Geçmişe dönüp bakacak olursak Jack Zipes'in araştırmalarında ortaya çıkan masalın aslında anaerkil toplumların szli geleneğinden geldiği ve zamanla toplumda patriyarka g kazandıkça el değiştirip eril gücün istek ve çıkarlarına göre

şekillendirildiğini kanıtlamıştır. “Zipes *Güzel ve Çirkin* masalının Fransız versiyonlarına ve *Sindirella* masalının Avrupa’daki versiyonlarına ulaşarak bu masalların aydınlanma döneminin hizmetinde anaerkil versiyonlarından saparak toplumsal cinsiyet konusunda da dönüştürüldüğünü keşfeder” (Zipes’tan aktaran Hasse: 28). Bu yüzden masallar içinde sistematik şekilde kodlanarak kılık değiştirmiş yıkıcı bir dişil sesi barındırır. Bu dişil sesi keşfedip bu sesle olan deneyimlerimizi aktarıp masalı özgürleştirmeliyiz (2000, Hasse: 37).

1.3. Toplumsal Cinsiyet ve Postmodern Masallar

Toplumsal cinsiyet ve masal üzerine yapılan çalışmalara bakarsak da dişil dil tartışmalarından, psikanaliz ve postyapısalcılık geleneğinden etkilendiklerini görürüz. Feminist bir edebiyat türü olan *postmodern masal* veya *alternatif masal* kavramlarına burada değinmek isterim. Jack Zipes’a göre feminist eleştirmenler “kültürel ve toplumsal paradigmaları gelecek kuşaklar için değiştirme ve kadınların tarihine ait algıyı tekrar kazanmak adına girişimde bulundular. Feministler 1970’lerden beridir peri masalları koleksiyonunu üç kategoride organize ettiler: (1) pasif feminen stereotiplerin olumsuz etkisine karşı koyacak aktif kadın kahramanların olduğu derlemeler; (2) *alternatif* veya tersine çevrilmiş olay örgüsü ve/ya yeniden düzenlenmiş motifler ile *baş aşağı* edilmiş hikâyeler; (3) feminist çalışmaların yer aldığı koleksiyonlar veya *orijinal masallar* (Zipes, 2000: 157). Peri masallarını dönüştürmeye yönelik ortaya çıkan postmodern masallar, çok katmanlı dönüşümler sunar. Klasik masallardaki cinsiyet algısını sorgulayabilir, fakat aynı zamanda sorgulanmayan bir anlatıda susturulmuş bir öznellik varsa bu algıyı tekrar yoluyla pekiştirebilirler. Toplumsal cinsiyetin doğallaştırıcı kurallarını sorgulamak ve yeniden oluşturmak için Batı masallarındaki sihrin çok kullanılmış ve *yıpranmış* formlarla ve ideolojilerle olan birlikteliğini

bozabilirler. Metnin kendi üzerine düşünmesini gösterirler. Masaldaki kurumsallaşmanın ve ideolojilerin doğal değil kurgu olduğunu gösterirken masalın yerine ve bağlamına bakmamızı sağlar. “Postmodern kurgular, sihirli aynadaki kırılmaları çoğaltmak ve hilelerini açığa çıkarmak arzusuyla, çerçevelenmiş imgelerle oynayarak masaldaki sihirli aynaya ayna tutar. Çerçeveler ve imgeler çeşitlendirilebilir; ancak toplumsal cinsiyet, doğalmış gibi görünen olayların doğallığını bozma stratejilerini kaçınılmaz ve öncelikli olarak birbirine eklemeneceği yerdir” (Bacchilega, 2016: 49).

Çalışmamda postmodern/alternatif masal kavramına değinmek istedim çünkü postmodern masal feminist geleneğin edebi bir tür ve folklor ürünü olan masalla ilişkisini gösteriyor. Postmodern masal üzerine çalışan birçok yazar olmasına rağmen bu çalışmamın amacı bunların dökümünü sunmak değildir. Ancak burada benim de etkilenerok okuduğum İngiliz yazar Angela Carter ve çocuk kitabı yazarı Pınar Selek'ten söz etmek isterim. “Angela Carter'ın Kanlı Oda adlı kitabının tamamında okuduğumuz, masalların üzerindeki efsunu kaldıran ve mitik haleyi dağıtan anlatılar, postmodern sihrin ve bu sihrin kadınları çağırmasının dönüştürücü gücünü örneklemektedir” (2016: 242). Pınar Selek'in çalışmaları olan *Su Damlası*, *Siyah Pelerinli Kız* ve *Yeşil Kız* yine postmodern feminist masal örnekleri olarak gösterilebilir. “Su Damlası masalında kullanılan dil de masalın yeni dili diye ifade etmeyi uygun bulduğumuz, kadın diline uygun yazılmıştır” (Kaygan, 2016: 54). *Siyah Pelerinli Kız* masalı, cinsiyet rollerini eleştiren, bekâr anne olmanın toplum tarafından nasıl ötekileştirildiğine dikkat çeken ve *çocuk gelin* meselesine değinen, kadınlar için çoğunlukla masallarda ve gerçekte dayatılan ya perisin ya cadı ikiliğinin bozulmasını gösteren bir feminist *yeni masal* örneğidir (2016: 69-70). “Yeşil Kız masalı çocuk

işçiler, sınıflar arası iktidar ilişkisi, insan erilin doğaya tahakkümü, doğa ve kadın üzerinde kendini tek güç sahibi kuran eril ideolojinin eleştirisidir” (2016: 107).

Türkiye’de birçok postmodern masal örneklerini kitap raflarında görüyoruz ve bunlar okunuyor okutuluyor. Postmodern masallar toplumsal cinsiyet konusunda klasik masala olan bakış ve algıyı değiştirir. Halk arasında anlatılagelen ve edebiyatla *klasik* hale getirilen masallar, “kendi özgül topluluğu içerisinde, bir ölçüde normlara dayanacak ve bu normları pekiştirecektir” (Bacchilega, 2016: 24). Postmodern masallar toplumsal cinsiyet ve anlatı ile ilgili ihtimallerin çoğulluğunu gösterir. Masal uyarlamalarına çeşitli tarihsel, ideolojik ve maddi koşulları biçimlendiren arzulara bağlı kalınır (2016: 250). Günümüz masal anlatıcıları, sosyal değişikliklere ve tepkilere göre anlatımlarında postmodern masallar ve bunların sunduğu örnek stratejilerden yararlanabilir. Bu kullanımların izini sürmek de araştırmamda veri sağlayacaktır. Postmodern masalların Türkiye’de dolaşımına bir örnek vermek isterim. Bir anlatıcı, sosyal medya hesabında *Vejetaryen Külkedisi, Yıldızlar Arası Sindirella, Prensesler Uslu Durmaz, Dünyayı Değiştiren Olağanüstü Kadınlar, İstemiyorum Diyen Prenses, Atletik Prenses, Prensesleri Kurtaran Cesur Prenses* kitaplarını paylaştı. Paylaşımında “anti kahraman serisi yapıyorum: bunun için Güldünya Yayınları’na bakabilirsiniz. Sol alttaki iki kitabı da BİM marketten almıştım. Kız-oğlan çocuğu fark etmeksizin alınabilir. Özellikle kız çocuklarına okuyunuz prensini beklemek zorunda olan prenses olmak zorunda değiller, bilsinler” notu yazıyor (Ek-B). Anlatıcının Instagram sosyal medya hesabında bir kısmı anlatıcı olan takipçilerine bu mesaj açık hale geliyor. Aynı anlatıcıyla yaptığım görüşmede bu yıl (2020) 11 Ekim Dünya Kız Çocukları Günü’nde Uçan Süpürge’de çocuklarla yaptığı bir atölyeden bahsediyor; atölyede çocuklardan bildiği bir prensesi çizmelerini istiyor. Daha sonra klasik bir masalı daha farklı anlatıyor ve masaldaki prensesi çizmelerini istiyor. Masaldan sonraki çizimlerde çocuklarda

klasik prenses imgesinin dönüştüğünü gözlemliyor (Ek-A). Tam da burada klasik prenses ve prens imgelerinin Disney'in ürettiği filmlerle şekillendiğini belirtmek isterim. Birçok çocuk batı masallarının batı yorumunu bu masallar üzerinden öğreniyor. Anlatıcılar, postmodern masallarla yaptıkları çalışmalarla çocuklara farklı alternatifler sunuyor ve bu çocukların toplumsal cinsiyet algısını olumlu yönde etkiliyor. Anlatıcıların çocuklarla toplumsal cinsiyet ve masallar üzerine yaptığı çalışmalara ilişkin tartışma ikinci bölümde *Çocuklar, Toplumsal Cinsiyet ve Masal Anlatım Pratikleri: Psikolojik Sağaltım* başlığı altında tartışılmıştır.

BÖLÜM 2: ANLATICILARIN SAĞALTIM PRATİKLERİ VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Türkiye’de masal anlatım pratiklerinin popülerleşmesinin bir sebebi masalın *şifa* kavramıyla sıkça duyulması ve bununla birlikte masalın şifahi etkisinin anlatıcıların ve dinleyicilerin deneyimlemesi olabilir. Masal anlatmak iyileştirici bir sanat formu olarak yapılıyorsa, masalın hayal diyarında yer alan örtük anlamlarla kurulan bağlar anlatıcıyı ve dinleyeni özgürleştirdiğinde tam bir sağaltım sağlanır. Anlatıcı anlatırken, masalda yer alan imgeleri kafasında canlandırıp gözünün önüne getirir. Bu imgeleri dinleyiciler de görebilirler ve masalı daha iyi takip ederler. Anlatıcı bu yolla hayal gücünün imgelerini gerçeğe, şimdi ve buradanın imkanlarını kullanarak taşır. Dinleyici de gerçeğe hayalin eşiğinde yarı hipnotize olmuş bir zihin durumuyla, şimdi- burada ile bilinçdışı arasında bir köprü kurar. Bilinçdışıyla kurulan bu köprüde her dinleyici için farklı imgeler yaşantısıyla bağlantılı olarak farklı yorumlanabilir. Yine de masalın verebileceği örtük anlamları, dinleyicinin özelliklerine göre bağlam kapsamında değerlendirmek anlatıcıya bağlıdır. Masal kime, nerede, ne zaman ve ne sebeple anlatılacak? soruları her zaman değerlendirilmelidir. Masalla kurulan duygusal bağ masalın ideolojik altyapısını sorgulama konusunda anlatıcıları çekimser bırakabilir, ancak bu uğraş iyileşmeyi amaç edinen masalların üretilmesine ve masal kültürünün gelişmesine büyük katkı sağlayacaktır.

Günümüz masal anlatım pratikleri bu kadar popüler olmuşken masalla özgürleşme ve iyileşme üzerine daha çok düşünmeye ihtiyacımız var. Bu anlatım pratiklerinin toplumsal cinsiyet açısından düşünülmesi toplumsal ve bireysel arzu ve korkuların masal türünde değerlendirilmesini, çözülmesini ve iyileşmeyi sağlayabilir.

Öte yandan, masal seçimleri ve anlatıcıların yorumları bugünün sosyal koşullarını ve kültürel kabullerinin değişimini izleme imkânı da sağlayabilir.

Masal anlatımının fiziksel, psikolojik ve tinsel şifa sağladığını gözlemliyorum. Buna *tamamlayıcı tıp* ya da *holistik şifa* adı verilir. “Bu tür bir şifa hastayla şifacı arasında duygusal ve bedensel ilişkiye bağlıdır” (Tedlock, 2006: 29). Anlatıcılar bağlama göre masal anlatırken kendi mit ve simgelerini kullanırlar; kendi ruhsal ve duygusal durumlarıyla dinleyicinin durumunu bu sistem içinde değerlendirirler. Bu anlamda anlatıcı masalı kendi içsel yolculuğundan geçirerek, tanıyarak, bedensel ve ruhsal olarak deneyimleyerek aktarır. Bu simge ve mit dünyasında dinleyicinin bilinçdışındaki sesler de açığa çıkar; bastırılmış anılar açığa çıkabilir, bir anlamda yeniden değerlendirilme çözümlenme imkânı bulabilir. Anlatıcı şifa olmayı amaçlıyorsa umut verip çeşitli olanaklar düzlemi oluşturur, beklentiler yaratabilir. Bu durum “placebo (ilaç olmayan ama hastaya ilaç gibi verilen maddeler, örneğin şeker drajeleri) etkisi olan ritüeller...” açığa çıkarabilir (Tedlock, 2006: 30). Dinleyicide açığa çıkan pozitif duygularla bedenin bağışıklık sistemi de güçlenecektir. Duygusal ve ruhsal dengenin kurulabileceği holistik sağaltım tekniği olarak masal anlatıları dinleyicinin kendine yönelerek, kendini iyileştirme yetilerini güçlendirebilir.

2.1. Şamanlardan Günümüz Kadın Masal Anlatıcılarına Uzanan Süreç

İnsanlar geçmişten günümüze yaşamı anlamlandırmaya çalışmış ve bunu yaşadığı dönemin tarih ve coğrafyasına ait mitler üreterek gerçekleştirmiştir. İnsanın günümüzden geçmişe bakarak geçmişini anlamaya çalışması ve günümüzün toplumsal olaylarını geçmişe ışık tutarak anlamlandırması gelecek için daha güvenli adımlar atmasını sağlayacaktır. İlk çağlardan günümüze varlığını sürdürmüş olan insanın

hikâyesini toplumsal, kültürel, sosyal ve psikolojik yapısını anlamak için mitlere dönmemiz gerekir.

Joseph Campbell, insan genetiğine en yakın tür olarak bilinen Homo Neanderthal'in mezar kalıntılarının incelendiğinde Doğu'dan Batı'ya uzanan (rahimdeki gibi bükülmüş şekilde) ve çeşitli boynuz gibi hayvan kalıntılarının bulunduğunu söyler. Campbell'a göre bu kalıntılar; yeniden diriliş ve yeniden anne karnına dönüş inancının dışıl kültürdeki etkileridir. Bu dönemde anne doğuran/yaratan doğa ve yok eden güç olarak bir arketip olarak temsil edilmiştir. Bu örnekle anne arketipinin çok eski bir geçmişe dayandığını örneklemiştir (Campbell, 2006: 74).

Jung, *Dört Arketip* (2015) kitabında mitolojideki en önemli anne arketipinin Ana Tanrıça olduğunu belirtir. Anne ve büyükanne; üvey anne ve kayınvalide, süt anne ya da dadı, ata ve bilge kadın çeşitli anne temsilleridir. Daha üst anlamda tanrıça, Bakire Meryem, Kybele, Demeter şeklinde adlandırılmıştır. Bunun dışında anne kilise, kent, ülke, gök, toprak, orman, deniz, akarsu, yer altı dünyası, ay, bahçe, kaya, ağaç, her tür oyuk biçim, bereket boynuzu, gül, lotus ve yaralı ve bazen vahşi hayvan simgeleriyle mitlerde, masallarda, halk hikâyelerinde ve masallarda anayı temsil etmiştir (Jung, 2015: 21-22). İlk çağlarda insan, doğuran ve üreten kadını toplumun merkezine koymuştur. Campbell'a göre hem avcı toplayıcı hem tarım toplumlarının mitlerinde doğuran ve besleyen anne olarak Dünya'ya dışıl bir anlam yüklenmiştir. Avcıların imgelemine göre hayvanlara can veren annenin rahmidir. Tarımcılar için de tohum annenin bedeninde yetişir (Campbell, 2006: 85).

İlk çağlarda kadına yüklenen misyon ve simgelerin kadın şamanla ilişkili olduğu da söylenebilir. Campbell'a göre Homo Neanderthal'e ait izlerin bulunduğu kutup

bölgesinde kadın şamanlar oldukça fazladır ve toplum tarafından saygı görürler (Campbell, 2006: 84-85-394). Birçok kültürde olduğu gibi Türk kültüründe de önemli misyonlar üstlenmiş şamanlar sözün, düşüncenin, otların ve taşların iyileştirici özelliklerini kullanarak şifacılık yaparlar. Şamanizmin dişil ele alınışının bir örneği olarak burada Orta Asya Türklerinden Özbek Şamanlarının *ritüel transseksüelizm* geleneğine değinilebilir. Törenlerde kadın kıyafeti kullanan erkek şaman hekimler vardı (Hoppal, 2010: 132). Ritüel transseksüelizm geleneğini Barbara Tedlock'un *Şamanın Bedenindeki Kadın* (2006) adlı çalışmasına değinerek biraz daha tartışmak istiyorum. Tek tanrılı dinleri olmayan ya da bu dinlerden uzak yaşayan, biyomedikal sistemleri bulunmayan toplumlarda şamanlar, anatomik cinsiyetlerine bakılmaksızın birçok sosyal ve tinsel cinsiyetin bedenine bürünür ve sosyal görevlerini yerine getirirlerdi. Pek çok gelenekte şamanlar dişil ve erkek özelliklerinin bir birleşimi olduğunu düşünürlerdi. En güçlü şamanlar hem eril hem de dişil enerji formlarıyla çalışırdı. Bu birlikte çalışma cinsiyetlerin dönüşümü, ya da sıklıkla yer değiştirmesi, bükülmesi, karışması ve tersine dönmesidir. Bu durumda zıtlar ayrılarak değil bir arada hareket ederek birbirini tanımlar. Eril-dişil kutbu manipüle ederler (2006: 293-302). Bu gelenekte şamanizmin tanımı doğanın, insanın, tüm türlerin bir bütün ve birbiriyle ilişkili olduğunu göstermesi açısından ve bununla birlikte toplumsal cinsiyet üzerine düşündürmesi açısından önemlidir. Günümüzde biz de bu gelenekteki evren ve insanlık algısına sahip olsak ne değiştirdi? Kuşkusuz ki daha barışçı, kendi doğamızla ve doğayla daha çok özdeşleşen bir insanlık yaşadık.

Şamanizmdeki evren algısı ve özelliklerini günümüzde kadın masal anlatıcılarının yaşatmaya çalıştığı söylenebilir. Masalların sembolik dilini bilen, günümüz hızlı tüketim toplumundan ve modern yaşamın karmaşasından kendini soyutlamaya çalışan günümüz masal anlatıcısı kadınlar dingin, güçlü, ilham veren,

oyuncu yapılarıyla masalları yeniden anlatıyorlar. Masalları anlatıp yorumlarken toplumu dönüştürme bilinciyle hareket ediyorlar. Bunu yaparken de dışil bir dil ve bilinçle toplumsal bir harekete ve yeniden bir araya gelmeye vesile oluyorlar⁶.

2.2. Şifacı Kadın

İnsan yaşamının nedeni, amacı için ve ilişkiler içinde birbirimize göre ve maddi dünya içindeki bütün her şeye göre nasıl bir duruşumuz olduğuna ilişkin yeni bir akılcı öykü geliştirmeliyiz. Bu öykü, bizi neden olduğumuz yıkımdan koruyacak bir öykü olmalıdır. En doğru, en insancıl olanı ve bu değerleri sürdüren her neyse onu onurlandıracaktır. Bu herkesin tam bilinçliliğinde, varlığın susturulan boyutlarının ifadesine izin verildiğinde gerçekleşecektir (Achterberg, 2009: 272-273).

Günümüze baktığımızda böyle bir öykü yazmaya zorlanıyoruz. Yaşadığımız çağın kutuplu, ayırıcı yapısı teknoloji ve sosyal medyanın etkisiyle de insanları kutuplaştırıp ayırıyor. Bireyi kendinden ve kendi bedeninden ve kendi kendine düşünmekten alıkoyuyor. Bedenini hissetmeyen ve kendi düşüncelerini kontrol edemeyen edilgen bireylerin yazdığı yeni öykü dünyaya ve insanlığa zarar verir, ilerleyerek insanlığın yıkımını getirebilir. Aklın, bedenin ve ruhun ortak noktalarını doğrulayan bir öyküye ve sağaltım sistemine ihtiyacımız var. Bu sağaltım sistemi *dışili* içeren bir sistem olmalıdır: çünkü bu bilinç insanın yaşayan, soluyan, küresel varlığın parçaları olduğumuzu kabul eder. “Yalnızca insan dokusunun sağlığı üzerine odaklanarak, sağlığın ve yaşamın dayandığı duygular, maneviyat, ilişkiler ve çevre için benzer bir endişe duymamak, ortaya çıkmaya başlayan bu bakış açısına göre tehlikeli biçimde uzağı görememektir” (Achterberg, 2009: 269-270)

⁶ Burada *kadın* sözcüğüyle genelleme yapmak ve tüm kadın anlatıcıları kapsayan bir söylemde bulunmak istemiyorum. Burada anlatıcılığın kendisinin dışil yorumlanmasıyla kadın anlatıcıların sözünü bulduğu bir alan açtığımı söyleyebilirim.

Günümüz toplumunun insanın belki de yalnızca şekil ve dokusuna odaklanması bize bir kusurluluk algısı getirdi. Peki duygusal olarak çok çalkantılı olduğumuz bu çağda bizlere ne oldu? Şüphesiz çok yoğun bir şifa içerisindeyiz. Bu konuda sosyal medyada gördüğümüz ve popüler olan eğitimler, kişisel gelişim kitapları ve çeşitli araçları dinamik ve dönüşen bir şifa piyasası oluşturuyor. Bunlar üç ayaklı; değişik terapiler içeren veya farklı beslenme ekolleri yaratan tıp temelli teknikler, tamamlayıcı terapiler ve spiritüel-enerjisel şifa teknikleri (Elmas, 2019: 18). Bu durumda bireye güç veren, kendisini tanımaya yarayan, aklın beden ve ruhun ortak noktalarını doğrulayan dışıl bir bilinç akışı ve sağaltıma ihtiyacımız var. Ancak günümüz, bireyin şifa arayışı gücünün kendisinden alındığını gösteriyor. Çevremize baktığımızda çoğu insanın kendinden memnun olmadığını, kusurlu hissettiğini görürüz. İlk başta bedensel olarak sıfır beden olamamışızdır. Yoğun kıllarımız, seyrek saçlarımız veya biçimsiz kaşlarımız olduğu için kusurluyuz. Kastan veya dolgun dudaklardan yoksun olduğumuz için kusurluyuz. Tenimiz siyah olduğu için, gözlerimiz çekik, kadın, erkek ve LGBTİ+ birey olduğumuz için kusurluyuz. Mükemmel insan değiliz. Zihnimize, hayata bakışımıza, politik duruşumuza ve karakterimize yapılan bir dayatmalar zinciriyle karşı karşıyayız. Her yerde örnek gösterilen mükemmel formlar var. Şifa, tekniklerde değil bireyin kendisini algılama biçimindedir, kişinin kendini iyi hissetmesidir. Bu sebeple kendimizi yeniden tanımlayabildiğimiz, çok sesli ve akışkan bir kimliğin yaratılabileceği bir dışıl bilinç akışına ihtiyacımız var.

Dışıl bilinç akışının tanımlanabilmesi için, dışıl bakış açısı ve kültürel söylencenin birlikte yeniden tanımlanması gerekiyor. Eril ve dişille ilintilendirilen özellikler görece olarak- ama tam değil- zaman ve kültür içinde tutarlıdır. Bunlar bir arada ama kutupsaldır. Birinin tarif edilebilmesi diğerinin zıt biçimde tanımlanmasıyla

mümkün olmuştur. Tabii ki erkeklerin dişil bir yüzü kadınların da eril bir yüzü vardır. Tabii ki söylencelerin genetik faktörlere dayanan yönleri vardır ama çoğu çevresel güçlerce oluşturulmuşlardır. Eril ve dişil söylencelerle nitelendirilen özellikler aşağıdaki gibidir (Achterberg, 2009: 274-275).

Eril ve Dişil Söylencesi

Eril

Rasyonel
Aydınlık/Güneş
Çizgisel
Sağ
Bilgi
Güç
Egemenlik
Etkin
Genişleyen
Önleyici
Verici
Dışsal/Toplumsal
Teknik
Özgün
Biçim
Rekabet
Gökyüzü
Odak
Nasıl
Nesnellik
Birine Yapmak
Sağaltıcı
Onarıcı
Mantık
Fiziksel Dünya
Kesin

Dişil

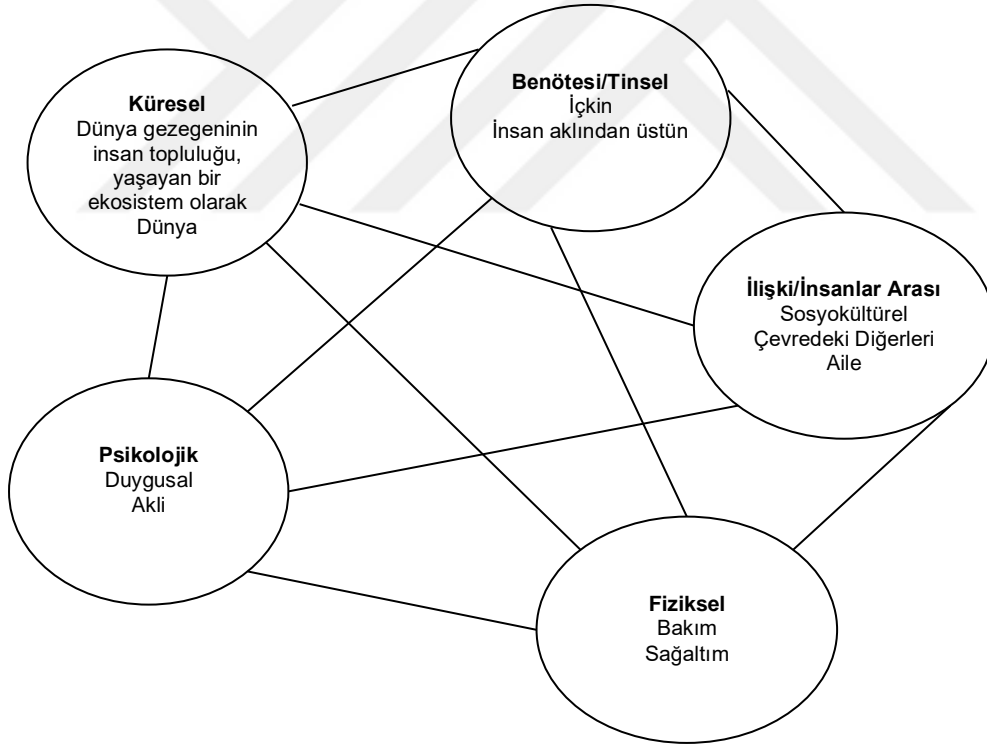
İrrasyonel
Karanlık/Ay
Çizgisel Olmayan
Sol
Bilgelik
Şefkat
Gizem
Edilgen
Denetim Altında
Tepkisel
Alıcı
İçsel/Özel
Doğal
Bütünlük
Süreç
İşbirliği
Yeryüzü
Bakış Açısı
Neden
Öznellik
Biriyle Olmak
Bakıcı
Besleyici
Duygular
Görünmeyen Alem
Esnek

Bilimde de eril nitelikli yöntem ve uygulamalar tasarlanıyor. Dişille ilgili olduğu düşünülen nitelikler bilimden dışlanıyor ve şifacılığın uygulanması daha düşük standartlarda ve daha bayağı nitelikte tanımlanarak dişil bilinç akışı sağaltımdan dışlanarak kültüre yabancılaştırılıyor. Melike Kaplan *Geleneksel Tedavi Pratikleri ve Uygulayıcıları*; “Kadın Şifacılar” adlı makalesinde bu durumu şu şekilde ifade ediyor:

“Dişil nitelikler kamusal olmayan alan için uygunmuş ve profesyonelliğin dünyası için elverişsizmiş gibi değerlendiriliyor. Modern tıpta doktorun *iyileştirme/tedavi* gücü ve otoritesinin, geleneksel tıp ve şifacılar tarihinde tam tersi yönde bir tarihsel süreç izlediği gözlenmektedir. Bu süreç farklı açılardan değerlendirilebilse de; modern

tıbbın erkek, geleneksel tıbbın kadın üzerinden aktarıldığı tartışmalar ve feminizmin ataerkil düzen vurgusu da bu analizde gözden kaçırılmamalıdır. Geleneksel tıbbın şifacıları ile modern tıbbın doktorları arasındaki en temel farklardan biri, toplumsal/tarihsel algıdaki fark ve bunun yeniden üretilmesidir” (2015: 195).

Günümüzde kadınlar birleşmeye giden yolda öncülük etme yeteneğine sahiptir. Dişil bilinç akışı akıldan önseziye ve çizgisel düşünceden çizgisel olmayana erkeklere göre daha yumuşak geçiş yapabiliyor. Şifacılığa kadın sesinin katılması sağlık için yalnızca yeni ve eksik özellikleri getirmek değildir. Aynı zamanda günümüzde bireyin ihtiyacı olan esneklik, denge ve bütünlüğü getirir; kadınlar tam olarak bilgi işlemenin dişil tarzının nitelikleridir (Achterberg, 2009: 281). Dişil bir bilinç akışıyla birbirine bağlı olan bir sağaltım sistemi aşağıdaki tabloda resmedilmiştir.

Sağaltım Sistemi

Birbirine Bağlı Bir Ağ (Achterberg, 2009: 284)

Yukarıdaki tablodan görüleceği gibi sağlığın daha bütün bir ifadesine ihtiyacımız var. Tablodaki her bir etken birbiriyle etkileşim içindedir. Şifa tüm bu

etkenlerin birbiriyle uyumuna bağlıdır. Ağ, bir eril düşünce düzeni olan, daha yaygın çizgisel ve hiyerarşik sistem modellerinin aksine, dişil ve akıcıdır. Sağaltımda dişil söylencenin niteliklerinin içerilmesi gereklidir. Ancak o zaman daha insan merkezli ve güç veren bir sağlık sistemi holistik yaklaşımla tanımlanacaktır.

Günümüz kadın masal anlatıcılarının bu sağaltım sistemini masal anlatarak kurduklarını düşünüyorum. Çünkü masallarla ruhumuzu beslerken, aynı zamanda masal çemberlerinde yaptıkları fiziksel yer kaplama, köklenme, duyu egzersizleri ve çeşitli oyunlarla küresel, tinsel, insanlar arası, fiziksel ve psikolojik tüm etkenleri birbiriyle ilişkişel bir biçimde sezdirerek ve keşfettirerek varoluşla ilişkilendiriyorlar. Tabi ki bunun da kötü örnekleri, yanlış masal seçimleri olabiliyor ve masal anlatımları sosyo-kültürel bir fenomen olarak piyasa değeri ve ticari boyutu da olan popüler bir dönüşüm; fakat çalışmam sonucunda elde ettiğim verilere göre bu popülerleşmeyle gelişmeye başlayan ve yaygınlaşan politik ve toplumsal çalışmalar da var. Sağaltım sisteminin etkenleri üzerinden masal anlatıcılık eğitimleri ve masal anlatılarıyla nasıl bağ kurduğumu araştırmamın ilerleyen kısımlarında tartışacağım. Öncelikle son zamanlarda popüler anlatıcılar tarafından yazılan bazı masal kitaplarına değineceğim ve iyi bir anlatıcının birey ve toplumu nasıl iyileştirebileceğini *sosyo-anlatıbilim* kavramıyla birlikte tartışacağım.

2.3. Masal Terapisi: Sosyokültürel Sağaltım ve Toplumsal Cinsiyet

Günümüz masal anlatıcılarından Judith Malika Liberman yetişkinler için önce *Masal Terapi* (2015) ve ardından *Masallarla Yola Çık* (2017); son olarak ise çocuklar için *Önce Hayal* (2019) isimli kitapları yazdı. Kitapların üçüne de baktığımızda bir şifa olma, kimlik edinme, dönüşüm, rehberlik, yol bulma, genel olarak iyileştirme (iyi

gelme) ve hayata yön verme amacıyla yazıldığını görürüz. Masal Terapi adlı kitabının girişinde Liberman “kafandan bir soru sor ve kitabın içinden rastgele bir masal aç, o masalda cevabı bulacaksın; kendine notlar al ve o masaldan çıkardığın dersi yazabilirsin” der (2015). Bu kitap rehberlik etme yönüyle kişisel gelişim kitaplarına benzer. Daha sonra yazdığı *Masallarla Yola Çık* (2017) kitabında ise 40 haftalık bir serüven vardır. Bu 40 haftalık serüvene göre önce korkuların karanlık dünyası olan ormana korkularla yüzleşmek için gidilir. Ormandan sonra dağa gidilir ve burada zirvelere doğru uçulur ve ilham kazanılır. Ardından yol çöle çıkar. Çöl insanı hayatta cesurca ilerlemeye hazırlar. En sonunda ise denize varılır. Deniz duygu dünyasıdır. Burada ilişkilere ve çevreyle nasıl bağ kurulduğuna bakılır (Liberman, 2017). Liberman’ın *Masallarla Yola Çık* (2017) kitabı da doğayı yol gösteren olarak öncü almış ve doğanın simgesel çözümlemesiyle rehberlik etme ve iyileştirme amacı gütmektedir. Bu anlamda bu iki kitap günümüzde bir yaşam koçu görevi görmektedir denilebilir. Liberman’ın son kitabı *Önce Hayal* (2019) ise özellikle çocuklar için hazırlanmıştır. Bu kitapta Liberman dünya masallarını yeniden yorumlamıştır. Bu kitapta günümüz çocuklarına hayal etmeyi öğretmeyi ve kimlik edinmelerine yardımcı olmayı amaçlamıştır. Ayrıca kitaba eşlik eden müziklere akıllı telefonda kitabın kare kodundan ulaşılabilir. Bu yönüyle kitap günümüz dijital çağına uyum sağlayarak masala çok katmanlı hibrit bir form kazandırmıştır. Sonuç olarak Liberman bu üç kitabında da masallar aracılığıyla insanların ve toplumun görünmeyeni görebileceğine ve iyileşebileceğine inanarak bir sağaltım misyonu edinmiştir diyebiliriz.

Nazlı Çevik Azazi de öykü ve masal anlatımı konusunda Türkiye’de önemli çalışmalar yapıyor. Azazi’nin kitabı *Şifa Veren Masallar* (2019), yarasını adeta masallarla yıkanarak iyileştiren bir kadının öyküsünü anlatır. Azazi’nin kitabın tanıtım metninde bahsettiği masalların *kalp kapısı* ve *akıl kapısı* şeklinde iki kapısı vardır. Kalp

kapısı bize sembollerin, oyunun diliyle seslenir. Akıl kapısı ise masalın kalp kapısında öğrendiklerimizi düşünce yoluyla kalbe mühürlenmesini sağlar. Bu kapıların ikisi de içimizdeki hakikate açılır. Azazi'nin kitabında daha mistik ve dini bir yön söz konusudur. *Masal İki Dünya Arasındaki Aşk* (2019) adlı kitabında ise Azazi, masallar aracılığıyla içimizdeki çocuğa seslenmemizi ve okuyucunun onu uyandırmasını ister. Bu yolla bilinçdışıyla daha iyi iletişim kurulacaktır. Azazi kitabının tanıtım yazısında “masal, dişil yanımızı büyütür. İçimizdeki kahramanı uyandırır. Masal insan olma serüveninde bize güç verir, el uzatır ve rehberlik eder” der (2019). Bu yönüyle kitaba bakıldığında günümüz çağındaki kaybolmuşluk geçmişe ve geçmiş bağlara dönülerek onarılabilir önermesi yapar. Bunun yanında, dilin sembollerine kulak vererek onları anlamaya çalışmanın çözümleyici ve iyileştirici etkisi vurgulanır. Bu yolla simgeler yoluyla bilinçaltımızda yer alanları daha iyi değerlendirip bilinmeyeni görerek bir rota çizebiliriz.

Bu kısımda en bilinen masal anlatıcılarından Liberman ve Azazi'nin kitaplarının genel bir değerlendirmesini yaptım. Burada belirtmek isterim ki günümüz masal anlatıcılarının büyük bir çoğunluğu kadın ve bu sağaltım misyonu ve masal geleneğinin yukarıdaki incelemeden de görüleceği üzere en büyük ortak özellik olduğunu keşfediyoruz. Peki masallar neden nasıl iyileştirir?

Masalların nasıl ve neden iyileştirdiği konusunu Arthur W. Frank'in literatüre kazandırmış olduğu sosyo-anlatıbilim (*socio narratology*) terimi üzerinden ve kitabında, *Letting Stories Breathe* (2012), öykü ve öykü anlatıcılığı üzerine yaptığı tartışmalara değineceğim. Frank'e göre öykünün araştırılması tema ve sembol araştırmalarından çok öykünün ne yaptığı ile ilgili olmalıdır. Hikâyeler insan yaşamı konusunda bilgi verir. Hikâyeler bilgi sağlar fakat daha da önemlisi özellikle doğası gereği biçimi olmayan

yaşamlara geçici ve mekânsal yönlendirme, algı, anlam, niyet ve özellikle sınırlar sunar. Hikâyelerin yaşamı nasıl sunduğu bir lütuf olabilir veya bir tehlike yaratabilir. Hikâyeler insanları bir araya getirebilir veya ayrı kılabilir. Frank'ın kitabı yazmasındaki amaç insanların öykülerle olan gerekli, kaçınılmaz, yararlı ve çok sıklıkla kusurlu olan ilişkisini dile getirmek ve bu ilişkileri iyileştirmektir. Hikâyeler gerçekten nefes alamazlar ama insan yaşamını kurgulayarak hayat verirler. Hikâyeler yalnızca bireylere değil onu dinlemek için bir araya gelen insan topluluklarına da nefes olurlar. Hikâyeler yaşamı canlandırdıktan sonra insanları harekete geçirirler. Sosyologlar öykülerin sosyal hareketlere neden olabileceğini ve hatta ulusları savaşa gönderebilecek güçte olduğunu iddia eder. İyi bir yaşam anlatılarla iyi bir ilişkiyi gerektirir; yaşam kötüye gittiğinde ise arka planında mutlaka kötü bir öykü vardır (Frank, 2012: 2-3).

Frank sosyo-anlatıbilim teriminde Rus eleştirmen Mikhail Bakhtin'in *diyalojik* kuramından esinlenmiştir. Bakhtin diyalojik kavramı için “kahramanı fikirde fikir aracılığıyla görürüz ve fikri kahramanda kahraman aracılığıyla görürüz” der (Bakhtin'den alıntılanan Madran: 233). Ancak kahramanın fikri başka bireylerin fikirleriyle diyalojik bir ilişki içerisine girdiğinde kendini ifade etmeye, gelişmeye, şekillenmeye ve kimlik kazanmaya başlar. Frank için temel düşünce tüm söylemlerin özünde diyalojik olmasıdır çünkü çeşitli farklılıklar arasındaki iletişime ve anlamların yer değiştirmesine bağlıdır. Aynı zamanda tüm dil kullanımı çatışan sosyal güçlerin sürekli yeniden yoruma neden olmasıdır. Dilin diyalojik oluşu ve bizim dili hikâyeler oluştururken kullanımımız, Frank için sosyo-anlatıbilimin aşağıdaki temel unsurlarını oluşturmuştur:

1. Öyküler öykü anlatıcılarına veya dinleyicilere ait değildir çünkü tüm öyküler “ödünc alınan parçaların yeniden birleştirilmesidir” (çeviri bana ait) ve “ortak anlatı kaynaklarına bağlıdır” (Frank 2012: 27).
2. Öyküler yalnızca anlatıcı yönümüze katkıda bulunmazlar, aynı zamanda sosyal ilişkilerin iplerini dokurlar ve hayatı sosyal kılarlar.
3. Öykülerin yaptıklarını en iyi yapmalarına olanak tanıyan ve anlatı türleri olarak anlaşılmasını sağlayan belli özgün kapasiteleri vardır.
4. Türe özgü olsa da, özerk bir türün olması mümkün olmadığı için, öykü türleri birbirine bağlıdır ve tüm masal türleri birbirine semiyotik bir ilişkiyle bağlıdır.
5. Sosyo-anlatıbilim, anlatımın diyalojik yönünü teşvik ederek tüm seslerin duyulmasına ve çeşitli yorum ve kullanımlara olanak sağlayan bir öykünün ortaya çıkmasını mümkün kılar.
6. “Sosyo-anlatıbilim her zaman tüm tarafların etken olduğunu ilişkisel olarak fark etse de en fazla dikkati öykülerin nasıl etki ettiğine verir. Öykülerin yaşam verirken, birleştirilirken, eğlendirirken ve bunun haricinde insanları nasıl ayırabileceğini analiz eder” (Frank, 2012: 16).
7. Analiz, anlatıcılardan öğrenmemizi talep eder. “Öykücülerin ana dersi onların olmayan fakat dışarıda gerçeklik olarak bulunan öykülerle çalışmayı öğrenmeleridir. Usta öykücüler öykülerin nefes aldığını bilirler” (2012: 17).

Frank’in sosyo-anlatıbilim kuramında hangi coğrafyaya doğduğumuza bağlı olarak öykülerin hayatımızı nasıl şekillendirdiğini; bizim de hangi öyküleri nasıl anlattığımıza bağlı olarak birey olmayı nasıl anlamlandırdığımızın önemini vurgulanmaktadır. Buradaki seçim yapabilme ve yeniden anlatırken insanlık için doğru

öyküler kurabilme gücünün vurgulanması çalışmam için iki önemli değerlendirme yapmamı sağlamıştır. Birincisi, toplumsal cinsiyet ve masal adına saha araştırmamda yaptığım görüşmelerde masal seçimleri ve kullanılan dil üzerine oluşturduğum sorularla farkındalık yaratabilirim. Masal terapisinin toplumsal cinsiyet konusunda bireyleri nasıl iyileşmeye yönelttiği konusunda da bulgular elde edebilirim. Seçim yapabilme ve yeniden anlatabilme gücü vurgusu ayrıca masallar konusunda yapılan simgesel ve metinsel çözümlerlerin sözel boyuta taşındığında başka bir anlam kazandığını gösterebilir. Masalların sözel olarak yeniden anlatıldığında oluşan diyalojik yapısı toplum ve değerlere göre değişen ve yenilenebilen anlam ve simgelerini görmemizi sağlayabilir.

2.4. Beden, Toplumsal Cinsiyet ve Masal Anlatım Pratikleri: Fiziksel Sağaltım

Masal eğitimlerinde ve anlatıcılarla yaptığım görüşmelerde anlatıcıların masalı daha iyi aktarabilmek için çeşitli bedensel ve duyuşsal çalışmalar yaptıklarını gözlemledim. Anlatı bir performans sanatı olduğundan vücudu doğru şekilde kullanarak nefesi, sesi doğru aktarma en önemli etkidir. Bunun haricinde resmedilen hayali doğru aktarabilmek için jest ve mimikleri de doğru ve kontrollü kullanabilmek için çeşitli çalışmalar yapılıyor. Görüşmelerimde anlatıcıların aynı zamanda beden ve dans atölyeleri düzenlediğini de gözlemledim. Bu bölümde, özellikle duygulanım (*affect*) teorisi üzerine kurduğum tartışmalara, bedene odaklanmanın getireceği sağaltım fırsatlarına değineceğim. Bu bedensel sağaltım pratiklerini aynı zamanda özgürleştirici bir feminist pratik olarak değerlendireceğim.

Zihnin bedene hâkim olduğu bir kültür enerjimizin doğal kimlikten kültürel kimliğe dönüşümüyle ve korunmasıyla ilgilenmez. Bu kültür, bizi yaşayan ve yetişen

birer varlık yerine bir robota dönüştürebilir. Bu robot kendi iç enerjisiyle değil dışarıdan gelen yapay enerjiyle iş görür. Halbuki bu yaşamsal enerjimize uygun değildir ve çağa göre kodlanmış roller ve buyruklara göre şekil almamıza neden olur. Günümüz çağında bu kadar yorulmamız, duygusal ve fiziksel hastalıklarımızın bir sebebi de kendi iç enerjimizi koşullayan ve bedensel enerjimizi tinsel enerjiye dönüştürmemize imkân tanımayan kısıtlamalar olabilir. Başka bir yönden bakarsak belki de bedenimize daha fazla dönüp içsel enerjimizi tanımaya ve dönüştürmeye çalışmalıyız. Böylece bu deneyim daha özgürleştirici varoluşsal dinamikler ve fırsatlar doğurabilir.

Bu ihtimal, bireysel ve kültürel varoluş açısından geleneksel psikanalizin üzerinde hiç durmadığı fırsatlar açar. Geleneksel psikanaliz hastanın enerjisini çözüp daha uygun bir şekilde bu hastaya bağlamayı uygun görür. Bireyin enerjisine karşı sorumluluğu insanlık için yeni sorun ortaya çıkarır. Bireyi daha büyük bir olgunluğa, kendi gelişimini gözlemlemeye ve sorumluluk almaya yönlendirir. Bu sayede kültür, geçmiş kuşaklar tarafından tanımlanan ve dayatılan fikirlere, normlara ve kurallara tutsak olmanın eş anlamlısı olmaktan farklı bir anlam kazanacak; görevimiz ise koruyucusu olduğumuz özgür enerjiyi keşfederek daha insancıl bir gelecek kurmak olacaktır (Irigaray, 2011: 18).

Brian Massumi bu özgürleşme potansiyelini Benedictus Spinoza'dan alıntılararak duygulanım olarak tanımlar. “Duygulanım beden her söylediği veya her yaptığından sonra potansiyelinden geri kalanlar olarak düşünebilirsiniz-ebedi bir bedensel bakiyedir. Başka bir açıdan bakınca bu ebedi bakiye bir fazlalık. Dilde yaratılan her anlamın veya işe yarar bir işlevin her performansının yanında deneyimlenen bir potansiyel veya yenilik veya yaratıcılık rezervi gibi...” (Massumi, 2019: 19). Bu potansiyelin varlığını hissedimiz ancak hep kaçacakmış gibi

kullanamayacakmışız gibi gelir. Bu potansiyel üzerinde çalışabileceğimiz küçük, deneysel, pratik stratejilere ihtiyacımız var. Bu da bedensel ve duygusal olanaklarımız üzerinde daha fazla çalışmak ve odaklanmakla mümkün olabilir. Bedensel ve duymusal potansiyelimiz elbette ki sadece bize, bireye ait değildir. Biz hayatımızı bedenli olarak yaşarız ve bu yalnızca bilinçli düşüncelerimiz ve duygularımız demek değildir. Duygulanım içerisindeyken asla yalnız değildir. Duygulanımlar başkalarıyla ve başka durumlarla kurduğumuz ilişkilerdir. Bizden daha büyük olan süreçlere katılım biçimimizdir. “Yoğun bir duygulanım beraberinde hayatın daha genişçe bir alanına yerleşiyor olma hissini getirir - başka insanlara ve başka yerlere dair güçlü bir aidiyet hissini” (2019: 18). Bu alan kendimize ait kıpırdayabileceğimiz bir alan yaratır. Bu alanda ne kadar özgür olduğumuz kendi deneysel derinliğimize ne kadar erişebildiğimizle ilgilidir. Aidiyet hissi ise insanlarla ve durumların hareketliliğine çekilme hissidir. Durumu tasarlamak veya hükmetmek yerine yaşanan tecrübenin içine dalmak ve durumu biraz da değiştirebilmektir. Ancak kurulan bağlar veya yakalanan durum her zaman bir baskı anlamına gelmez. Asıl önemli olan bireyin kendi alanında bu bağı nasıl şekillendirdiğidir.

Kültürel kuram tartışmaları genellikle beden-hisler ve düşünceler için kullandığımız dilden bahsederken bunları ayrımlayarak farklı gerçekliklermiş gibi tanımlar. Bu iki tarafın arasına bir şeyin girip bunları birleştirmesi gerekiyormuş gibi bir anlam çıkar. Beden ve zihin arasındaki kartezyen ikiliği değiştirerek dönüştürmek gerekiyor. Bu ikilik zihnin beden üstündeki üstünlüğünü savunan patriyarkal düşünce sistemine ekleniyor. Duygulanım kavramı birçok işlevi olan dili de içine alarak bedenle ilişkisel bir kuram oluşturur. Çünkü bedenimizin de taşıdığı hatıralarla, alışkanlıklarla, reflekslerle kendi geçmişimizi veya anlık durumumuzu, bedenli olarak

ifade ederiz. Bağlarımızı bedenli olarak kurarız. Duygulanım bizim insani yer çekimi alanımız gibidir ve kurduğumuz ilişkisel çevrimleri oluşturur.

Bedeni kültürel kuramlara dille birlikte dahil etmek toplumsal cinsiyet ve feminist perspektif açısından yeni olasılıklar ve özgürlüklere kapı açabilir. Haraway'e göre feminizmde biyolojik söylemin nesnesi olarak bedenin kendisi çok meşgul edici bir şey olmuştur. Ancak biyolojik izahları dolduran dişi beden edilgen değil etkin ve yapılandırıcıdır. “Bilgi nesnelere olarak bedenler *maddi-göstergesel* üretim düğümleridir. Sınırları, toplumsal etkileşimle maddileşir. Sınırlar, haritacılık pratikleri üzerinden çizilir; nesnelere, *nesne* olarak önceden var olmazlar. Nesnelere sınır projeleridir. Ancak sınırlar içeriden kaydırılırlar; sınırlar epey hilekârdır” (Haraway, 2009: 118). Özgürlük, yer çekimi alanımızda kurduğumuz çevresel ilişkilerde, anlamlar ve bedenler arasında yer alan düğümdeki konuşmaların potansiyeline ve gücüne bağlıdır.

Toplumsal cinsiyetin kültürel normlarından veya rollerinden kimse kolayca kaçamaz. Bu kültürel kodlar bizi biz olarak üreten sürecin bir parçasıdır. Ancak toplumsal cinsiyeti belki de bir ters çevirme yoluyla dönüştürebiliriz. Bu bireysel olarak yapılamaz çünkü bireyler arasındaki duygulanım örüntülerini dönüştürmeyi gerektiriyor. Bu yüzden ilişkisel bir teşebbüstür. Birlikteliğe, insanların aidiyet alanına etkide bulunmaya çalışırız. Bedenlerin bir araya gelişini ve birlikte hareket edişini etkilemenin etik yolları bulunmalıdır. “Bir kimlik siyaseti yerine bir aidiyet siyaseti; farklı ilgi alanlarının birbirlerini tahmin edilebilir yollardan çekmesi ve kesişmesi siyasetindenise, ilişkili bir çıkış (*emergence*), ortaya çıkma, belirme siyaseti” (Massumi, 2019: 23). Bu siyaset, duygulanım daha iyi anlaşıldığında var olup güçlenebilir.

Massumu'nin duygulanımla kurulan ilişkili bir çıkış siyasetini, bedenlenmiş anlatı (*embodied storytelling*) sanatıyla ilişkilendirerek masal anlatıcılığını duygulanımla birlikte tartışmak istiyorum. Öncesinde Karen Barad'ın içsel-etkileşim (*inta-action*) kavramı üzerinde durmak istiyorum (2003: 815). Buna göre, varlık bağımsız belirleyici sınırları olan önce ve ayrı olan bireysellik değildir. Dünya bedenimizi sürekli olarak etkiler ama aslında bedenimiz de dünyayı sürekli olarak etkilemektedir. Bu karşılıklı bir oluşturmaktır. Duygulanımlar bu etkileme ve etkilenme arasında oluşan ve dönüşen yaşamsal güçlerdir. Bedenin yönelimselliğini belirlemede etkili olurlar, bu sebeple bilişsellikle birlikte düşünülmelidirler; zihin de bedenın yönelimselliğini belirleyen diğer unsurdur. Diğer bir deyişle duygulanımlar zihinsel süreci etkileyen ve bu süreçten etkilenen bedensel deneyimlerdir. Öte yandan her duygulanım zihin tarafından kodlanıp adlandırılmaz. Bilişsel olarak kodlayabildiğimiz bedensel deneyimler duygudur. Duygu, duygulanım ve bilişsel süreci birlikte değerlendirdiğimizde rasyonalizmin öne sürdüğü zihin-beden, akıl-duygu ayrımını farklılaştırarak ve birleştirerek kavramış oluruz (Uslu, 2020: 176). Diğer bir açıdan bakarsak beden-zihin karşısında olan verili bir nesnel dünya varsayımını da sorgularız; temsilci bir yaklaşımdan performatif alternatiflere yöneliriz. Tanım ve gerçeklik arasındaki ilişkiden eylemler/aksiyonlar/pratiklere geçiş sağlarız (Barad, 2003: 802). İçsel-etkileşim kavramı, bedenlenmiş anlatıyı farklı boyutlarıyla düşünmemize olanak sağlar. Bedenlenmiş anlatı içsel-etkileşimle oluşan “yaşayan anlatıdır” (Jorgensen ve Strand, 2014: 53). Yaşayan anlatı; dokumakta olduğumuz, performatif, harekete geçmiş, bedenli maddesel bir olma ve anlatı halidir. Bu hal ise bir kimlik inşa etme halinin bir boyutudur; toplumsal cinsiyeti inşa etme, ırk-sınıf-yaş inşa etme gibi kimliğin ve özneliğin çeşitli boyutlarıyla kesişir (Barad'dan alıntılan Jorgensen ve Strand, 2014: 53).

İçsel etkileşim zaman, uzam ve madde ile birlikte ele alındığında daha iyi anlaşılır. Bedenin etki ve etkileşim hali şimdi ve burada tesadüfen karşılaştığı durumlarla oluşur. Bedende duygulanımı, şimdi ve burada olanla birlikte değerlendirirsek geçmiş ve geleceğe bakış açımız da değişir. Bedenselliği zamansallıkla birlikte düşünürsek, onun kapalı bir fizyolojik sistemden çok hareket halinde, dönüşen ve dönüştüren etkisini ve maddeselliğini de görmüş oluruz. Şimdi ve buradanın olanak veya sınırlılıklarıyla, bedenlenmiş anlatı yaşanan ilişkisellekle ve tüm bağlamdan ortaya çıkan hafıza, niyet ve öğrenmenin etkisiyle dokunan bir anlatıdır. Bu tanım anlatıcılığı öğrenme, öğretme ve anlatmanın merkezinden alır. Anlatıcı tarihsel, mekânsal, zamansal boyutlarda canlı ve canlı olmayan varlıklarla kurduğu ilişkiyle masalını o anda dokur. Bu arada olma hali bireysel/kolektif, dil/madde, canlı/cansız zıtlıklarının birlikte kavramsallaştırılmasını sağlar. Zaman doğrusal değil döngüsel olarak algılanır. Bedenlenmiş anlatıda anlatıcı tarihsel, mekânsal ve zamansal boyutların farkında, kendisiyle ve dinleyenlerle diyalog halindedir. Bedenlenmiş masal anlatısı şimdi ve buradanın olanaklarıyla, geçmişi bugünde yeniden ele alıp bireysel ve kolektif olarak anlatıyı değerlendirip bir gelecek izdüşümü tasarlamamıza olanak sağlayabilir. Bu değerlendirmeyi masalla bilinçaltımızda yaşadığımız, yakalayabildiğimiz ya da anlamlandırabildiğimiz duyguların bedenimize etki etme gücüyle yapabiliriz. Anlatı anında *ben* ve *biz* başkalarıyla temaslarımızla şekillenir; hatta o temasların şeklini alırız. “...Bedenlerin yüzeyleri başkalarının bıraktığı izlerin bir sonucu olarak ortaya çıkar” (Ahmed, 2014: 20). Duygular bulaşıcıdır, bedenden bedene geçer ve yapışır. “Duygular bize zaman hakkında çok şey anlatır; duygular zamanın etidir” (2014: 253). Bedenlenmiş anlatıyla açığa çıkan bir duygu bulaşarak kimlikleri, ulusları ve sayısız bedeni harekete geçiren ağlar oluşturabilir. Toplumsal cinsiyet ve sağaltım açısından bakarsak bedenlenmiş anlatının duygulanımla kurulan ilişkili bir çıkış siyaseti olduğunu öne sürebiliriz. Bedenlenmiş anlatıda masalın sunduğu zamansal, mekânsal, simgesel

boyutlarla bedenimizdeki duygusal ve fiziksel yara izlerini birlikte düşünerek bireysel ve kolektif sağaltım sağlayabiliriz.

2.5. Çocuklar, Toplumsal Cinsiyet ve Masal Anlatım Pratikleri: Psikolojik Sağaltım

Psikoloji alanında masalların insanın zihninin kompleks yapısını yansıttığına dair yapılan çeşitli çalışmalar var. Buna örnek olarak Bruno Bettelheim'in *Masallar Ne Anlatır? Çocuk Gelişiminde Masalların Rolüne Psikanalitik Bir Bakış* (2020) kitabını gösterebiliriz. Bu çalışmada Bettelheim bir çocuğun psikolojik gelişim evrelerini psikanalizin temel kuramlarından yararlanarak, bilinen bazı Grimm masallarındaki kahraman ve karakterlerle çocuğun kurabileceği ilişkiler üzerinden tartışır. Ülkemizde de son yıllarda masal anlatanlar ve dinleyenler için fiziksel ve psikolojik faydaları konusunda yapılan çalışmalarda olumlu yönde gelişmeler olduğunu gözlemlemekteyim. Masal anlatım pratiklerinin ve eğitimlerinin popüler olmasının bir sebebini bu oluşturuyor diyebiliriz. Nitekim, bu alanda anlatıcılar da yazdıkları kitaplarda ve yaptıkları çalışmalarda çoğunlukla bunu şifa için yaptıklarını belirtmektedirler.

Akıl-vücut bütünlüğünü gözeten sağaltım pratikleri geleneksel halk hekimliğinde temel bir unsurdur. İnandığınızda, psikolojik olarak umut besleyip iyi hissettiğinizde iyileşmenin olacağı öngörülür. Sağaltım, fiziki ve akli iyileşmeyi bir bütün olarak görür. Son zamanlarda ülkemizde de popüler olan yoga, reiki gibi pratiklerde sağaltım unsurunun enerji unsuruyla da bütünleştiğini görebiliriz.

Sanat ise her zaman insanın kendi içsel boyutlarını keşfetmesini sağlayan bir sağaltım alanı olmuştur. Sanat terapisi, müzik, resim, şiir ve dans sağaltımın önemli araçlarıdır. Tüm bu örnekler bize meşgul olduğumuz veya dikkat kesildiğimiz işin bizde

ortaya çıkardığı duygu ve tavırların bedenimizi de nasıl etkilediğini gösterir. Stresin vücudun bağışıklık sistemini baskıladığını bulan çeşitli araştırmalar da bu ilişkiyi diğer açıdan gösteriyor. Mutluluk ve hayattan zevk alma ise bağışıklığı ve fiziksel gücümüzü artıran unsurlardır (Stotter, 1996).

Masal anlatıcılığı da hoş vakit geçirten bir sanat türüdür. Masal, günlük yaşamdan bizi çekip kendi dünyasına aldığı çeşitli imgeler yoluyla aklımızda anlamlar üretmemize sebep olur. Bunu genelde örtülü anlamlar aracılığıyla yapar; sihir masalda bir şeyleri gizler veya mümkün kılar. Toplumsal cinsiyet açısından bakarsak, masallar toplumsal normları sürdürür veya dönüştürebilir. Klasik masallar⁷ toplumsal cinsiyet rollerini kalıplar halinde aktarır. Bu kalıplar öznelerin toplumsal kurucu normlarla uyumlu olması için tasarlanmıştır. Cinsiyetlerin ölçütlerine uyanlar sonunda ödüllendirilir; serveti, güzelliği ve iktidarı genelde evlenerek kazanır. Bu normlara veya cinslere özgü değerlere uymayanlar ise cezalandırılır. Bu bağlamda klasik masallar şifa olsun diye anlatılıyorsa bu masalların kurduğu veya dışladığı öznelliklere, masalın ne yaptığına dikkat edilmelidir. Özellikle, günümüz çocuklarının klasik masalları kendi dünyalarında nasıl şekillendirdiği, anlatımın kendilerinde bıraktığı duygusal ve akli etkiler bir araştırma konusudur. Bu araştırmayı çalışmama dahil etmiyorum, ancak çocuklara nasıl masal anlatılması gerektiği konusunda çalışan anlatıcılardan aldığım verilerle ve bu konuda yazılmış bazı temel eserlerden yararlanarak masalın çocuklar için sunduğu olanaklara odaklanacağım.

Öncelikle masal anlatımları ülkemizde yaygınlaşırken bunun eğitim alanında da geniş yer ettiğini görüyoruz. Türkiye’de masal anlatan öğretmenler çoğalmakta,

⁷ Elbette ki bu masalların coğrafya ve aktarıldığı bağlama göre değişen çeşitli varyasyonları vardır; ancak bu masalların özellikle Disney firmasıyla yaygınlaştırılmış formlarını *klasik masal* olarak tanımlıyorum.

çocuklar için masal atölyeleri yapılmakta ve masal okulları açılmaktadır. Peki, genelde annene ve dedeler, ebeveynler tarafından çocuklara anlatılarak kuşaktan kuşağa aktarılarak taşınan masallar neden eğitime taşındı ve nasıl oldu da yaygınlaştı?

Günümüz hızlı yaşayan ve hızlı tüketen Z kuşağı diye adlandırdığımız, dijital çağa doğmuş ve daha ben-merkezci diye nitelendirilen çocukların oluşturduğu kuşağı tanımak ve anlamak için aileler ve öğretmenler eskiye oranla daha fazla zorluk yaşıyorlar. 2013 yılından bu yana sürdürdüğüm öğretmenlik mesleğinde gördüğüm 8 yılda değişen kuşak değişimleri bile azımsanamaz derecede büyük. “Artık çocukların büyük bir çoğunluğu insan sesini televizyon, sinema, plaklar ve radyo aracılığıyla işitiyor-bu harika elektronik aletlerin büyüğü sayesinde son iki üç kuşak gerçek yaşantıların yerine elektrik sinyallerini tercih eder oldu” (Sanders, 1994: 43). Ancak elektronik iletişim araçlarıyla iletişimi öğrenen biri sözellikten uzaktır. Konuşmanın akışında yer alan karşısındakinin sözünü kesme, tartışma, soru sorma, yinleme, konunun dağılması ve tekrar toplanması sözelliğin kaynaklarıdır. “Konuşma sırasında katılımcılar kuralları çiğneyebilirler. Her an birinin bir kabalık yapma tehlikesi vardır (...). Eğer iki kişi birbirinin yüzünü göremiyorsa, aralarındaki konuşma da gerçek bir konuşma değildir” (1994: 45). Çocuk yüz yüze iletişim kurarak, söz keserek, kural çiğneme ve bunun getireceği sonuçları özümseme, problem çözme gibi unsurları kazanır. Günümüz çocuklarının akran, aile ve öğretmenleriyle veya içsel bir şekilde yaşadıkları çatışmaların önemli bir boyutunun sözellikten uzak kalmalarına bağlı olduğunu gözlemliyorum. Dijital çağın hazır sundukları yüzünden, hayal gücünü kullanmak, yeni masallar uydurmak ve yeni oyunlar yaratmalarına gerek kalmıyor. Gözlemlerime göre gerçeği bu dijital ortamlar üzerinden kurgulayan çocuklar bu dünyada etik olmayan argo kelime kullanma, para üzerinden veya şiddet uygulayarak

güç alma gibi bazı içeriklere maruz kalabiliyorlar. Bu da çocukların duygusal ve akli gelişimlerini olumsuz yönde etkiliyor.

Çocuklar hayal kurduğunda limbik sistemleri gelişir. Limbik sistem, duygusal beyin olarak da adlandırılır. Vücudun bağışıklık sistemini düzenler ve böylece vücudun kendi kendini iyileştirme becerisini yönetir. “Limbik sistem, kendi yarattığı imgelerle beslenir. Kimi araştırmacılara göre, çocuklar-örneğin kitap okurken, masal dinlerken ya da oturup hayal kurarken kafalarında herhangi bir öyküyü canlandırdıklarında; kalp, limbik sistemi besleyen, onu güçlendirerek daha da canlı görüntüler yaratmasını sağlayan bir hormon üretir” (1994: 47).

Çocuk psikolojisi açısından masallar çocuğun yaşadığı içsel sorunları didaktik olmadan çözmelerine yarıyor. Çünkü masallar çocuğun bilinçaltında baskıladıklarını bilinç seviyesine çıkararak kendi içlerinde çözüm üretmelerini sağlıyor. “Masalların diğer her türlü okuma materyalinden daha derin bir yönelimle, gerçekten çocuğun ruhsal ve duygusal açıdan bulunduğu noktadan başladığını fark ettim. Masallar çocuğun ağır içsel baskılarından, onun bilinçdışıında anlayabileceği bir üslupla bahseder ve zorlayıcı sorunlara, büyümenin gerektirdiği en ciddi içsel savaşmaları alçaltmaksızın hem geçici hem de kalıcı çözümler sunar” (Bettelheim, 2020: 16).

Anlatıcı profilinden bakarsak çocuklara masal anlatmak, çocukla göz göze gelmek, hayal kurmak, bir hayali paylaşmak çok doyurucu ve mutlu hissettiren bir deneyim olsa gerek. Ayrıca, masal “değişimin tohumunu atar” (Lieberman, 2017: 548). Bu sebeple nelerin değişip dönüşmesini istiyorsak masalı da öyle anlatmalıyız. “Sözellikte yaşanan toplu deneyim elektronik çağ tarafından çarpıtılınca, topluluğun her üyesi aynı mesajı duymakla kalmaz aynı zamanda aynı imgeleri görür” (Sanders, 1994:

53). Bu yüzden gelişim ve dönüşüm için yeni ve farklı tohumlara ihtiyacımız var. Aynı zamanda eski bir fikre getirilen yeni bir yorum da çok dönüştürücü ve geliştiricidir. Bu anlamda çocukların çok yaratıcı olabileceğine ve özgür düşüneceklerine inanıyorum. Masal dinleyen çocukların da masal anlatma sürecine dahil olmalarını önemsiyorum. Masallara kendi bireyselliklerini aktarmaları, yaşamlarından parçaları aktarıp yorumlamaları çok iyileştirici ve özgürleştirici bir süreç olacaktır.

“Toplumun basitçe uygunsuzluklardan korumak adına oluşturulmuş kontrollere uyması beklenen çocukların hayal gücünün araçsallaştırılması bir korkutma biçimidir ve bunun çocukların ihtiyaçlarıyla ilgisi çok azdır” (Zipes, 1995: 3). Masal anlatımı geçmişten günümüze ortak kültür kodlarını taşıdığı için kültürün devamlılığı için önemlidir; fakat buradaki baskın ideolojilerin ve çocukların kendi yaş ve gelişimi masal anlatımında dikkate alınmalıdır. Hatta Jack Zipes’a göre yapılabilecek en iyi şey çocukların kendiliklerini keşfedebilecekleri “modeller, etik prensipler, edebi kriterler ve sosyal standartları çocukların önceden yazılmış modeller, prensipler, kriterler ve standartlarla oyun oynamaları için kazandırmaktır; bu sayede bu standartların çocukların saygınlığını kazanıp kazanmadığını ve toplumda ne kadar değer atfettiklerini görebiliriz” (1995: 4).

Bir masalı nasıl anlatacağını öğrenmek güçlenmenin büyümenin bir yoludur. Hepimiz kendi hayatlarımızı anlatmak isteriz. Kendi hayat hikâyelerimizin anlatıcıları olabilsek neler değiştirdi? Çocuklara anlatım stratejilerinin ve bu özgürlüğün erken yaşlarda verilmesini önemsiyorum. Toplumsal cinsiyet ve çocuk psikolojisi açısından klasik masalları cinsiyetçi, ırkçı ve kötü niyetli bulurdum. Hala bu konuda içsel çıkmazlarım da olsa yeni görüşler de geliştirdim.

Kültürün taşıyıcısı olan masalları çocuklar daha iyi tanıdıklarında neler değişebilir? Bu sayede onun biçimine, anlatımın kurallarına, tekrarlayan yönlerine, derin anlamlarına ve diğer türlerle olan farklarına dair farkındalıkları gelişebilir. Bu şekilde geçmişin kültürel kodlarına bugünün değer yargılarıyla bakabilir ve geçmişte insanların değer yargılarının nasıl olduğuna dair fikir edinebilirler. “Çocuğun kavrayışı dahilindeki diğer hikâye türlerine kıyasla, insanın içsel sorunlarına ve herhangi bir toplumdaki çıkmazlarına doğru çözümler en fazla masallardan edinilebilir. Çocuk içinde yaşadığı topluma her an maruz kaldığından, içsel kaynakları izin verdiği sürece o toplumun koşullarıyla baş etmeyi muhakkak ki öğrenecektir” (Bettelheim, 2020: 15). Ancak önemli olan aynı zamanda bu kültüre uymak zorunda olmadıklarını bilmelidirler. Bunun bir yolu, klasik masallara anakronik bir yolla bakmalarını sağlayacak araçları da masal anlatımlarına dahil etmektir. Çocukların çok iyi bildikleri ve popüler kültürde karşılıklarına çıkan tekdüze masal anlatımının çeşitli versiyonlarını (yaşlarına uygunsa ve düzenlenerek) görmeleri, bunları kendi içinde ve günümüzle karşılaştırmalarına fırsat verilmesi kendi doğrularını keşfetmelerine fırsat tanıyacaktır. Bunu okul içerisinde arkadaşlarıyla birlikte yapmaları, birbirlerinin fikirlerini duymaları, toplumun nasıl ortak bir köke bağlı, farklı yönlere bakan bireylerle bir araya geldiğini görmelerini sağlayacak somut bir mikro kozmos oluşturacaktır. Aynı zamanda masalın sonunu açık bırakmak ve çocukların tamamlamalarını istemek kendi hayatlarında yaşadıkları iyi veya kötü bir durumu masala aktarmalarına ve kendilerini bu yolla dolaylı olarak ifade etmelerine olanak sağlayabilir.

2.6. Ekofeminizm ve Masallar: Küresel Sağaltım

Hayatta kalmak için dünyayı korumamız gerekiyorsa, önce insandaki koruma bilgisi ve potansiyelini sürdürmemiz gerekmektedir. Bunu etno-bilimsel gelenekle

çözebiliriz. Etno-bilimsel geleneğe örnekler bizim için dede ve ninelerimizin tohumlarını nasıl sakladığı, yoğurdun nasıl daha iyi tuttuğu, hangi otların nasıl pişirildiği ve neye iyi geldiği bilgisi olabilir. Bu bilgiler evrensel nitelik taşımayan, doğayla insanın karşılıklı ilişkisi sonucu edinilen ve kuşaklarca aktarılan belirli kültür gruplarına ait bilgilerdir. Bu gibi bilgilerin taşınma aracı olarak, doğayla diyalektik ilişkimizi edebi bir tür olarak sürdüren masalların ekolojik bir iletişim ve sağaltım potansiyeli var mıdır? Bu anlamda anlatıcılık ve anlatıcının ekolojik yaklaşımı nasıl değerlendirilebilir? Yaptığım gözlemlere göre ekolojik dönüşüm için hem anlatıcılığında bunun üzerine düşünen ve bunu yansıtan hem de bunun için kendi hayatında farklı çalışmalar yapan anlatıcılar var. Bu çalışmalara bu bölümün devamında değineceğim ancak öncelikle Vandana Shiva'nın *dişil ilke* kavramını tartışmak isterim (2014). Ekoloji için mücadele veren anlatıcıların dişil ilkeyi deneyimlediklerini ve bunun düşünsel olarak tohumlarını ettiklerini düşünüyorum.

İndirgemeci pozitif bilimin genel geçer ve evrensel bilgi yaklaşımı doğayı ve bununla birlikte doğayla yakın ilişki kuranları dışlar. Aydınlanmayla birlikte gelen ideolojilere bağlı olarak aklın duygulara karşı öne çıkarılması zihin-beden ve kültür-doğa ayrımlarına neden olmuştur. Bu zıtlıklar işleyen-işlenen ya da aktif-edilgen şeklinde kutuplaşmıştır. Yine aynı dönemde gücünü mülkiyetle gösteren eril anlayış doğaya da hükmetmeye başlamıştır. Para için doğa döngüleri zamanla yok edilerek doğa metaya ve hammaddeye indirgenmiştir. Doğa kendi nehirlerini, ormanlarını ve tarlalarını yenileyerek ve bunlar arasındaki hareketliliği sağlayarak geçim sağlar. Doğanın bu sistemi ile hayat üreten, hayatı muhafaza eden kültürler arasında bağ vardır. Bu kültürlerde kadınların üretkenliğinin en geniş olduğu alanlar ormancılık ve tarımda ekolojik döngülerin sağlanmasıdır. “Kadınların emeği ile doğanın emeği arasındaki bu ortaklık, geçimin sürekliliğini teminat altına alır ve kalkınmanın hem doğayı hem de

kadınları tehdit eden patriyarkal bir projeye dönüşmesiyle altüst olan da işte bu yaşamsal ortaklıktır” (Shiva, 2014: 97). Shiva bu projeyi bozuk kalkınma olarak isimlendirir. Bozuk kalkınma kadınlarla birlikte Batılı olmayan milletleri de kapsar.

Ekofeminizmle doğa ve kadının, yaşamı muhafaza edenlerin emeklerinin modern indirgemeci bilime ve patriyarkal anlayışa karşı entelektüel düzeyde yeniden kazanımı (dişil ilkenin geri kazanımı) ekolojik denge ve insan yaşamı için daha kapsayıcı olacaktır. Bu kapsayıcılık algı, yaratıcılık, anlayış biçimlerimizi değiştirecek; doğayla ve birbirimizle olan ilişkilerimizi iyileştirecektir. “Dişil ilke doğayı canlı bir organizma olarak görmeyi, kadınları aktif ve üretken olarak görmeyi, erkeğin mülkiyet odaklı anlayıştan sıyrılarak hayatı alçaltan ve tehdit eden toplumlarda değil, yaşamı üreten ve ona değer katan toplumlarda yeniden konumlandırılmasını sağlar” (2014: 107). Doğa ve insanı birlikte alacak şekilde bilgi üretmesiyle bu çoğulluk ve yaşamsallık ekofeminizm ve dişil ilkeyle kavramsallaştırılır.

Ekofeminizm ve dişil ilke özgürleşme ve iyileşme adına çok iyimser görünebilir, ancak batı dualizmiyle şekillenen uzun insanlık tarihinin bu düşünce biçiminden kurtulması kolay değildir. Joel Kovel ekofeminizmi feminist düşüncenin ekolojik dönüşüme bilinçli müdahalesi olarak görür. “Logos (akıl), kadını ya cansız ya da vahşi olan doğa ile özdeşleştirmiştir. Dolayısıyla kadın, doğa için konuşarak (onun için söz alarak) bu özdeşliği aşar. Ekofeminizm yeryüzü için mücadele eder, aynı zamanda da kadını güçlendirmek için” (Kovel’den alıntılanan Berktay, 2010: 39). Judith Malika Liberman’ın doğa, ekolojik dönüşümle anlatıcılık arasında kurduğu bağlantı aşağıdaki gibidir:

“Kesinlikle çok güçlü bir bağ. Çünkü insanlar doğayla bağ kurduğu zaman hayalleri açılıyor. Sisli bir sabahta bir şeyler hayal etmeye

başlıyorsunuz. Ormanda, doğada vakit geçiren insanların aklına çok fazla fikir, hayal, kalplerine çok fazla masal gelir. Bu iki yönlü bir yol. Doğadan masal gelir, masaldan, doğayla iletişim kurma isteği. Masala başlangıç yolum, annemlerin kurduğu komün, içinde oldukları ekolojist hareketti. Benim için masal anlatmanın kendisi, bir ekoloji hareketi” (Lieberman, 2017).

2.7. Psikanaliz ve Toplumsal Cinsiyet: Tinsel Sağaltım

Türkiye’de masal anlatım pratiklerini gözlemlediğimde insanların gerçekten masal dinlediklerinde rahatladıklarını fark ettim. Ayrıca anlatıcılara da masal anlatımına neden başladıklarını sorduğumda genelde kendilerini bu şekilde ifade etme yolunu bulduklarını belirttiler. Masal anlatma eğitimi süresince yaptıkları çalışmalarla kendilerini de keşfettiklerini söyleyenler oldu. Burada niyetim özcülük veya taraf tutmak değil ancak masal anlatanların ve dinleyenlerin büyük çoğunluğunun kadın olduğunu yeniden dile getirmek isterim. İlginçtir ki katıldığım masal atölyelerinde dinleyicilerin azımsanamayacak bir bölümü ise hayatlarında yaşadıkları boşanma, ayrılma, hastalık gibi zor durumlara çözüm bulmak için masal dinlemeye yönelmişlerdi. İyileşmek için masala yönelme ve iyileştirmek için masal anlatmanın günümüz masal anlatımlarının popüler olmasında büyük bir etken olduğunu fark ettim.

Araştırmam boyunca yaptığım görüşmelerde masal anlatımlarının ve masalın anlam değerlendirmelerinin bir kısmının Carl Gustav Jung’un ekolüne işaret ettiğini gözlemladım. Özellikle Clarissa P. Estes’in *Kurtlarla Koşan Kadınlar* (2019) adlı eseriyle ilgili yapılan çok sayıda atölyeyle karşılaştım. Estes’in eserinde Jung terminolojisi ve yaklaşımını kullandığını öğrendim. Katıldığım ilk görüşme de feminist kadınlardan oluşan bir grup *Kurtlarla Koşan Kadınlar*’dan *Elsiz Kız* masalını dinleyerek kendi hayat deneyimleriyle karşılaştırma yaptılar. Görüşmemiz esnasında anlatıcı

Derman Gülmez⁸'e araştırmamdan bahsettiğimde kendisi de benzer durumlar gözlemlendiği için benzer bir çalışma yazmayı dūřündüđünü belirtmişti. Sonrasında Gülmez Kurtlarla Kořan Kadınlar masalları üzerinden yapılan masal atölyelerine katılan kadınların deneyimlerine yönelik olarak *Kurtlarla Kořan Kadınlar'ı Feminist Pedagojide Bir Araç Olarak Kullanmak* (2021) adlı bir makale kaleme aldı. Gülmez 2016-2018 yılları arasında kolaylaştırıcı olarak yer aldığı masal atölyelerinin Jung ekolüyle ilişkisini řu şekilde yorumluyor:

“(...) Atölye katılımcısı olarak hepimiz kendi hayatlarımızla bağlantı kurduğça masallara dair farklı bakış açıları, daha derin analizler gelişti. Artık her buluşma daha uzun süren atölyelere ve daha çok deneyim/simgeler üzerinden sohbetlere dönmüştü. Katılımcılar masaldaki imgelerin aslında yaşadıkları deneyimlere denk düştüğünü, kendi hayatlarıyla benzeştiklerini fark ediyor ve hep birlikte o simgenin gerçekte ne anlama gelebileceğini araştırıyordu. Ben de kolektif bilinç, bilinçaltı, animus / anima, deneyler gibi kavramlar, olgular, deneyimler üzerine katılımcılarla birlikte dūřünüp, öğreniyordum.” (Gülmez, 2021: 110).

Anlatıcı Nazlı evik Azazi'nin ise masal anlatımına başlamasında Estes'in kitabının büyük etkisi olduğunu sosyal medyada yaptığı birçok görüşmede belirttiğini gözlemladim. Daha sonra Azazi yazdığı masal kitaplarında da Jung'un yaklaşımını takip eder. Burada bu ekolü takip eden tüm anlatıcılara yer vermem mümkün değil ancak buraya kadar olan kısım araştırmama Jung'u neden dahil ettiğimi açıklayacaktır.

⁸ Ankara Üniversitesi K (Kadın alışmaları) mezunu olan Derman Gülmez'in masala dair yaptığı çalışmalar bölümümüzdeki masal paradigmasını sürdürmekte ve ileriye taşımaktadır. Burada yine daha önce K'de masal üzerine çalışmalar yapan Berna Gün ve Melek Özlem Sezer'in isimlerini zikretmek isterim. Ayrıca, K'li ve STK alışanı olan Mevlüde Sahillioğlu'nun 2018 yılında ilgisini çeken ve bölümde masal anlatıcılığını toplumsal cinsiyet açısından sorunsallaştırarak dile getirmesine neden olan deneyiminden kısaca bahsetmek isterim. Sahillioğlu, işten ayrılarak kendisiyle ve çevresiyle farklı temas biçimleri aradığı bir dönemde masal anlatım etkinliklerine katılmaya başladığını belirtiyor. Masal etkinliklerinde masal kapısını açmak için sorulan soruların şifa, eril, dişil ve toplumsal cinsiyet arasında bağlar kurmasını sağladığını; masal anlatıcılığı sohbet, eğitim ve etkinlikleriyle masalların dönüştürücü etkisi ve toplumsal cinsiyet algısını sorunsallaştırdığını ifade ediyor.

Jung'un *bilinçdışı* kavramına yönelik açıklamaları, şifahen masal anlatımları ve toplumsal cinsiyet arasında güçlü bağlantılar var. Toplumsal cinsiyet ve psikanaliz açısından bakarsak Jung'un bilinçdışı ve arketip kavramları feminizm için dönüştürücü ve yapıcı niteliktedir. Susan Rowland'a göre Carl Gustav Jung da Sigmund Freud ve Jacques Lacan gibi çalışmalarında cinsiyet konusunda özcülük ve dişillik konusunda kadın düşmanlığı yapmıştır. Ancak yine Rowland'a göre Jung'un düşüncelerini ve analizlerini o dönemin kültürel kodlarına göre okursak, toplumsal cinsiyet açısından Jung devrimci ve iyileştirici kavramlar ortaya çıkarmıştır. Jung ataerkil sembolüğün varoluş biçimini değiştirir. Jung'un bilinçdışı kavramı anlam, duygu ve değerlerin sonsuz başlangıcıdır ve yaratıcı kaynağıdır. Bilinçdışının özerk, yaratıcı ve kısmen bilinmeyen olması *oedipus kompleksi* kavramını önemli ölçüde değiştirir. Yine de çocuk bir ölçüde cinsel baskılamayla birlikte annesinden ayrılacak ve oedipus kargaşası yaşayacaktır. Ancak gelişmekte olan bir birey için tamamlayıcı olan asıl şey anne, yani bilinçdışının kendisi olacaktır. Jungiye bilinçdışı, aktif olarak çocuğun bilinçli egosunun ortaya çıkmasına olanak tanır. Jungiye sembolik, bilinçdışının ego ile dünyada bedenleşmiş bir biçimde anlam yaratma çabalarından kaynaklanır. Bilinçdışında yer eden bu anlam yaratma ilkelerini Jung arketip olarak isimlendirir. *Anima* (bir erkeğin bilinçdışı dişil yönü) ve *animus* (bir kadının bilinçdışı eril yönü) arketiplerin doğüstü ve gizemli yaratıcılığının örnekleridir. En önemlisi, Jungiye bilinçdışı güçlü dişil imge ve anlamlarını, eril anlamı da belirleyecek şekilde üretir. Bir kültür ataerkil anlam kodlarına sahip olsa da birey arketipsel olarak çift cinsiyetlidir. Bireyselleşme kaçınılmaz olarak ataerkiye meydan okumadır (Rowland, 2002).

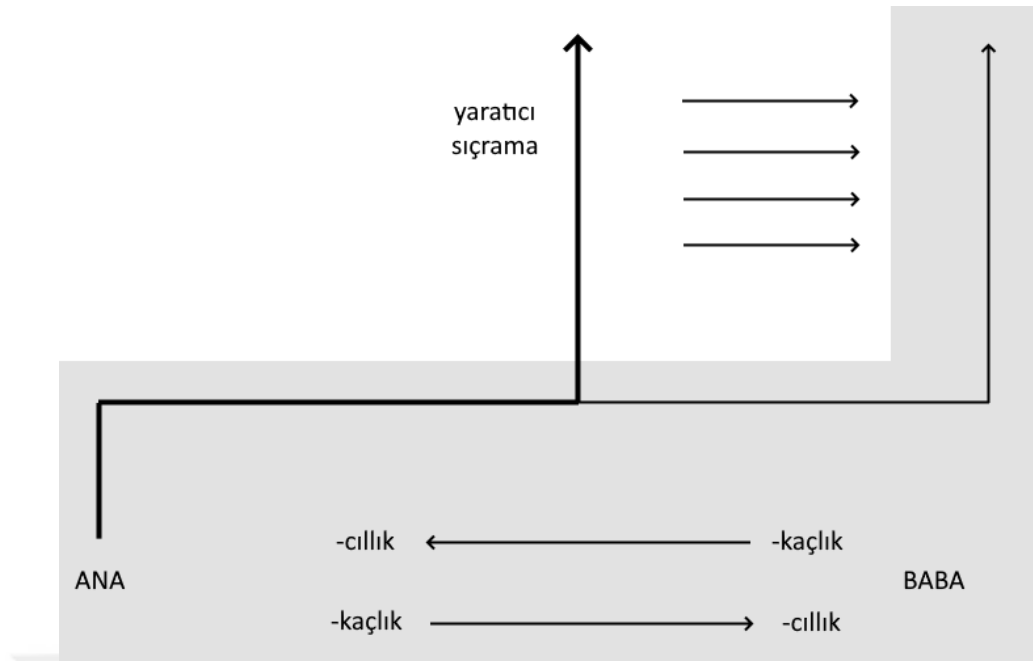
M. Bilgin Saydam, Jung'un bilinçdışı kavramından yola çıkarak bilinç kavramını iki yönlü bir vektör olarak kavramsallaştırır. "Bilinç iki yönlü bir bütünlüktür: Hem anacıl hem de babacıdır. Hem ayırdığı bütüne/kökene, hem de

yürüdüğü uzaklara/hedefe yönelik, iki-uçlu tanımla(n)ma ve kavramlaştır(ıl)ma işlevi ve gerekliliği söz konusudur. Vektörün başı ve sonu vektörün varoluş nedenidir. Dolayısıyla bir eylemlilik ve bir vektör olarak bilinç, hem *dişil*'in, hem de *eril*'in işaretini taşır” (Saydam, 2011: 88). Bu vektörün iki ucu aynı zamanda anacıl eylemlilik ve babacıl eylemlilik şeklindedir. “Babacıl eylemliliğin bir çerçeveye sıkıştırılmış, katı kurallara bağlanmış şekli olarak ele alındığında *kültür* statükocudur; devamlılık/bütünlük ve anlamlılığın taşıyıcısıdır, değişime direnç gösterir” (2011: 110).

Kültürün gelişim potansiyeli, onu geliştirebilecek ve sorgulayabilecek bireysel eylemliliklere izin vermektir. Değişimi sağlayacak faktör ise yaratıcılıktır. Saydam bunu *yaratıcı sıçramalar* olarak isimlendirir. “Her sıçrama, sıçranılan zeminden farklı bir *eylemlilik alanı taslağı* çizer; içinden çıkılan kültürü/ortak bilinci sorgular, değişime zorlar(...). Yaratıcı sıçramaların sosyokültürel devamlılık zemini üzerinde gerçekleşmesi; zeminden kopmadan, ilişki içinde yapıcı (gerçek) yaratıcılığa olanak verir. Yani gerçek yaratıcılık, devam eden bağları sayesinde, içinden yeşerdiği kültürü beraberinde çekip götüren ve yeni bir tanımlamaya zorlayan yabancılaşmaların ürünüdür” (Saydam, 2011: 110).

Yaratıcı sıçramaların,

- “1. İlk aşamasında bilincin, içinden çıktığı ve üzerinde oturduğu bilinçsiz'e yönelik, yani anacıl eylemliliği vardır; benliğin (bilincin) sınırları ve bütünlüğünün geçici olarak bir nesneye bağlanması (bir'leşmesi) yaşanır;
2. Anakaç ikinci evre, bilincin edimine dayanarak babacıl seyir izler;
3. Ancak, kurulu nomos ve logos'u aşar (yaratıcı sıçrama) ve mevcut bilinç oluşumlarını beraberinde sürükler;
4. Logos ve nomos'un sınırları genişler, tanımları değişir: Bireysel/ortak bilinç değişir; kültür artar/değişir” (Saydam, 2011: 111).

Şekil 11: Bilincin iki boyutlu eylemlilik şeması (Saydam, 2011: 111).

Masal anlatım performanslarında yaratıcılıkla yapılan çalışmaların tam da Saydam'ın şema biçiminde yansıttığı yaratıcı sıçramalar olduğunu düşünüyorum. İçinde yaşadığımız kültürden çıkan ya da bu kültürün izlerini taşıyan masallar anlatıcının dünyası, hayal gücü ve dilinden günümüz ihtiyaçlarına göre yorumlanıp dönüştürülüyor. Masal anlatan kadınlar, kadınların dünyasını arzu ettikleri gibi yeniden tanımlıyor.

Bunun iyileştirici bir yönü ise masal anlatımlarıyla eril ve dişil anlam kalıplarının da kişisel ve kolektif ruh sağlığı için yeniden tanımlanabilme olasılığıdır. Bunun için bütünleştirici bir bilinçlilik edinme ve bununla bireyselleşme büyük bir iyileştirici güce sahiptir. “Bilinç iki yönlü/işlevli bir vektördür. Başlangıçta *benin*, ürktüğü *bizin* içinde erime kaygısı, yeterince güçlü ve güvenli bir benlik için artık bir hedefdir. Bilinçli birlikte varoluş, belki de insanın ve insanlığın nihai ütopyasıdır: Gerçek ilişki burada başlar; özne özneye buluşur. Kimse kimseyi kullanma gereksinimi içinde değildir. Herkes kendisinde ve yine de ötekiyledir” (Saydam, 1997: 283). Bu anlamda eril ve dişil birbirine karşıt değil, birbirini tamamlayıp artırmaktadır.

BÖLÜM 3: BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Bir Sağaltım Pratiği Olarak Masal Anlatıcılığı

Günümüz dünyasında iyileşebilmek için, bireylerin ve toplumların bilinçaltına seslenen deneyimlerle de ilgilenebildikleri, bu deneyimleri daha bilinçli olarak eleştirel bir düzeyde anlamayı öğrenebildikleri kamusal uzamlara ihtiyaç vardır. Bu nedenle, belki de geçmişte olduğundan çok daha fazla masala ihtiyacımız var ve masal anlatmak çok önemli bir sağaltım pratiğidir. Masal anlatmak geçmişten gelen deneyim ve imgelerin tartışılması yoluyla bugünün bağlamında yorumlanması ve söylemlere yeni olanaklar tanınması dönüştürücü ve iyileştirici tecrübelerle sebep olabilir. “Deneyimler ancak ve ancak tartışma yoluyla evetlenerek teyit edilebilirler; kolektif bir bilinç olarak deneyimlenmeleri yoluyla gerçekten başarıya ulaşabilirler. Bu görüşe göre bilinç anlamın tarihsel olarak somut bir üretilidir; her tarihsel durum kendi içinde ideolojik kırılmaları barındırmakla birlikte toplumsal dönüşüm için gerekli olanakları da sunar” (Sarup, 2004: 265).

3.1.1. Masal Anlatıcısı Olmak

Anlatıcılar masal anlatmayı kendi kimlikleri ve öznellikleri bağlamında yorumluyorlar. Masalla içsel keşif yolculuğu deneyimlediklerini ifade ediyorlar. Örneklemek gerekirse:

“Evet şimdi duygularımızı yaşanmışlıklarımızı masallarla anlatmak ve bunları anlatıcıya ulaştırmak önemli. Benim aslında yaşam misyonum, yaşamdaki amacım insanların yüreğine dokunmak onlara iyi gelecek

yolları öğretebilmek; bana iyi gelen deneyimlediğim bütün bilgileri onlara da aktarıp kendi yollarını bulmalarına yardım etmek. Birebir tabi ki her insanın yöntemi farklı ama temel konular var teknikler var. Onları aktarıp kendi yollarını bulmaya destek olmak, yol arkadaşı olmak. Asıl misyonum bu. Bunları masallarla yaptığımızda daha kalıcı ve daha etkili olduğunu gördüm ve zaten bu son dönemlerde de buna büyük bir talep var. O yüzden ben de bütün bildiklerimi masallarla aktarmayı önemsedim ve bunun üzerine çalışıyorum. Ve gerçekten de insanların yüreğine dokunduğunu ve çok iyi geldiğini biliyorum” (Filiz).

“Aslında masalı anlatırken kendimi anlatıyorum. Tabi ki bir taslak var, bir masal var, ama bu masal anlatımında çok başkalaşiyor. Sonra hatta bazen şey yapıyorum; anlatımdan sonra akşam geldiğimde şöyle bir masalı karıştırıyorum. Aaa diyorum bu çok başka bir şeymiş. Yani ben hep kendimden bir şeyleri kattığımı fark ediyorum. Her anlatışta başka bir şey görüyorum. Hem anlatımdan kaynaklı hem de anlattığın grupla alakalı bir şey, çünkü masal anlatırken çemberde herkesin tek tek gözüne bakarsın. Bu çocuklara anlatırken çok önemli, takip edersin yani sıkılmış mı heyecanlı mı masalı çocuğun gözünde resmedebiliyor muyum? Ben de heyecanlanıyorum çünkü resmederken. Ben de bazen nefesimi tutuyorum anlatırken bu onları iyileştiriyor, iyi geliyor. Beni de iyileştiriyor bu süreç; yani karşılıklı verip aldığımız bir süreç ki zaten vermeden alınmaz. Çoğalıyorum yani onu anlattığım zaman. Söyleyecek çok şey var ama kısaca böyle, çok seviyorum yani ifade ediş biçimi benim için. Fark etmediğim bir sürü özelliğimi fark ediyorum masalı anlatırken” (Işık).

“Çocuklara anlattığım masalları içimdeki çocukluğa anlatıyorum. O severse de çocuklara anlatıyorum. Çocuklara seçtiğim masalları bilhassa yetişkinler için anlatıyorum. Bir metin ahvalime, halime uygun değilse üzerime giyiyorum. Masaldaki boşlukları insan dolduruyor. İnsan hali dolduruyor” (Özge).

“Gölgenin kabulü modern zamanların dayattığı hep iyi ol’a alternatif. Jung’a göre gölge kendimizde kabul etmediğimiz etmek istemediğimiz, bastırduğumuz, attığımız için yok olmayan ne kadar sırtımızı dönersek o kadar büyüyen bir olgu. Bu kişisel gölgemiz. Bir de toplumsal gölge var, buna arketipsel gölge de diyoruz. Örneğin şeytan imgesi insanlığın gölge hanı. Kendini her an bildiriyor. Yılan imgesi, dişil enerjiyi, toprak anayı sembolize ediyor. Benim anlatıcılıkta kişisel yolculuğum dişil yanımı tamamlama yolculuğu. Ben Veterinerlik mezunuyum bilim yönüm çok güçlüydü” (Zerrin).

“Masal benim için bir mağara, içine girince bin bir parçaya bölüp öpüp koklayıp geri döndüğümde kendimi toparlayabildiğim ana rahmi. Ilık, hoş bir mağara, mind palası. Orası benim güvenli alanım ve orada bana bir şey olmayacağını biliyorum” (Demet).

“Dinleyenler bağlamında masalı değiştirebiliyorum. Kendi hissimi, kalbimin hissini dinleyerek o anlık esinlenerek anlatmak anlatmanın en lezzetli hali. Masal kalp kalbe bakmaktır. Kalbin ve ruhun konuştuğunda kalpleri çekiyorsun” (Gözde).

“Şu an ne hissettiğinin adını koyabilmek çok önemli. Masal benim için bir yaşam alanı. Bir mekân, bir özgürleşme alanı. Orası bana ait, bana özel. Kendimden bile özgürleşebildiğim bir alan. Ben koklamayı çok seviyorum, anlatmak için çok bekliyorum. Kendi içimde örtüşen kısımlarla örtüşmesini bekliyorum. Nasıl seçiyorum? Neden seçiyorum? Ben kendime bu soruları soruyorum. Neden anlatmıyorum? sorusunu soruyorum. O hikâyeyle tamamlanmış olmayı bekliyorum” (Sennur).

Yorumlarında katılımcılar anlatıcının kendi olumlu ve olumsuz duygularıyla masallar aracılığıyla karşılaşmasının kendisiyle ve insanla sağlıklı ilişkiler kurabilmesine neden olacağını belirtmişlerdir. Katılımcılardan biri, anlatıcının rolünün önemli olduğunu ve kendi olumsuz yönleriyle tanışmayan bir anlatıcının virüs ve hastalık yayacağını belirtmiştir. Aynı katılımcı insanların kendi özgürlük ve özgünlüklerini bulabilmeleri için ilham olmak istediğini belirtmiştir. Diğer bir katılımcı kendini sorgulamanın önemine fakat bunu yaparken saldırganca her şeyi bilme çabasına girilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Görüşmelerdeki ifadelere bakmak gerekirse:

“Sadece hikâyeye anlatmıyorsun. Dinleyicinin orda bir hayal kuruyorsun. Şimdi bunu dinleyiciyle birlikte kurmaya alan açabilmek... Dinleyiciden, mekândan, ortamdan, havadan, kalbinden gelenleri duyup bir orkestra gibi yönetebilmek... Bir de hani sana söyledim ya kendi yolculuğumdaki o keşiflerimi şimdi ben burada bunu sağlıklı bir şekilde yapmalıyım. Sağlıklı bir şekilde anlatabilmeliyim o devlerimi. İşte bu yüzden kendimle çalışmalıyım. Yoksa ben öyle devler anlatırım ki... Öyle her tarafından lanet akar ve dinleyiciye o imgeler bulaşır ve hastalık yaymış da olurum aslında. Böyle de bir tehlikesi var. Anlatıcı kendisi üzerinde çalışmalı, duyguları üzerinde çalışmalı, tepkileri üzerinde çalışmalı, insanların davranışlarının sonucu olarak kendi içinde kabaran duygular duyduğu sesler üzerine çalışmalı, bunları dinlemeli ki anlatısını daha sağlıklı anlatabilsin. Virüslerini bulaştırmamasın yani tam olarak bu” (Özge).

“Ben burada toplumsal cinsiyete şöyle bakıyorum. Şimdi bir anlatıcının kendisiyle çalışması demek anlatıcının kendine doğru yolculuğa çıkması demek. Yani kendi özüne doğru yolculuğa çıkması demek. Kendini tanıması demek. Şimdi kendisini tanıyan insanın hayata sundukları

kendinden olur; özgün ve özgür olur. Ben hikâyelerimde kendi özgünlüğünü ve kendi özgürlüğünü bulabilmesi için ilham olmaya çalışıyorum. Anlattığım hikâyeler insanların kendi özgünlüklerine ve kendi özgürlüklerine doğru adımlayabilmeleri için ilham olsun istiyorum. Dokunsun istiyorum. Kadın da erkek de kendine yaklaştıkça o zaman dünyaya armağan olacak adımlar atıyorlar” (Özge).

“Masalın ve bütün kadim anlatılar insanlığın kolektif bilgeliğinden geldi. Bunu kendi yaşantımızda edimselleştirmeye çalışıyoruz. Bilinç alanımızın dışındaki kendimize dair bilmediğimiz, bütün kâinatın tarihini, o kaynaktan bana dair unuttuklarımı hatırlatıyor. Burada saldırgan davranmamak gerekiyor. Eril bir şekilde her şeyi bilme bulma çabası, modern zamanların insanı çok saldırganız, bu Kronos bilgisi. Kayros bilgisi, kendi örtüsünü açarak bilmek. Kendi kendimizi sorguladığımız sorulara ihtiyacımız var. Tüm duyguları, duyumları, düşünceleri kucağına toplar: Pirince bak, taşları ayıkla. Taşlar başkasına ait, pirinçler kalsın onlar yeşerir” (Zerrin).

Son yorumdaki kendini tanıma ve bilmenin *dişil* olarak, her şeyi saldırganca bilme çabasının *eril* olarak değerlendirilmesi bu araştırmada değinilen holistik sağaltım yaklaşımına bir referans olarak gösterilebilir. Jeanne Achterberg sağaltım sistemine dişil değerler kazandırıldığında sağaltımın bütüncül (akıl-beden-ruh sağlığı) olacağını vurguluyor (2009). Ayrıca toplumsal cinsiyet perspektifinden bakarsak anlatıcıların masal üzerinden kendi kimliklerini farklı şekillerde tanımlamaları ve kurlmaları feminizm içerisinde çoğul kimlik politikası üretilmesi açısından önemlidir.

3.1.2. Masalların Sağaltım Açısından Tartışılması

Anlatıcılar masal anlatmanın kendilerine iyi geldiğini belirttiler. Derya, Gözde ve Ahsen masalı iyileşme için anlattıklarını belirtirken, Gül masallarla derinleşmenin doğal olarak iyileşmeyi getirdiğini belirtmiştir.

“Bana da mesela ruhani tarafı şey geliyor böyle mistik... Çok gerçekçi bir dünyada yaşıyoruz. Özellikle örgütlü biri olarak çok gerçekçi bir dünyada yaşayınca bu tarz şeyler çok besleyici oluyor” (Derya).

“Aslında masal anlatmam gerçekten şamanlığa dayanıyor. Şamanlar içinde buldukları toplulukların, kabilelerin hafızası oluyorlar ve onların hikâyelerini anlatıyorlar. Gerçekten çok saygı gören özel yetenekleri olduğu düşünülen insanlar. Bugün şimdi biz onların geleneğini devam ettirirken bu topraklarda ve bu zamanda devam ettiriyoruz. Masalın gerçekten iyileştirici gücü olduğuna inanıyorum. Çünkü beni iyileştirdiler. Buradan biliyorum, deneyimimden biliyorum. Dediğim gibi yalnız olmadığımı hissettirdiler. Engellerle karşılaştığımda farklı çözüm yolları bulabileceğimi gösterdiler. Ve içlerindeki sembollerle derinleşmemi sağladılar kendi üstümde. Ancak, bunu masallarla şifa vereceğim ben şimdi insanlara niyetiyle yapmadım. Kendime de yapmadım. Sadece bu yolda ilerlemek bu yolda derinleşmek ki doğal olarak bunu getiriyor diye düşünüyorum” (Gül).

“Ben yaralarımı iyileştirmek için masal anlattım. Akıl, kalp ve ruh dengesi için anlatıyorum. Havadan, sudan, ağaçtan anlamamak kalbin hikâyesini duyamamaktır. Bağ kurmak için anlatıyorum” (Gözde).

“Masal yüreğinin sesini dinleyene anlatılır ve yüreğinin sesini duyan anlatır. Kendimi şifalandırmak için buradayım. En iyi kişisel gelişim masallardan geçiyor. Benim masallarım hep iyileşme ve şifa üstüne, şifalı bitkiler” (Ahsen).

Filiz, Seda ve Arda tartışmalarıyla masalı tamamlayıcı/alternatif tıp olarak modern tıpla karşılaştırdılar. Masallar aracılığıyla kişinin kendini ve kendi duygularını tanımasının sağaltıcı olacağını belirttiler. İfadelere bakmak gerekirse:

“Eskiden psikoloji yoktu. Masallar psikolojiden çok eski. Şimdi nasıl terapist gidince sana yol gösteriyor, eski dönemlerde de psikolog ya da psikiyatrların işlerini masalcılar, bilge insanlar üstlenmişti ve de ruhani liderler. Bir sorunu olan gidiyordu o da masallarla anlatıyordu. Masalları çözümleyebilmek için o masalların içindeki simgelerin, arketiplerin ne anlama geldiğini aslında öğrenmek gerekiyor. O yüzden bunu önemsiyorum; ben masalımı anlatıp bırakmıyorum. İzleyiciye bırakmıyorum çünkü yanlış çözümleyen veya çözümlemek istemeyen ya da vakit bulamayan durumlar oluyor. Boşta kalmasın, zaman hızlı ilerliyor, bir an önce çözmemiz gerekiyor bazı konuları, o yüzden o arketipleri de ben anlatıyorum. Kitabın içinde de var arketipler ama bazıları daha kapalı onları araştırıyorum, çünkü o kaynaktan çok var. O simgeleri, o arketipleri de çözümlüyorum; anlatıyoruz hep beraber. Tartışıyoruz konuşuyoruz; o zaman o masal anlaşılır hale geliyor” (Filiz).

“Bizim Seiba’da eğitim alan bir arkadaşımız vardı. Sanıyorum yani altmış yetmiş yaşları arasında inanılmaz harika bir kadın ve bana şunu söyledi: “Ben o kadar sene terapiye gittim, destek aldım... Evet terapi işe yaramaz demek istediğim için değil ama ben masallarla şifa buldum. Masallarla anladım ne yapmam gerektiğini ne yapacağımı, neyim, neydim, ne olacağım; yani bunları ben masallarla anladım” demişti. Yani bu yaşta bir insan bunları keşfedebiliyorsa herkes keşfedebilir. Bazen öyle oluyor kalbinden bir şey akıyor ya da bir kıpırtı hissediyorsun. Ya bedeninin sana gerçekten masal dinlediğinde bazı yerlerinde tepki veriyor. Sen bana şu an ne oldu ne oluyor diyorsun. Yani, gidiyorsun bir yerlere...” (Seda).

“Kendimizden çok uzaklaştık. Hengâmenin içindeyiz. Sınırları çizilmiş masalarda insan olma deneyiminin bin bir halini görüyoruz. İnsan kendine uyanıyor. İyileşmenin en naif yollarından biri. Yoğun yüzleşmeler yaşatabiliyor. Erginleşme masalları (peri masalları) kahramanla birlikte çözümleniyor. Donuklaşmış duygular canlanıyor. Hem kendimizle hem de birbirimizle olan bağlantımızı hatırlatıyor” (Arda).

“Masal anlatıcılığı seçtim, modern tıpla derdim var. Bütünsel yaklaşım hikâye anlatıcılığı, sağlık üzerinden bir hikâyeyle şekilleniyoruz. Koruyucu hekimlik hasta üreten sistem, yeni yeni hastalar üretip ilaca bağımlı kılan bir sistem” (Arda).

Katılımcılardan Seda ve İhsan masal hayal kurdurduğu ve günümüz dünyasından uzaklaştırdığı için masalın meditatif olduğunu düşünüyor. Ancak masal ve şifa terimlerinin ehil olmayan kişiler tarafından ticari amaçlı kullanılmasını eleştiriyor.

“Popülerleşmesi de bazen şöyle canımı sıkıyor. Hani hikâye anlatıcılığı dediğin şey biraz da şey ya mesela şirketin adının konulması süreci bir hikâye aslında ve sen bunu böyle satıyorsun yani şirkete. İşte kendi hikâyesinde ona tekrar satıyorsun falan işte eğitimler şirketlerle vesaire falan. Ya bu biraz böyle şeye döndüğünde, ticariye döndüğünde biraz rahatsız edici olabiliyor. Ama hani gidip orada başka bir şey anlattığında takım çalışması işte birbirini anlama, empati, uyumlu çalışma, kendi içine dönme falan, bu diğerinden daha farklı oluyor mesela. Buna daha iknayım, daha tamamım, yani bu olabilir gibi ama diğeri böyle çok şey değil içimi titreten bir şey değil yani. O, ticari bir şey. O yüzden hani öyle ikinci söylediğim gibi olmasını daha çok böyle hani tercih ederim öyle gitmesini. Ya bir kere hani bir çocuğun yetiştirilmesinde etkisi varsa her şeyde etkisi var. Senin iç dünyanı düzenliyorsa şifa bulmanı sağlıyorsa çok çok önemli bir yeri var hayatta” (Seda).

“Birincisi Şu Şeyi sevmiyorum. Hani bu bir terim var, Şifa vermesi falan. Pek onu pek sevmiyorum ya da bunun gerçeği var ama bunun üzerinde böyle bir Şey yapılması bunun üzerinden böyle bunu isimlendirip böyle Őifalanma falan durumlarının çok ne çıkarılması, bunun böyle satılması nedense benim hoşuma gitmiyor. Bir yani var buna inanıyorum. Masal bir kaçıŐtır çünkü masal bir hayaldir. Masal hayal kurdurur. Hayal kurdurması demek seni gerçekten alıkoyması demektir. Seni işte baŐtaki aslında Anadolu Masallarında belki hiçbir masal dünyasında olmayan ama Anadolu Masallarındaki olan tekerlemenin yaptığı Şey budur zaten. Hani nedir tekerlemenin amacı? Seni alıp yükseltir ve olduğun yerden oturduğun yerden, bastığın yerden, gerçek dünyadan seni bak ıkıyoruz; Şimdi gel birlikte, bir varmış bir yokmuŐ diyoruz. IŐte develer tellal iken pireler berber iken, develerin tellal olduğunu kim biliyor? Pirenin berber olduğunu nerden ıkıyoruz? Ama bu dünyada böyle bak yavaş yavaş alıŐ ki seni öyle bir dünyaya çekiyorum diye hazırlık yapıp seni gerçeğinden alıyor, hayale getiriyor. O hayalin içinde seni dolaŐtırıyor. O esnada senin aklın tamamen hayalde ve gerçekten kopuyorsun. Bu da meditatif bir Şey, iyileştirici; iyileŐtiriyorsa masalın içindekiler yani anlatımda iyileŐiyorsan, anlatım da yolculuk da sıkıntıdan seni yokluktan klıktan berekete getiriyorsa, hastalıktan sağlığa getiriyorsa; sen de hastalığı görüyorsun ve sağlığa geliyorsun kahramanla birlikte. Klıktan berekete geliyorsun. Dolayısıyla o seni de mutlaka iyileştiriyor. Hiç ehil olmayan bir kişinin atıyorum üç kere beş kere aldığı derslerle Şimdi size Şifa vereceğiz masallarla deyip iki mum yakıp, ne bileyim iki ana vurup, iki böyle müzik yapıp satmasını sevmiyorum. Bunu da istemiyorum. Hani birisi de bana sen ya sen kim oluyorsun, sen ne kadar bu işi biliyorsun da yapıyorsun da diyebilir. Ama ben böyle düşünüyorum. Böyle bir durum var. İyileŐtiricilięi dediğim unsurlardan dolayı elbette ki var, ama bunu ben yapabilir miyim? Ben ehil değilim yapamam. Okudum biliyorum ama yapmak ve satmak yani kolay olmasa gerek. Herkesin yapabileceği bir Şey değil yani” (İhsan).

Masallar sağaltım açısından değerlendirildiğinde anlatıcılardan ikisi bunun ehil olmayan kişiler tarafından yapılmasını eleŐtirmiŐler ve anlatıcılığın Şifa ile baędaŐtırılarak piyasa oluŐturulmasını eleŐtirseler de masal aracılığıyla kendilerini daha çok tanıdıklarını, hatırladıklarını, duygularla ve hayal gücüyle bağ kurabildiklerini, günümüz yoğunluğundan uzaklaştıklarını ve kendilerini daha bütün hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu bölümdeki tüm tartışmalarla baktığımızda günümüz masal anlatıcılığı araştırmanın temellendiği zihin, beden ve ruhu bütünsel olarak ele alan holistik yaklaşımın bir sağaltım pratiği olarak kavramsallaşmıştır.

3.1.3. Masallar ve Duygular

Katılımcılar masalların duygularla iletişim kurmayı olanaklı kıldığını ve bunun sağaltıcı olduğunu belirtmişlerdir. Aşağıda Senem Donatan Mohan dış dünyayı eril, duygularla iletişim kurma eylemini ise dişil olarak tanımlanmıştır. Arda ise erkeklik deneyimi nedeniyle hislerinin ismini koymada zorlandığını ve bu sebeple masallarla çalıştığını belirtmiştir.

“Dış dünya eril. Ama asıl yaratıcı olan, bu dünyayı şekillendiren dişil enerjimiz. Hikâyeler bizi duygularla buluşturduğu için bu enerjiyi açığa çıkarıyor” (Senem Donatan Mohan, 2019).

“2013’te kendimi sorguluyordum. O noktada kendimi dinlemeye başladım. Bizi çağıran masalları anlatıyoruz. Şiddetsiz İletişim’de çalıştım. Erkeklik deneyimim, hislerimin adını koymada zorlanıyorum. Önce bedendeki duyular üzerinden başlıyorum. Masalarda da masaldaki karakterin duyguları üzerinden çalışabiliriz” (Arda).

Filiz, masallar aracılığıyla insanların masallardaki duygular ve karakterler üzerinden kendi zayıf noktalarıyla karşılaşabileceklerini ve masal sonrasında bunların sohbet edilerek çözümlenmesi gerektiğini belirtti.

“Masallar duygulara dokunuyor; o anlatılan sembollerde, ne bileyim bir güvercinin uçuşu, ya da ne bileyim çirkin ördek yavrusunun annesinin üzülmesi falan böyle insanların o zayıf noktalarına dokunabiliyor. Kendini bir an da olsa büyükte olsan o masalın içinde hayal ederek görebiliyor ve orda işte o duyguyu hissedebiliyorsun. İşte önemli olan aslında onu yakalayıp çözümlenebilmek, yoksa o an hüzünlenirsin kalbin üzülür masal biter; biraz sonra biter gidersin, o an için hoş vakit geçirmiş olursun. Böyle yapanlar da var önemli olan o an hoş vakit geçirmek. Özel masal anlatım zamanlarım oluyor. O zaman da şey detaylı, karşılıklı sorular soruyorum, masalı çözümlüyorum” (Filiz).

Derya, Gül ve Seda dış dünyayı hayal kurmaya izin vermediği ve bireyi yalnızca bir zihin varlığıymış gibi tanımladığı için eleştiriyor. Masal aracılığıyla, duygular, hayaller ve bedenle bağ kurulduğunu aşağıdaki tartışmalarla belirtiyorlar:

“Bir de şey oluyor mesela hayatın akışı çok fazla yoğun ya, gerçek dünyada ve hızlı hızlı yaşıyorsun. Ama bu tarz etkinliklerde veya bir masal dinlemek, bir masal okumak, onun üzerine düşünmek... Şey oluyor, dışarıdan kendine bakma fırsatı veriyor sana. Bir sakinleşip böyle bir şeyleri fark ediyorsun, o anlatım içerisinde kendini koyduğun ve kendini sorguladığın bir zaman aralığı yaratıyor sana o hızlı işleyen dünya içerisinde” (Derya).

“Buradaki yaklaşım da çok önemli. Bütün bu acılar yaşandı. Ben tam olarak bu acıların içerisinde kendimi katmıyorum artık. Bu acıları aşmış, geride bırakmış ve şu anda bambaşka bir yerde onlarla bambaşka bir biçimde ilişki kuran biri olarak anlatıyorum. Birinin hikâyesini farklı bir noktadan görerek anlatması aslında bütünü de görebileceğine imkân sağlıyor gibi geliyor. Aslında bu benim yorumum. Duygularla da politika yapmış oluyorsun. Duygular üzerine çok konuştuk. Biz duygularımızı unutuyoruz. Bu kaosta tekrar duygularımıza yerleşme ve duygularımıza dönme becerilerimizi hatırlıyoruz. Duyguları, anımızı ve bedenimizi unutuyoruz. Sistem sadece zihnin varlığıymışız gibi davranmaya zorluyor bizi; ama bizim en temel varlığımız, yani şu andaki varlığım, bu bedenim içerisinde varım ve bu beden çalıştığı sürece işlediği sürece mutlu olduğu sürece ben de aslında bütün olduğumu hissediyorum. Dolayısıyla bu beden o bedenin içerisindeki kendilik ruh ne dersek diyelim adına. Bedenimi zihnimin bir aracı gibi, robotu gibi çekip örsellemek bir tercih” (Gül).

“Burnunun ucunu sızlatan çok masal oluyor. Benim mesela böyle burnuma kek kokusu getiren masallar falan oluyor. Bir kere duyuların canlanıyor. Somut dünyadan kopuyorsun. Plazadan çıkmışın, beyaz yakalısın masal dinliyorsun, yani hayal dünyasına giriyorsun. Bu, günlük hayatında normalde olabilecek bir şey mi? İşten çıkıyorsun, yola gidiyorsun, eve gidiyorsun. Yolda en fazla uyuyorsun, müzik dinliyorsun, belki kitap okuyorsun şanslıysan. Ev, iş, geç falan, yani günlük hayatın rutinini düşündüğünde, çalışan bir insan olarak hiçbir zaman hayal kurmaya vaktin yok. Ama bunu masalla yaptığında bir şeyler canlanıyor orada” (Seda).

Bu tartışmalar duygular ve masal üzerinden zihin-beden, akıl-duygu, eril-dişil gibi zıt kavramsal kutupları sorunsallaştırmıştır. Araştırmanın temellendiği dişil dil ve sağaltıma dişil öğelerin kazandırılması tartışmalarına örnek teşkil etmiştir. Bu yönüyle

masal anlatıcılığı ve duygular üzerinden tartışmak hem beden hem de ruhun aynı anda düşünme ve eyleme kuvvetinin tartışılacağı bir kültür tanımlayabilir ve bu kültür feminist gelenek ve feminist akademik çalışmalar için önemli bir alan oluşturabilir.

3.1.4. Çocuklarla Masal

Çocuklarla çalışan aşağıdaki katılımcılar, çocuklara masal anlatırken yaşadıkları deneyimleri aşağıda ifade ediyorlar. Işık, masalın çocukların hayal gücünü ve duygularını harekete geçirerek anda kalmalarını sağladığını ifade ediyor. Farklı yerlerde anlattığı aynı masala veya bir imgeye çocukların sosyo-kültürel ve deneyim farklılıklarına göre değişen tepkiler verdiklerini belirtiyor. Özel öğrenme ihtiyaçları olan çocuklarla yaptığı çalışmalarda çocukların dikkat sürelerinin uzadığını ve daha önce göz teması olmayan bir öğrencisinin masalla olan etkileşimle birlikte kendisiyle göz teması kurmaya başladığını belirtiyor. Anlatıcının ifadelerine bakacak olursak:

“Çocuklar sanal dünyada yaşıyorlar. 2020’de yaşıyoruz ve çocukların anda kalamama gibi bir sıkıntıları var. Kalamıyorlar, yok öyle bir şey, yani onları tutmak için masal çok iyi bir yöntem ama sadece masal değil bence, bu yüzden ben halk masalcılarımla biraz ters düşünüyorum. Çünkü, ben bir okul öncesi öğretmeniyim; çocuk gelişimini de işin içine katmam lazım. Benim anlattığım masal şöyle bir masal: Masal, evet o eskiden gelenekten bir şeyler taşıyor; ama güncel de bir şeyler var. Çünkü 2020’deki çocuğu başka türlü tutamazsın; onun için oyun var, onun için orf var. Orf yöntemini kullanıyorum; başkalaştırmak gerekiyor. Sanal dünyada yaşayan çocukları anda tutabilmenin yegâne yollarından birisi bence bu ve çocuğu görüyorsun: Çocuk dikkatle -ee n’olacak şimdi?- diyor ve gözlerinde o beliriyor. Bunu görünce, evet doğru yolda ilerliyorum diyorum. Hem gelenekten bir şeyler var hem bugünden bir şeyler var, ikisini birleştiriyorsun. Bence muhteşem bir şey çıkıyor. Benim masal anlatımında, ben kendi adıma söylüyorum: Çoklu zekâ kuramını çok önemsiyorum, çünkü herkesin farklı bir öğrenme stili var. Orda bazıları dinleyerek, bazıları koklayarak, bazıları tadarak; bunların hepsini bir arada yapmaya çalışıyorum. Bir şey anlatıyorum, işte diyorum ki suyun içerisine bir şey düşmüş. Bir masal kesem var, o masal kesesinin içinde masalda geçen gerçek materyaller var. O materyalin sesini dinliyor, o materyale dokunuyor, ne olduğunu anlamaya çalışıyor. Eğer koklanacak bir şeyse çıkartıyor kokluyor. Tadı en sona yapıyorum,

gördükten sonra. Önce merak uyandırıyorum, çünkü merak ederse çocuk öğrenir, öğrenme isteği uyanır. İşte kesiyorum masalı, merak uyandırıyorum. Bununla ilgili bir şarkım var onu söylüyoruz. Bir oyun yapıyoruz. Masal kesesini herkeste dolandırıyoruz, sonra sayıyoruz çıkartıyoruz; amaç çocuğun doğruyu söylemesi, içindekini gerçekten bilmesi değil; ama çocukta merak uyandırmak nöronlarını harekete geçirmek, yani anda kalmasını sağlayabilmek. Ve böyle olunca da sürecin sonunda çocuk sen istesen de istemesen de amacın bir şey öğretmek olmasa da bir şey öğrenmiş olarak ayrılıyor oradan. Yani şöyle bir şey: Bir reçine koklamıştık, anlattığın sınıfa göre de çok değişiyor, çocuk doğada büyümüşse reçineyi kokladığında 'odun kokuyor' diyor. Başka bir çocuk mesela 'aaa iğrenç kokuyor' diyor. Mesela geçen hafta çingene mahallesinde anlattım, oradaki çocuk 'çam kokusu' dedi. Sonra, çıkardıktan sonra 'bu ne ya ben bunu tanıyorum ya! Akşam babam keman çalarken' dedi, 'kemanın yayını sürüyor' dedi. Ama şu da çok güzeldi, akşam da paylaşmıştım, ben kırdım reçineyi ondan böyle vermek istedim, paylaşmak istedim: 'Lütfen bunu gidince babana gösterir misin? Bugün masal anlattılar, masalın içinde reçinenin geçtiğini söyler misin?' Öğretmeni dedi ki 'babasına veremez'. 'Neden?' dedim. 'Çünkü hapiste babası' dedi. O ifadeyi görmen lazımdı. Her anlattığım yerde yeni bir şey öğreniyorum. Mesela, Ayşe Hanım'ın okulunda benim bir kapı deliğim var. Gider borusunu kapı deliği yapıyorum. Masal kapısının deliği, ucuna da masal kahramanının fotoğrafını yapıştırıp oradan bakıyorlar.; merak uyandırmak ve masala motive etmek için. Dedim ki -'hani vardır ya kapı delikleri'-. 'bizim evde yok ki' dedi. 'Aa tabi olmayabilir' dedim. Orda hemen dönüştürüyorsun. Her grupta yeni bir şey öğreniyorsun. Bu beni iyileştiriyor. Ben öğrenmeyi seviyorum, o yüzden belki de" (Işık).

"Sabancı'da Eğitimde İyi Örnekler diye bir platform var; oraya proje gönderdim; yani bu iş yayılsın daha da çok çocuğa ulaşınsın diye. Umarım iyi olur. Özel eğitimli bir grupla sürekli masal anlatıyorum. Onlardaki, o sosyal duygusal gelişimlerdeki değişikliği gözlemliyorum. Masal öncesinde nasıldılar? Okumaya dinlemeye tutumları nasıldı? Genel ruh halleri nasıldı? Masal esnasında ve sonrasında nasıl oldu? Masaldan sonra değişim muhteşem; %88 oranında katılım vardı, dikkat süreleri 20 dakika ve üzerine, 15 dakika ve üzerine çıktı. Ağır-orta düzeyde otizmliler, öğrenme güçlüğü, mikrosefali, böyle bir grup var karşımda. Masal anlattığımda bir kız vardı, kesinlikle göz kontağı kurmuyor, çok etkilenmiştim ondan. Ben bir süre vakit geçirdim çocuklarla ama en çok etkilendiğim oydu. Şu anda göz kontağı kuruyor, adımı söylüyor, soru sorduğumda cevap veriyor" (Işık).

Işık'ın ifadeleri masalın çocuğa nasıl iyi geldiğine dair örnekler sunuyor. , Seda da masalların çocukların gelişim evrelerinde yaşadıkları büyüme sancılarını, çocukların hayal kurmasını teşvik ederek hafiflettiğini belirtiyor. Ayrıca, masalın sonunda iyilerin kazanması, çocuğa içinde olduğu güçlükleri masaldaki kahraman gibi aşacağı mesajını veriyor. Katılımcı yaşadığı tecrübeyi şu şekilde anlatıyor:

“Benim oğlum 18 aylık; ama bu ana gelene kadar kaç tane ataklar, sıçrayışlar gerçekleştirdi ve büyüme sancuları... Şimdi, bunları aşarken ona bir şekilde yardımcı olmaya çalışıyorsun; emziriyorsun, oyun oynuyorsun, yine konuşuyorsun falan; bu büyüme sendromları çocuklarda da oluyor. 5 yaşında 6,8,10,12 gidiyor yani ergenliğe kadar, yetişkinlik vesaire... Sen bir masal anlatıyorsun, yetişkin onu dinlediği zaman içinden farklı bir şey alıyor ya da almıyor. Çünkü yetişkinin dünyası tamamen daha somut bir dünya, hani o hayal dünyasından koparılıp kapitalist sisteme hizmet ettiğimiz bir şeye dönüşüyoruz. Hayal dünyasından kopuyoruz; ya çocuk? Daha o aşamaya gelmemiş oluyor. Çok renkli, canlı bir hayal dünyası var ve masalın içindeki mesajı yetişkin anlayamazken çocuk çok güzel anlıyor ve seni dinlemiyor zannederken de seni dinliyor. Böyle çok hikâye var; mesela anlatıyorsun masal ‘ben çocuk muyum? Gelmeyeceğim, dinlemeyeceğim seni!’ diyor. Sonra gidiyor, takılıyor bir yere. Sonra, sen bırakıyorsun, soru soruyorsun; o, oradan cevap veriyor; aslında dinliyor seni, ya da yavaş yavaş geldiğini görüyorsun çocuğun. O yüzden, çocukların bence hayal dünyasını canlandırıyor. Büyürken karşılaştıkları sorunları aşabileceklerini söylüyor. Çünkü benim hocam hep derdi eğitime başladığımız ilk zamanlarda ‘masal taraf tutar. Masal iyiden yanadır; masalda her zaman iyiler kazanır’. Şimdi, çocuk bir mücadele içinde, belki zorbalığa uğruyor; belki büyüyor, belki anne babasıyla problem yaşıyor. Ama ona diyorsun ki ‘yani evet sen bir zorlu yoldasın çünkü kahraman yola çıkıyor!’. Zorluklar yaşıyor, canavarla karşılaşıyor. Kaçırılıyor, kuyuya atılıyor; işte aç kalıyor, susuz kalıyor falan... Çocuk da onları yaşıyor bir şekilde, farklı bir halini, ama sonra o prens oradan kurtuluyor. O kişi, o erkek- kadın, her kimse, oradan kurtuluyor ve sonra her şey onun için çok güzel oluyor. Kazanıyor, mutlu oluyor. ‘Bir ömür mutlu yaşadılar’ falan mesela... Oradaki şeyde de, çocuğa da başarabileceğini, geçebileceğini, işte mutlu olabileceğini, bunları anlatıyor aslında kısmen. Yüzeysel anlatacak olursam bu örnek geliyor aklıma ama içinde tabii ki bir sürü alabilecekleri şeyler var” (Seda).

Seda diğer bir ifadesinde ise çocuklar yönelik masal seçiminde çocukların gelişim sürecine ve içinde buldukları sürece dikkat edilmeden masal seçilirse, bunun çocuklar için olumsuz sonuçlar doğurabileceğini aşağıda örneklendirerek açıklıyor:

“Doğru yaşa doğru masal anlatmak gerekiyor. O, biraz yanlış yöne evrilebiliyor. Nazlı'nın anlattığı bir örnek vardı: Onun gittiği bir okulda bir veli gelmiş ve şey demiş ‘yani siz bizim çocuğumuza nasıl bir masal anlattınız? Çocuk çok korktu’ falan... Hangi masal? İşte neydi? Kül Kedisi mi bir şey işte... O da demiş ‘yani ben bu yaş grubuna bu masalı anlatmam ben anlatmadım’. Çünkü, kadın zaten pedagoji falan biliyor. Yani, hani yıllardır bu işin içinde, hangi yaşa ne masal anlatacağını biliyor. O masalı anlatmadığını söyleyince bakıyorlar ki çocukları uyuturken onları uyutan bakıcı bir masal açıyor çocuklara ve çocuk o masalı dinlerken çok korkuyor, çünkü işte masalda üvey anne var gidiyor. Çocuğun anne babası ayrılık aşamasında, çocuk terk edileceğini

düşünüp korkuyor ve tek başına bir battaniyenin altında korkan bir çocuk. Sonrasında problem yaşıyor çocuk, onu düzeltmeye çalışıyorlar. O yüzden, her yaşa her masal da uygun olmayabiliyor. Çocuğa iyi bir şey yapmaya çalışırken zarar da verebiliyorsun” (Seda).

Bu ifadelere bakacak olursak masalın çocuklar için dikte edici olmayacak şekilde kendi problemleri üzerinde düşünebilecekleri ve masalın sonundaki iyilerin kazanması yoluyla kendi problemlerini aşabilecekleri bir zemin hazırladığını söyleyebiliriz. Öte yandan Seda'nın örnek verdiği *Sindirella* masalındaki üvey annenin çocuğu olumsuz etkilemesi, çocuklar için masal seçiminde toplumsal cinsiyetin değerlendirilmesi ve üzerinde durulması gereken bir konu olduğuna dair ikna edici bir örnek teşkil ediyor. Çocuğun gelişim dönemiyle kişisel özelliklerine göre kurgunun çocuk tarafından kendi duygularına ve deneyimlerine alan açarak şekillendirmesi için fırsat verilmesi, çocuğun sağlıklı bir birey olması ve toplumsal cinsiyet normlarını dönüştürebileceğini öğrenmesi açısından önemlidir.

3.1.5. Pandemide Masallarla Dijital Sağlık

Daha önce de ifade ettiğim gibi COVID-19 küresel salgınının başlamasından itibaren araştırmanın yaklaşık bir buçuk yıllık bölümü pandemi dönemine denk geldi. Pandeminin başlamasıyla birlikte, masal anlatıcıları tanıdıkları anlatıcılarla etkinlikler ve sohbetler yapmaya ve bunları sosyal platformlar üzerinden duyurmaya başladılar. Bu dönemde bu etkinlik ve sohbetlere ben de katılarak takip etmeye çalıştım ve bunların yoğun ilgi görmeye başladığını gözlemledim. Anlatıcı Selin Akoğlu kolaylaştırıcılığında Instagram üzerinden süren *Cam Cama Candan Masallar* etkinliğinde anlatıcılar dört gün SMA bebekleri için yetişkin ve çocuklara masal anlattı. Anlatılardan elde edilen gelirin bebeklerin ailelerine bağışlandığı ifade edildi. Bu dönemde, anlatıcıların kendi alanları hakkında yaptıkları sohbetlere ilginin büyük

olduğunu, dinleyicilerin onları dinlerken rahatladıklarını, anlatılanların kendilerine iyi geldiğini ifade ettiklerini gözlemledim. Bu çalışmamız için farklı bir alan açtı; pandemi yüzünden birbirinden ayrılan ve evlerinde olan insanlar masal etkinlikleri sayesinde bir araya gelerek sohbet ettiler ve rahatladılar. Ayrıca, masalların şifahen anlatılması da pandemi döneminde insanlara dijital sağaltım sağlayan farklı bir zemin oluşturdu. Bununla birlikte masallar dijital ortamda SMA hastası olan bebekler için araçsallaştırıldı. Bu süreci Özge aşağıdaki gibi yorumlamıştır:

“Burada pandemi zamanında sadece direk salgın hastalıkları anlatan hikâyeler anlatmamıza gerek yok. Gerçekten, masal anlatmamız şifa veriyor; çünkü oradaki anlattığın dev bugün bir korona virüsü, bir gün toplama kamplarındaki insanların maruz kaldıkları, bir gün çığ altında kalan insanların evlerinden çıkamayacaklarına dair korkuları... Buna dev diyorsun ama hepsi dev. Dev yenilir. İnancını, ateşini o ateşin etrafında dönen pervane olduğunu hatırlarsan devi yenersin. Yenmiş insanlar, bak onu hatırla ve bu süreçte benim en büyük keşiflerimden biri şu Bahar: ekranlar ve mesafeler bizim o ateşimizin, inançlarımızın, değerlerimizin, paylaşmak için tutku duyduklarımızın, kalbimizi titretenlerin gücünü paylaşmada engel değil. Geçişken bir şey bu ekranlar da geçişken” (Özge).

3.2. Feminist Hareket Olarak Masal Anlatıcılığı

Araştırmam süresince, anlatıcılarla yarı yapılandırılmış sorular üzerinden görüşmeler yürüttüm. Ayrıca, çalışmamın yaklaşık bir buçuk yıllık süreci tüm dünyada büyük değişimler yaratan COVID-19 salgınının yarattığı evde kalma sürecine denk geldi. Bu süreçte masal anlatımları sosyal medyaya taşındı ve anlatıcılarla yapılan sohbetleri bu yolla dinleyebildim. İlginçtir ki küresel bir salgın döneminde Türkiye’de masal anlatımları yerel iyileşme pratiği olarak sürdürülüyor ve hatta daha fazla insana ulaştırılıyordu. Bu görüşme ve gözlemler sonucunda anlatıcılığın toplumsal cinsiyet bağlamında gelişmelere gebe olduğu çıkarımına vardım. Çoğu kadın olan anlatıcılar

masal anlatımı alanında yaptıkları çalışmalarla kendi bireysel dönüşümlerini aktardılar. Kadınların bireysel özgünlüğü bu yolla keşfedişleri ve bunu aktarma isteklerinin kadın hareketi açısından çok güçlendirici olduğunu gözlemledim. Masalı bireysel ve varoluşsal ilişkilerle sorgulayan, bu keşfediş ve dönüşümü masallarla sürdürmeyi amaç edinen anlatıcıların sayısı artıyor. Bu durum, toplumsal cinsiyet açısından sorunlu bulunmuş klasik masallarla farklı bir ilişki kurulmasına olanak yaratabilir. Ortak bilinçaltı ve kültürel kodların işlendiği klasik masalların dışıl dille yorumlanması, köklerle olan ilişkiyi yeniden değerlendirip iyileşmek için bir uzam yaratabilir. Bu yenilenen ilişki yalnızca gelecekle değil geçmişle olan bağların da *şimdi* ve *şu andanın* olanaklarıyla düşünülmesini sağlayabileceğinden toplumsal kurguyu daha bütünsel dönüştürebilir. Nitekim, bu alan üzerinde düşünülmüş ki Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma ve masal üzerine çalışan çeşitli sivil toplum örgütleri ve dernekler bu alanda çalışmalar yapıyor⁹. Bu alanın kurumsallaşması da kendi içinde farklı ideolojik yapılar doğuracaktır, ancak farklı ideolojilerin çoğalması da çoğulculuk ve demokrasi adına önemli bir adımdır. Ataerkil normları çoğunlukla barındıran, çoğunlukla bilinen masalların yeniden daha görünür olup toplumsal cinsiyet açısından kurumsal platformda değerlendirilmesi, dönüştürülmesi, bunun üzerine akademik çalışmalar yürütülmesi kadın hareketi açısından önemli veriler sunabilir. Ayrıca daha az bilinen masalların da çalışılması, daha görünür olması geçmişte unutulmuş veya görülmemiş farklı toplumsal yorumlara yol açabilir. Bu da feminist pedagoji ve kadın hareketi açısından görünmeyeni görünür kılabilir ve çoklu kimliklere yaşam gölgesi açabilir.

Günümüz masal anlatıcılarının yaptığı çalışmalara bakıldığında veya anlatılarının bu kadar popüler olmasının ortak bir sebebi var. Anlatıcılar anlatırken hem

⁹ Buna örnek olarak 10 Eylül – 3 Ekim 2020 tarihleri arasında Avrupa Birliği Sivil Düşün Fonu’nun desteğiyle Youtube üzerinden gerçekleşen *2,5 Uluslararası İstanbul Hikâye Anlatıcılığı Festivali* gösterilebilir.

kendilerini hem de toplumu iyileştirmeyi amaçlıyorlar. Bunu da ilk olarak insanları bir araya getirerek yapıyorlar. Bir araya gelme eylemini feminist perspektifle değerlendirdiğimizde ne tür bulgu ve yorumlara ulaşabiliriz? sorusu aşağıda tartışılacaktır.

3.2.1. Masallarla Topluluk Olmak

Gül, masalın farklı kültürlerden ve yaştan insanları bir araya getirdiğini belirtiyor ve bunu günümüzde insanları birbirinden ayıran sisteme karşı yapılan bir politik eylem olarak görüyor. İki katılımcı ise masalın kadınları bir araya getirmesi ve deneyim paylaşımıyla güçlenme arasındaki ilişkiyi aktarıyor. Anlatıcıların ifadelerine bakacak olursak:

“Masalları anlatmak yalnız değil de biriyle birlikte anlamlı oluyor. Asıl önemli olan deneyim paylaşımı, anlatıcı değil. Anlatıcı da önemli tabi ki ama önemli olan masal üzerinden konuşmak, deneyimlerimizi paylaşmak; ben burada deneyimlerini paylaşıp masal atölyelerinden mutsuz ayrılan bir kadın görmedim. Bir şey anlattığında o orda travmasıyla yalnız kalıp gitmiyor mesela. Mesela, boşanmayı anlatıyor arkadaşımız, onun üzerine ben bir şey söylüyorum. O diyor ‘ben de aynısını yaşadım’. Ben de diyorum bu da güçlenmek için bir araç. Onu alıp onunla gitmiyor. Bir şekilde ardından başkaları konuşuyor, o da dinliyor. O yüzden şu arttı: Herkes masal okuyor, arttı bu anlatıcılık. Gerçekten belki de çok ihtiyacımız olduğu için arttı, boş yere artmadı. Çünkü bir yerde kopmuştuk birbirimizden. İnsanlar kendi hayatlarında da çok yalnızlar, herkes yalnız. Masal bir yerde bağlayan, güçlendiren bir şey. Ben hep böyle gördüm” (Derya).

“Masallar farklı kültürlerden, farklı altyapılardaki insanları bir araya getiriyor. Masal zamanında herkes görünürde tek bir şeyi dinliyor, ama kendi kafasında farklı bir dünya yaratıyor. İnsanların hayal gücünü harekete geçirecek şekilde onlarla bir araya gelmek, bir paylaşım yapıyor olmak; bana herhalde bu dünyada bugün bu Türkiye’de (biraz duraksıyor düşünüyor), bir şekilde yapılabilecek politik eylemlerden biri. Çünkü, sistem bizi birbirimizden ayırmaya ve minik parçalar haline getirmeye çalışırken, biz böyle ortamlarda bir araya geliyoruz. Ve birlik duygusunu yeniden hissediyoruz. Masal insanların yalnız olmadığını hissettiriyor. Aynı veya benzer sorunları başkalarının da yaşadığını,

başkalarının da engellerle karşılaştığını ve bu engellerle baş etme biçiminin bize örnek olabileceğini gösteriyor. Bunu, yeniden ve yeniden hatırlamayı ve hatırlatmayı da çok seviyorum” (Gül).

“Hikâye anlatıcılığını kadın hareketiyle de ilişkilendirmek mümkün. Hikâyeler, kadınların kendi deneyimlerini aktardıkları, diğer kadınlarla deneyim ve dolayısıyla duygu ortaklığı üzerinden buldukları bir mücadele alanı sağlıyor. Hikâyeler köklerimizi aramaya yardımcı oluyor. Belki tam da bu sebeple bir dayanışma ve birliktelik alanı yarattığını söyleyebiliriz.” (Senem Donatan Mohan, 2019).

Masalların topluluk oluşumuna alan açması, toplumsal hafızamızın ve bireysel yaşamışlıklarımızın kolektif olarak aynı düzleme getirilmesine, paylaşılmasına, tartışılmasına alan açarak sağaltıma olanak sağlayabilir.

3.2.2. Masallarla Değişen Dönüşen Bir Masal Kültürü

Anlatıcılar, değişimi hayal aracılığıyla sağlıyorlar. İnsanların, toplulukların hayal kurmasına masallar aracılığıyla olanak tanıyorlar. Bu hayaller, bireyi ve toplumu günümüz dünyasından uzaklaştırarak, geçmiş, gelecek ve şimdinin masal dünyasında birbiri içerisinde geçiş yaparak deneyimlenmesine olanak tanıyor. Masal anlatıcıları bununla birlikte yaşamın da dönüşmesine alan açarak yaşamla iç içe olan bir masal kültürünü deneyimliyorlar. Anlatıcıların değişen ve dönüşen masal kültürü için yorumları aşağıdaki gibidir:

“Burada olmayı görebildiğimiz ve buna inanabildiğimiz için değişim yaratıyoruz. Bu yetenek hepimizin beyninde var, ama geliştirmemiz gerekiyor. Peki nasıl? Masal dinleyerek!” (Judith Liberman, 2017).

“Gerçek dünya doğal olarak bazen hayallerimizi sınırlayabiliyor. Birçok şeyi imkânsız olarak da görebiliyoruz maalesef. Masallar bu imkânsızlığı kırıyor biraz. Bir de hayatın akışı gerçek dünyada çok yoğun, çok hızlı yaşıyorsun. Bu tarz etkinliklerde, bir masal okumak, masal üzerine düşünmek kendine dışarıdan bakma fırsatı veriyor sana. Bir sakinleşip anlatının içine kendini koyduğun bir zaman aralığı yaratıyorsun (...).

Yani, bugün tekrar masal, yeniden bu topraklara ait bir şey masal. Bizim kültürümüzün içinde var. Çok kadim bilgiler içeren şeyler. Bize ait varlıklar. Bugün tekrar gelmesinde bence insanların yalnız olmadıklarını hissetmek ve ilgili dertleri olduğu için, yani buna iyi geldiği için, buna şifa olduğu için öncelikle bu kadar yükseliyor. Bence bizimle bir şey değişiyor evet. Ne kadar çok anlatılırsa o kadar çok insan kendine ait bir şey buluyor, sanırım. Ama ileride iyi yapılanlar vardır, nitelikli olanlar vardır, daha az nitelikli olanlar vardır, bu tartışılır ve alıcıya göre değişir. Ama, burada en önemli olan şeyin bence anlatıcının tavrı, kendinden kendi içinde neyi anlattığından emin olmak, ama bunu başkalarına dayatmamak” (Gül).

“Masalın böyle katkısı bir kere hani şifa verdiği, dinginleştirdiği için seni, evet yogayla da çok alakalı; işte ne bileyim müzik de yapabiliyorsun, bir beden performansı sergiliyorsun, dans koyabiliyorsun içine. Çok böyle hani tek başına bir şey değil bence de, hani tek başına oturup masal anlatan çok kişi yoktur. Dediğin gibi, hani ben masal anlatıyorum toplumsal cinsiyetle ilgileniyorum. Nazlı işte masal anlatıyor ama işte dansını da katıyor içine. Diğeri başka bir şey katıyor. Birbiriyle çok alakalı, hayatla çok iç içe. O yüzden tabii ki değiştiriyor” (Seda).

Katılımcılar, masalın hayal aracılığıyla farklı gerçeklikler kurulmasına olanak tanınmasının sağaltıcı olduğunu ifade ediyor. Masal aracılığıyla günün yoğun temposundan uzaklaşıldığı ve dinleyicinin anlatıyla kendisine bir zaman aralığı yarattığı ve kendine dışarıdan bakma fırsatı verdiği belirtiliyor. İnsanlar masallar aracılığıyla ilgili dertleri olduğu için bir araya geliyorlar ve yalnız hissetmiyorlar. Masallar şifa oldukça daha fazla anlatıcı ve dinleyiciye ulaşıyor. Masalın dans, müzik, drama ve yogayla da birleştirilmesi performatif bir sanat olarak birçok alanla iç içe geçmesine, daha farklı şekillerde tekrarlanarak deneyimlenmesine olanak tanıyor. Bu farklı deneyimler ve masalın şifa olarak görülmesinin getirdiği ortaklık değişen ve dönüşen bir masal kültürü doğuruyor.

3.2.3. Toplumsal Cinsiyet ve Anlatıcılık

Anlatıcının beslendiği, yaşamını şekillendiren farklı alanlar var. Çalışmamda katılımcılarla yaptığım görüşmelerde toplumsal cinsiyetin anlatıcıları motive eden, ilgi duydukları, beslendikleri ve üzerinde düşünüp anlatıcılığı bu bağlamda kavramsallaştırmaya çalıştıklarını gözlemledim.

“Artık kadınların ev işi yapması, bir Kùlkedisi olması istenmiyor. Bir erkeğe bel bağlayıp bir prens aranması istenmiyor. Bu dönemimizde bunların olmaması gerekiyor. Yani, çocuklarımıza ve gençlerimize bunları öğretiyoruz. Ev işi yapmak yerine dünyayı gezmesini, kitap okumasını, eğitici şeyler öğrenmesini istiyoruz. Bu yüzden de bu masallarla onları yönlendirmek önemli. Alternatif masallar diye duymuştum demek ki karşıt, aynı anlamda. Yani ev işi yapacaksın; anne olacağım, hemen eşime hizmet edeceğim değil; kendi başıma tam ve bütünümlü ve kendim özgürüm, ayakta duracağım. Ama bu demek değildir ki her şeyi yüklenmek az önce de söyledim. İlerde bir arada olduğunda beraber olduğun insanlarla paylaşım çok önemli; sen tam ve bütün, o tam ve bütün, ortak her şeyi paylaşacağız. Eskiden bir elmanın yarısı - ben yarısı sen- biriyle tamamlanma ihtiyacımız vardı. Hala var da hani biz artık bunu fark ettik. Biriyle tamamlanmak bağımlılık yaratıyor. O hayatından gittiğinde yarım olmuyor” (Filiz).

“Masallar dönüştürülmeli diye düşünüyorum. Her şey dönüştürülmeli diye düşünüyorum. Çünkü, her geçen gün yeni bir şeyler oluyor. Bize küçükken öğretilenlerin büyüdükçe doğru olmadığını görüyoruz. Doğru da kişiden kişiye değişir; ama bence eğer burada çocuklara masal anlatıyorsak, onlara doğru bir şeyler vermeye çalışırken yanlış bir şey vermemeliyiz. Bir eğitimcinin -bu öğretmen ya da kimse- çocuk gelişimini düşünerek dönüştürmesi gerektiğini düşünüyorum. Bununla ilgili bir şey söylemek istiyorum: Bir masal anlatıyorum, Sarra Şahinkaya'nın bir kitabı var hikâye kitabı 'Ahtapot Olmak İstemeyen Bir Nino'. Ben onu değiştirdim. Dönüştürdüm o kitabı; ama bir özel eğitim grubuna anlatıyorum, ona anlatırken şöyle bir şey yaptım: 'Nino eve geliyor, kapıyı çalıyor. Kapıyı babası açıyor, çünkü annesi yemek yapıyor'. Ben bunu söyledim ama fark ettim; artık geçti, yani onu dönüştüremedim. Bunu fark etmediler, çünkü zaten muhtemelen onlar da öyle yaşıyordu. Ama evde bunu dinlerken her seferinde böyle kendimi yiyorum: eden böyle bir şey yaptım? Benim kendi ailem Adanalı, ataerkil bir ailem var. Ama, eşimle ben öyle değilizdir. Hatta, Şudabap'ın bir şarkısı var: 'Babam Bir Pasta Yaptı, Annem de Bir Şarkı Yazdı' tam bizi anlatıyor. Benim eşim pasta yapar, ben şarkı yazarım. Ben pasta yapamam, Elif çok iyi bilir. Onu dönüştürmeliydim mesela, ama tamamen içgüdüsel farkında olmadan bana öğretilen öğretiyle orda ağızdan onlar

çıkıverdi. Çünkü, hani masalı ben dokuyorum ya, az önce bahsettiğim şey: Yani, aşağı yukarı bir metin var, onun üzerinden bir şeyler yapıyorum. Kötü bir şey, ama şöyle güzel bir şey, bunu fark eden bir okul öncesi öğretmeni var ve kendi çocuklarına bunu anlatırken -bundan kastım öğrencilerim- bunu dönüştürerek anlatacak. Az önce de dönüştürmekten kastım buydu. Külkedisi anlatılabilir ya da Uyuyan Güzel anlatılabilir ama dönüştürerek, Kırmızı Başlıklı Kız dönüştürerek; çünkü çocuğun gelişimini ve yaşanan çağ dikkate alınmalı. Diğer türlü, iyi bir şey yapmaya çalışırken çok kötü bir şey yapabiliriz. O yüzden halk masalcılardan da ayrılıyorum. Çünkü onlar diyor ki: 'Ne olursa olsun masalın motifine sadık kalıp anlatmalısın' diyorlar. Ama ben öyle düşünmüyorum açıkçası; çünkü onu iyileştirmek çok uzun bir... yani iyileştirmeye çalışıyoruz ya aslında çocuğa kötülük yapıyoruz. Yani bilmiyoruz içinde ne yaşadığını ama başka sinyaller gidiyor beyne, onu öyle kodluyor. Aynı benim onu öyle kodladığım gibi, saçma sapan masalda anneye yemek yaptırıp babaya da kapıyı açtırmak gibi" (Işık).

"Mesela çocuk gelişimi ile ilgilenen birisi belki onu geliştirecek masallara odaklanır. İşte hayvanları seven birisi hayvan masalları anlatır. İşte sallıyorum, ben mesela toplumsal cinsiyete takıldığım için onları anlatıyorum. Bu da bizim bakış açımızı yansıtıyor. Ben onu öyle anlatmayı tercih ediyorum. Yani bir masalda mesela çok şiddet ögesini böyle ballandıra ballandıra anlatıp o çocuğu dehşete düşürecek şekilde anlatan bir anlatıcı varsa karşımızda, ben ondan biraz şüphe edebilirim. Bu çünkü onun iç dünyasının yansıması olmuş oluyor ya. Burada bir sorun var diyebilirim. O yüzden anlatıcının tavrı önemli aslında burada" (Seda).

"Uçan Süpürge bana şey dedi: 'Dünya Kız Çocukları gününde masal anlatır mısın?' dedi. Çok sevindim anlattım. Benim annem normalde 'hani okudun, Eskişehir'de evinden uzakta beş sene iktisat okudun, keşke o işi yapsan!' falan gibi düşünen birisiydi. Anlatıcılığımıza çok sanki bel bağlamıyordu; yani çok güvenmiyordu, inanmıyordu, desteklemiyordu gibi hissediyordum. Sonra, Uçan Süpürge ile bir canlı yayın yaptık. Masal anlatımından önceki akşam bana soru sordu Uçan Süpürge, ben cevapladım. Sonra annem bana baktı ve dedi ki 'ne kadar güzel bir şey yapıyorsun farkında mısın? Kız çocukları seni dinleyecek, yani sen onlara bir şeyler anlatabileceksin' dedi ve ben çok duygulandım. O zamana kadar beni desteklediğini düşünmüyordum ve önemli bir şey yaptığımı düşündüğünü düşünmüyordum. Ama gerçekten öyle, çünkü o gün mesela atölyede biz çocuklarla, işte farklı bir prenses masalı anlattım onlara. Onlardan bir prenses resmi çizmelerini istedim, atölyeden önce hiçbir şey anlatmadan, atölyeden sonra yani o masalın anlatımından sonraki prenseslerini görmek istedim. İki kişi falan gönderdi ama diğerleri böyle ekrana tuttuklarında gördüm ki bir fark vardı arada. Yani, aslında orada o anlatımda farklı bir şey söylemiş oldum; ama illaki böyle toplumsal cinsiyet falan gibi düşünmemek lazım, işte çocuk büyürken bir sürü sıçrayışı atağı var" (Seda).

“İşte ben anlatıcı olarak kendim böyle bir bakış açısında değilsem, öyle bir bakış açısında olan bir metin bile olsa elimde, ben onun olay örgüsünü alırım; kendim öyle olmayan bir bakış açısıyla anlatırım. Bu, anlatıcının işte bu toplumsal kuralların çoğunu sorgulaması ve kendi doğrularını bulması yolculuğu burada. Çünkü daha evvel o masallar Anadolu'da toplumsal cinsiyet ayrımlarıyla ilgili olan bu masallar anlatılıyor Anadolu'da, çünkü Anadolu'da böyle bir gerçek var yani 'kadın'... Bu anlatıyı yapan da insan, insan anlatıyor bunu. İnsandan insana gidiyor bu. Bu metinler, sanki böyle tanrılaştırıyoruz metinleri. İnsandan insana gidiyor bu, dolayısıyla insan neyi anlatıyorsa, insanın hikâyesi neyse doğrusu neyse onu anlatır ya... Ben de aynı anlatıyı anlatırım. Ama başka bir şey çıkar ortaya. O yüzden anlatıdan çok anlatıcı, çünkü o anlatıyı taşıyan da anlatıcı. Biz hani masallarda toplumsal cinsiyet var diyoruz ya, işte onu insanlar anlatmış” (Özge).

“Ben işte o yüzden bu masal metinlerini kendim işleyerek anlatıyorum. Masal motiflerini tanımayı çok kıymetli buluyorum. Masal motiflerini tanıtmayı çok kıymetli buluyorum. Bununla birlikte evvel zamandan gelen masal metinleri üzerinde de çalışılması gerektiğini onaylıyorum ve destekliyorum. Çünkü şu an çağımızın gerçeklerine baktığımızda kadınlar iş hayatında. Kadın hem çocuğunu yapıyor hem iş hayatında ve erkek hem evinde yemeğine destek veriyor, hem temizliğine destek veriyor, hem çocuğuna bakıyor, hem iş hayatında. Hindistan'a gittim ben. Hindistan'da Katalaya Akademi'de hikâye anlatıcılığı eğitimi aldım. Orda Mipin diye bir hocamız geldi -onlar bak çok güzel bir yer hatırladık bunu kullan bence- kast sistemi var Hindistan'da ve erkekler kadınlara göre daha işte bizim gibi dedi. O yüzden dedi ki: 'Türkiye'ye döndüğümüzde kahramanı kadınlar olan hikâyeler anlatın çocuklarınıza. Kadınlar araba kullansınlar, kadınlar başarılı olsunlar. Molped reklamları var ya, Orkid reklamları falan. Hakikaten öyle hikâyeler anlatın.' Ama kadın aciz de hissedebilir. Onun ayarını da kaçırmamak lazım bence. Yardıma da ihtiyacı olabilir bence. Çünkü onu kaçırdığında da eril enerji çok yüksek olan kadınlar oluyor gibi geliyor bana, sadece o yöne, dengesi yine de şaşmış oluyor” (Özge).

Anlatıcılar ifadelerinde masalı feminist perspektifle dönüştürmek için sorumlu hissettiklerini ve bu konuda uğraş verdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, masal sembollerinin feminist açıdan tartışıldığı çalışmaları farklı bir yöne yöneltebilir. Masal yazını günümüz sözlü kültüründe farklılaşarak *dişili* sözsel ifadede metinlerden farklı tanımlıyor olabilir.

3.2.4. Kadın Anlatıcı Kadın Dinleyici

Bu bölümde, masal etkinliklerine katılanların ve masal anlatıcılarının çoğunun kadın olmasının anlatıcılar tarafından nasıl yorumlandığını görmek ve bunu analiz etmeye odaklanıyorum.

“Karma bir gruba aynı masal anlatılsa eminim şu tepki gelecektir: ‘Bu hiç gerçekçi değil! İşte siz marksistsiniz! Bu nasıl bir şey?’ diye eminim gelecektir. Kadınlardan bu eleştiri çok çok nadir geliyor gibi. Kadınların buradaki duygusal birlikteliğine onlar dahil olamadığı için gibi geliyor bana. O sinerji farklı bir şey çünkü deneyim paylaşımı yapıldığı zaman” (Derya).

“Masal artık ailedeki eğlenceden çıkmış gitmiş aile eğlencesi değil bu. Peki bunun nedeni ne? Bununla ilgili çok sosyolojik bir yorum getirmek istiyorum. Çünkü konservatif bir toplumda yaşıyoruz yani muhafazakâr kapalı bir topluluk. Bu kodlardaki sosyal ağlarda hatun kişisi sahneye çıkıp tiyatro yapmak istese, televizyona çıkıp dizi yapmak istese, şarkı söylemek istese çevresinin baskısı, tepkisinden korkarak yapamıyor olabilir. Belki ona diyecekler ki: ‘Artist mi olacaksın kız? Kötü yola mı düştün?’. İşte bu setlerden dolayı kadın belki de yıllarca kendini istediği kanalda ifade edememiş olabilir. İşte masal anlatıcılığı çok geleneksel bir form, o konservatif yapıya da uygun düşüyor. Eh böyle olunca ne oldu? Bir anda aslında yıllardır içinde kendini ifade etmek için bekleyen çoğu kişi bir hazine bulmuşçasına buna sarıldı. Bu çok güzel bir şey çünkü ne ala ki ne güzel ki çevrelerinden de olumsuz söz duymadan bu kadim araçla kendilerini ifade edebiliyorlar; kendi iç alemlerindeki renklerini gösterebiliyorlar” (Başak).

Başak, masal muhafazakâr gelenekle tanındığı için kadınların masal anlatıcılığıyla sözünü bulduklarını ve tepki almadıklarını belirtiyor. Bu durum, önemli bir soru sormamıza olanak sağlıyor: Kadın anlatıcılar kendi sözlerini bulmak adına bu konservatif yapıyı koruyorlar mı? Ya da farklı alanlarda da görünebilmek adına masaldaki konservatif normları dönüştürüyorlar mı? Kuşkusuz ki bu iki durum için de geçerli çünkü masallar ideolojileri taşıyan araçlardır. Ancak masal anlatıcılığının kadınlar tarafından sosyal ve akademik platformlara taşınması ve tartışılması, masal ve

toplumsal cinsiyet ilişkisinin daha çok gündeme gelmesiyle bu konuda yeni anlayışlar getirebilir.

Anlatıcı Sıla Topçam kadınların anlatmaya yönelmesiyle anlatıcılığın geleneksel formunun dönüştüğünü belirtiyor. Sıla'nın ifadelerine bakacak olursak:

“Geleneksel anlatıcılıkta meddahları görüyoruz, gezgin masalcıları görüyoruz ki bunlar mesela köyden köye geziyor. Orada, gittiği yerde kalıyor, ürün alıyor. Ondan sonra biraz para alıyor ve başka köye gidiyor. Meddahların bir meddah locası var. Bunlar kahvehanelerde masal anlatıyorlar ve buna göre para alıyorlar; bunu, bu işi geçim amacıyla yapan kişiler. Tabi bunun dışında esnaf da olabiliyorlar, tarım da yapabiliyorlar; tabi bunları saymıyorum. Böyle baktığımızda o zaman erkek egemen bir yapı görmüş oluyoruz; çünkü o zamanlar tabi ki kadın masal anlatıcıları var, ama onlar ‘masal anaları’ şeklinde oluyorlar ve onlar kendi ailesinde, köyünde masal anlatıyorlar. Bunun da sebebi kadının kamusal alanda var olmaması, ama günümüze geldiğimizde, şimdi baktığımızda benim araştırmalarımda bir ortalama karşımıza çıkıyor ve bu da masal anlatıcılarının büyük bir çoğunluğunun, yani %75 veya %80 gibi bir çoğunluğunun kadınlardan oluşuyor olması. Bu kadınlar genel olarak baktığımızda hem eğitim seviyeleri yüksek yani lisans veya lisansüstü eğitim almış, belli bir meslekleri olan pek çok farklı alanda aktivite içinde olan kadınlar ve yaşlarına baktığımızda da genellikle 30-45 yaş arasında olan, aslında baktığımızda çağdaş ve genç bir kadın profili görüyoruz. Yani geleneksel olarak baktığımızda erkek anlatıcıdan daha farklı bir şey görüyoruz” (Sıla Topçam, 2020).

Filiz, kadınların masalı kendileri için bir kaçış yolu olarak gördüklerini ve bu sebeple masala yöneldiklerini belirtiyor.

“Erkekler genelde bir iki tane, bazen olmuyor bile; aslında toplumsal bir sorun kadınlık. Kadınlar çoğunlukla hep ötelenmiş örselenmiş ve arayış içinde olup kendini kurtarmaya çalışan, çok hırpalanan, onlardan çok fazla şey beklenen varlık olduğu için kadınlar toplumumuzda gerçekten arayış içinde. Artık bir şeylerin iyi gitmediğini düşünüyorlar ve bir yol arıyorlar. Bu yolculukta da aslında bence ne bulurlarsa gidiyorlar. Masallar çok hoşlarına gitti, çünkü dediğim gibi önce de çok bilgi birikimi var. Yani bazı bilgileri okuyup internette, sosyal medyadan, kitaplardan alabiliriz. O kadar yorgunuz ki artık daha biraz hem rahatlamak hem biraz keyif almak hem de bir şeyler ruhumuza da iyi gelsin diye düşünüyorlar. Bu yüzden masallar önemli” (Filiz).

Gül, toplumun kadın ve erkek üzerindeki baskısının farklı olduğunu ve erkeklerin özgürleşmesinin kadınların özgürleşmesinden erkekle ilişkilendirilen toplumsal roller nedeniyle daha zor olduğunu belirtiyor. Anlatıların daha çok erkeğe ulaşmasını dilediğini ifade ediyor.

“Erkekler de katılıyor ama kadınlara göre daha az ve bunu neden acaba diye erkeklere de sorduğum oluyor. Bu toplumun erkekler üstündeki baskısı kadınlara farklı erkeklere farklı, onlar da çok zor süreçlerden geçiyorlar. Bu baskıda bir erkeğin özgürleşmesi bir kadının özgürleşmesinden çok daha zor diye düşünüyorum. Çünkü güçlü olmak zorundalar, ayakları yere basmak zorunda, duygularından daha çok kopmuş durumdalar bize göre. Bunu hatırlayan erkekler var, bu güzel, umarım anlatılar daha çok erkeğe ulaşır” (Gül).

Gül’ün ifadelerine bakarak masal anlatıcılığı ve Erkeklik Çalışmaları konusunda da yapılacak alan çalışmalarının toplumsal cinsiyet ve masal konusunda değerli bulgular sağlayacağına inanıyorum.

Seda, çocuklarla yapılan masal etkinliklerinde daha çok babalarla iletişime geçtiğini, bu konuda hiçbir babayla iletişime geçmediğini belirtiyor.

“Şey oluyor, daha çok yine kadın... Mesela hani dinlediğim, dinlemeye gittiğim şeyler de oldu ama yani kadınların yanındaki erkekler de o kadın gidiyor diye gelenler falan oluyor bence. Yani gidip de böyle Ankara’da bir etkinlik varmış, ya ben gideyim masal dinleyeyim diyen kendiliğinden varsa da helal olsun, sağ olsun ama yani daha çok mesela kadın seyirci gördüm. Hem kendim seyirci olarak gittiğimde, yani bu hani canlı yayınlarda işte hani anlatımlar... Ya, daha çok mesela anneler bana yazıyor. Annelerle daha çok konuşuyorum konuştuğum bir baba yok yani!” (Seda).

Seda’nın ifadelerine iki farklı yorum getirmek istiyorum. Babalar masalı önemsiz buluyor olabilirler veya ilgi göstermiyor oldukları için bu konuda anlatıcıyla iletişime geçmemiş olabilirler. Ya da çocuk bakımı konusunda eşit olmayan iş bölümü

ve toplumsal annelik rolleri sebebiyle öğretmen rolündeki anlatıcıyla anneler iletişim kuruyor olabilir.

Özge, kadınların erkeklere göre daha çok kendilerini tanımaya çalıştıklarını ve daha irdeleyici oldukları için masala yönelen kadın sayısının daha fazla olduğunu belirtiyor.

“20 kadın varsa 1 erkektir belki benim eşim de bunlardan biri çok şükür. Ya bir de şey derler ya genelde: ‘Erkekler daha kabulçüdür de kadınlar daha irdeleyicidir’ gibi yani beynimizin şöyle çalıştığını söylüyorlar ya ‘kadın beyni ahtapot gibi çalışır erkek beyni ok gibi çalışır daha düzdür’. Daha derinlere inmekle ilgili kendi iç dünyamızla ilgili... Bilgi öğrenmekten bahsetmiyorum. Kendi iç dünyamızda derinlere inmekle ilgili yaşanmışlığı olan erkek sayısı kadın sayısına göre daha az. Çünkü bizim sanki var oluşumuz da buna biraz daha meyilli kadınların” (Özge).

Tüm katılımcıların ifadeleri üzerine yaptığım çıkarımları burada değerlendirmek istiyorum. Masal anlatıcılığının kadınlar tarafından daha çok ilgi görmesinin ve bu alandaki algılayışın ve bilginin kadınlar tarafından kendi kimliklerini ve/ve de toplumsal rolleri hesaba katarak inşa edilmesinin dönüştürücü olduğunu ve feminizmin masallarla olan ilişkisini başka bir seviyeye taşıdığını gözlemliyorum.

3.2.5. Günümüze Göre Değişen / Uyarlanan Masallar

Masallar ve toplumsal cinsiyet bağlamında anlatıcılar masala olan önyargının değiştiğini, yeniden şekillenmeye başladığını ve değişmesi gerektiğini vurguluyorlar. Önyargının en bilinen popüler Grimm masalları üzerinden gelişen tartışmalarla oluştuğunu, sadece bu masallara bakarak yargıya varılmaması gerektiğini belirtiyorlar. Masalı günümüz modern toplumuna ve ihtiyaçlara göre uyarlamaya çalışıyorlar. Toplumsal cinsiyet bağlamında masalların anlatıcı tarafından yeniden yorumlanması gerektiğini vurguluyorlar.

Zerrin birkaç Disney masalının üzerinden masalların cinsiyetçi olduğu yorumunun yapılmasını doğru bulmadığını belirtiyor. Masalın anlatıcı tarafından çağın hassasiyetlerine önem verilerek anlatılması gerektiğini vurguluyor.

“Masallar konusu heterojen ve ben masalların cinsiyetçi olduğunun söylenmesini çok yanlış buluyorum. Bir masalı okuyoruz veya duyuyoruz. Ben anlatıcı olarak metni aldığımda çarpışıyorum. ‘Bir kral varmış, güzel bir prenses varmış’ diyor; onu açmıyor. Ben bir okulda 2 sene anlattım. Prensesin saçını değiştiriyordum. Çocuklar öyle mi olur diye tepki veriyorlardı. Bunlar, Walt Disney’in ideolojik imgeleri. Anlatıcının bunu nasıl aktardığı önemli. Masal dünyası 5 masalla sınırlandırılacak değil. Güçlü kadınları anlatan masallar derleyip topluyorum. O kadar masal var ki; kadının akli, fiziksel gücünü ve sezgisini, bekleme gücünü anlatırlar. Masallar şöyledir diye genellemek gerekiyor. Peri masalları diye bir grup var; içinde peri olmasına gerek yok sihir olması gerekiyor. Soyut düşünmeyi gerektiriyor. Genellikle erkek bir hayvana dönüşüyor, kadın çeşitli sınavlardan geçiyor, büyü bozuluyor. Eros masalında gündüz hayvan oluyor erkek olarak gece dönüyor, eşyle vakit geçiriyor. Eflatun Cem Güney Az Gittik Uz Gittik eserinde ‘kadın gün boyunca kendine özen gösterirse onunla yatağa gider’ diyor. Ben kadın olarak bunu böyle anlatmam, bu kadının bekleme algısı, bir metni bire bir aktarmak değil çağdaş olması çok önemli, ben bu kelimeyi çok önemsiyorum. Benim sorumluluğum var, yetiştirdiğim çocuklar var. Çağın hassasiyetine önem vermek çok önemli” (Zerrin).

Anlatıcı Sinem Donatan Mohan masalların cinsiyetçi olduğuna yönelik önyargısının nasıl değiştiğini ifade ediyor.

“Dürüst konuşmak gerekirse, 34-35 yaşında tanıştım sözlü kültürle. Önyargılarım vardı. Feminist gelenekten geldiğim için, masalların çok cinsiyetçi olduğuna dair düşüncelerim vardı. Cehaletime veriyorum, çünkü masalların dili sembolik. Ben rasyonel bir akılla onları anlamaya çalıştığım için cinsiyetçi gelmiş bana. Çok daha derin anlamları var. Masalların dünyasına girdikçe, onları daha iyi tanımaya başladıkça ve masalların içindeki sembolik anlamları keşfettikçe masallara bakışım değişti, derinleşti” (Senem Donatan Mohan, 2019).

Filiz, önceden masala sadık kalınması gerektiğini savunan geleneksel anlatıcılığın değiştiğini ve günümüzde masalı değiştirebilme veya kendi masalını yazma özgürlüğünün olduğunu aşağıdaki ifadeleriyle değerlendiriyor:

“Kadın masalları özellikle bu Kurtlarla Koşan Kadınlar masalları ruhsal vitamin işlevi gören masallar. Kadının o doğasına inmesi, yolunu yeniden mutlu ve huzurlu durumlara, ruhsal durumlara kavuşabilmesi, kadınlığını fark edebilmesine yönelik masallar. Aslında bu masallar kadın masalı ama bir ayrımcılık cinsiyetçilik değil, sadece kadının içsel yolculuğunu yani kendini keşfetmesi ile ilgili. Ama evet o cinsiyetçi masallar çok gündemde ama bunlar da zaman içinde toplumların kendi siyasi anlamda kendi çıkarları doğrultusunda evrimleşmiş masallar; aslında temele indiğimizde, ilk çıktığında o ilk yüzyıllar önce, o masallar aslında böyle değilmiş. Yeniden topluma uyarlamak... Mesela onu biz, ben terapi eğitimi alıyorum ya -masal terapisi- masalları yeniden yazabilme gücümüz var aslında bunu yapmalıyız. Mesela kişiye göre ben diyelim ki terapi eğitimi vereceğim masalları da katacağım o kişinin konumuna ve durumuna göre o masalı dönüştürebilirim. Ama eskiden gelenekçi masalcı diyeyim de ya da bu işi savunanlar ‘asla değişmez sadık kalacaksınız’ diyorlarmış, ama zaman değişiyor ve çağ değişiyor ya evrimleşiyor. Kendi masalını özüne sadık kalarak yeniden yazabiliyorsun. Özgürlük geldi. Ben şimdi çalışma yaptırırken o masalı hangisi olursa olsun uyarlayabiliyorum mesela o rahatlık var. Ya da masalını yazabiliyorsun sen yazabilirsin masalı, ilham alarak” (Filiz).

Seda masalın alternatifleri olduğunu çocuklara göstermenin önemini, trans çocuklar için hiçbir kapsayıcı masal olmadığını ve bunun masalla gösterilmesi gerektiğini ifade ediyor. Aynı cinsiyetin aşkının da masalla anlatılması veya cinsiyetsiz masal anlatılması gerektiğini belirtiyor. Katılımcının ifadelerine bakacak olursak:

“Çocukluk değişen bir şey yani bugün simli ayakkabı giymeyi seven bir çocuk yarın öbür gün pembeden, simden nefret edebilir. Ya da tam tersi olabilir. O yüzden bana şey geliyor; alternatifini göstermeliyiz, ben sorumluluk hissediyorum yani sürekli prensini bekleyen prenses, ‘ay aman kurtarılayım’ falan. Masal ne kadar güzelse, öyle çok masal okudum ve dinlerken böyle ahh deyip böyle tam kendimi kaptıracağım, sonunda yine bir prens geliyor. Yani masal da böyle işte ne yapacaksın yani anlatıyorsun bir şekilde falan ama sonunda içim bir daralıyor. O çocuğa onu göstermemiz gerektiğini düşünüyorum. Ya, trans çocuklar var bu dünyada! Ve onlarla ilgili hiçbir masal yok, hiçbir kitap yok, kapsayıcı hiçbir şey yok. Yani o yüzden cinsiyetsiz de göstermeliyiz bir şeyleri ya da işte ne bileyim hani aynı cinsiyetin aşkını göstermeliyiz.

Yani bunu sen göstermediğin zaman oyunla masalla anlamazsa zaten anne babalar bunları konuşmaya çok yanaşmaz. Ben mesela bunu çocuğumla konuşacak bir ebeveynim ama herkes bunu yapacak mı? Yani tartışılır. O yüzden bence gösterebilmeliyiz. O karşıt masal olmalı, anti kahraman, anti prensesler olmalı. Mesela bugün Instagram’da kendi sayfamda paylaştım birkaç tane kitap Güldünya Yayınları özellikle bu konuda çok iyi, ben çok seviyorum. Hani biraz daha böyle kız erkek çocuk fark etmeksizin alıp ama özellikle kızlar da lütfen okusunlar, prenslerini beklemek zorunda olmadıklarını bilsinler. Yani söylemezsen, böyle bir seçeneğim varmış demez herhalde kendi kendine bu çocuk. O yüzden bence göstermeliyiz. Asi olmak olmamak ona kalmış. Zorunda olduğu için değil ama bir alternatifi olduğunu göstermek zorundayız bence” (Seda).

Seda’nın ifadeleri toplumsal cinsiyet ve masal üzerine queer çalışmaların da yapılabileceğini gösteriyor.

Özge klasik masalları anlatıcının nasıl aktardığına bağlı olarak oradaki cinsiyet algısının şekilleneceğini ve bu anlamda anlatıcının rolünün önemini aşağıdaki sözleriyle ifade ediyor:

“Şimdi kız çocuklarımız, erkek çocuklarımız bu dinlediği masalarda... Yani toplumsal cinsiyet noktasına şu kadar yerden bakmıyorum (parmaklarıyla küçük işareti yapıyor). Prenseleri prensler öpüyor ve uyandırıyor; buradan bakmıyorum. İnsan insana yardım edebilir. Prens prensesi öpebilir ve uykusundan uyandırabilir. Bunu hangi bağlamda anlattığı işte anlatıcının kendi üzerine dediğim yer burası. Ben, prensesin prens tarafından öpülüp uyandırılmasını anlatabilirim ama bunu aciz bir prenses güçlü kuvvetli bir prens ve o güçlü kuvvetli prensin o aciz hiçbir şey yapamayan prensesi hayata bunu anlatma şekli işte kişiden kişiye fark ediyor. Mesele o masalın iskeletindeki ip değil o ipi ben nasıl kendi erdemlerimle vücuda erdiriyorum? Onu nasıl paylaşıyorum dinleyicimle? Toplumsal cinsiyete biraz böyle bir açıdan bakıyorum” (Özge).

Arda, Efe Elmas ve Sıla Topçam masal ve toplumsal cinsiyet konusunda insanların fazla hassas davrandıklarını ifade ediyorlar. Masalların toplumdaki tabuları göstererek onları dönüştürmeyi sağladığını belirtiyorlar. İfadelere bakacak olursak:

“Kadın Dernekleri’nden yorumlar, haykırışlar geliyor. Eleştirilen masallar beş ila on masal. Masallar derya deniz, birçok farklı kültürün masalları var. Masal çok anlatıcının inisiyatifine bağlı. Kadın derneklerinin tek bir yerden eleştirdiğini ve eleştirilerinin sert olduğunu düşünüyorum. Ataerkil bir kültürde yaşıyoruz, bunu değiştiremeyiz. Anlatıcılar kadın kahramanların olduğu masallar anlatabilirler. Ben de yer yer değiştiriyorum. Vegan Külkedisi masalı mesela çok müdahale ediliyor. Her bir yerini yakalım yıkalım! Bunlar 100 yıllık metinler, hepsini yakıp yıkamayız. Masalarda kızlarıyla evlenmek isteyen babalar var. Derneklerde cimbızla çekip çıkartıyorlar. Masallar her bir sorunu dile getiriyor. Bunu yaşayabiliyoruz. Bir sorun var, hayal kurarak inanma hali var. Toplumda tabu olan masalları anlatmayı daha çok seviyorum. Queer masallar var, trans kadın karakteri anlatılıyor örneğin İskelet Kadın’da” (Arda).

“Masallar kalıpları kırmayı gösteriyor aslında. Bir masal dinlediğinde geleneksel kendine ait kalıpları kırıp özgürleşmeye yol açıyor, eğer sağlıklı bir masal dinlemişsen. Mesela hep şey eleştiriliyor: ‘Neden hep üvey anne var?’ gibi... Ben de şunu düşünüyorum mesela, masal konusunda insanlar çok daha hassas davranıyorlar. İzledikleri bir filmde, bir dizide, bir reklamda karşısına çıkan toplumsal cinsiyet kalıplarını ve rollerini o kadar aşına olup görmezden gelirken... İşte bu mesela bir bebek bezi reklamında bile böyle karşında bas bas bağırırken bir masal dinlediğinde ‘ben bunu çocuğuma nasıl anlatırım? Burada üvey anne var, işte kadınlar böyle gösteriliyor’. Masallarda çok daha hassas bir tutum var. Bunu bir açıdan şöyle düşünüyorum: O kadar güçlü arketipsel bir alt yapısı var ki direk temas ediyor ve bazı şeyleri açığa çıkarıyor diye düşünüyorum aslında, biraz daha hortlatıyor oradaki duyguları. Ama burada düşülen bir yanlış var ki sonrasında o kahraman ya da oradaki karakter yani, bunu yeniyor. Şimdi burada sadece kadınları öven bir masal, sadece kadınların gözünden bir masal da toplumsal cinsiyet eşitsizliği kalıbında bizi bir eşitsizliğe götürüyor. Yalnızca kadınlar üstün ya da kadınlar her zaman güzel iş yapmıyor ki! Ya da sadece erkekler... Ya da sadece erkek kadın dediğimiz şeyin de cinsiyet geçişkenliği olduğunu dünya konuşuyor. Böyle baktığımızda o zaman da cinsiyetçi bir kalıba girmiş oluyoruz” (Sıla Topçam, 2020).

“Üvey annenin olduğu bütün masallarda, bu güçlü bir arketip, yutan anne arketipi var. O annenin orda var olma sebebi pasif babadır. Neden bu masallarda babalar pasif? sorgulanmıyor. Bu işte cinsiyetçi bir bakış açısı olmuş oluyor, farkında olmadan ama... Masalların gücü tabuları ele almasında yatar. Yani masallar tabuları alır; gerekliyse tabular geleneği ezer, geleneğin dışına çıkar. Artık o gelenekte bir problem olduysa ve o gelenek hayırdan çok zarar getirdiyse kahraman o geleneği aşmalıdır veya o sistemi aşmalıdır. Masallardaki durumlar aslında çok ekstrem durumlar” (Efe Elmas, 2020).

Anlatıcılar Sıla Topçam ve Efe Elmas masalın kadınlar ya da erkekleri anlatan masallar diye ayrıştırılmasının da cinsiyetçi bir tutum olduğunu ifade ediyorlar. Bu ifadeleri kimlik politikaları ve görünürlük açısından tartışmalı buluyorum.

İhsan masalların dönüştürülmemesi gerektiğini, çocukların masalla gard almayı öğrendiklerini, çocukların masala hazırlanmasının daha etkili olacağını düşündüğünü belirtiyor.

“Tabi ki dikkat etmek gerekir ama şöyle bir şey var; masallar yine de çoğu şeyden daha az etkili ya da atıyorum diyelim ki bir masalda çocuğa negatif bir şeyi anlatmak, anlatmanın belki pozitif bir yanı da var. Şöyle bir yanı vardır çocuk gard alır. Bir de çocuğu hazırlamak da önemlidir. Hani biraz önce dedim ya tekerlemenin aslında çok güzel yanı budur. Çocuğun bunun bir masal olduğunu bunun bir hayal ürünü olduğunu biliyor olması aslında birçok güzel... cebimizde bir şeydir, yani hani anahtardır. Bu anahtarı çocuğa belletmek benimsetmekle aslında işi bitirebiliriz. Yani asıl anahtar budur, yani hani ben bak sana bir masal anlatıyorum bu bir hayaldir. Ha çocuğa bunu sonunda söylemeyeceksin ama o çocuk onu biliyor yani hani dedim ya artık çağımızdaki çocukların hazır bulunuşluğu farklı dedim ya bu! Yani, belki bu anlamda şu da tartışılabilir bu güzel bir tartışma konusudur. Ya hiçbir şeyi kaldırmamak lazım belki de masalda. Yani olduğu gibi anlatılsın. Önemli olan bunun çocuğa masal olduğunu belletmek olsun” (İhsan).

Derya masalları cinsiyetçi bulunduğunu ve bunun çocuklar için olumsuz olduğunu aşağıdaki ifadeleriyle belirtti:

“Masalların şu anda nasıl iyileştirici bir etkisi varsa çocukları da yetiştirme sürecinde de alttan alta sihirli dünyaya girdiğin zaman o kadar etkileniyorsun ki! Bunun cinsiyetçi bir şekilde aktarıldığı düşünülünce bir insanın karakterinin müthiş bir düzenleniş biçimi ve ben de mesela küçükken okuduğum masallarda hatırlıyorum o kız çocuklarının karakterinin nasıl olması gerektiğini nasıl cezalandırıldıklarını falan ve bu hepsi eğitiyor aslında seni... O ataerkil toplum tarafından eğitiliyorsun” (Derya).

İfadelerin çoğuna baktığımda masalın toplumsal cinsiyet konusunda sorunsallaştırıldığını ve masalların cinsiyetçi olduğuna yönelik algının değişmeye

başladığını gözlemliyorum. Öte yandan karşıt durumlara baktığımda bu algının sürdüğü yorumunu yapabiliyorum. Masalın günümüzde anlatıcılıkla uyanması ve toplumsal cinsiyetle bağının sorunsal olması, masallar ve toplumsal cinsiyet konusunda farklı çoklu seslerin duyulmasına alan açabilir ve bunu feminist politika için önemli bir gelişme olarak değerlendiriyorum.

3.2.6. Anlatıcıların Toplumsal Cinsiyet Konusunda Yaptıkları Çalışmalar

Anlatıcılar masallar ve toplumsal cinsiyet konusunda çeşitli çalışmalar yapmış ve yapmaya devam etmektedir. Gül'ün masallar ve toplumsal cinsiyet konusunda mülteci hakları üzerine yaptığı çalışmasına bakmak gerekirse:

“Bu konuda bir araştırmam oldu ve bir çalışmam da oldu açıkçası. Ben 2017 yılında 2018’de basıldı, İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı’yla bir çalışma yaptım. Onlar mülteci hakları üstüne çalışıyorlar özellikle. Burada düzenli olarak onların merkezlerini takip eden kadınlardan bir grup, ikinci kısım bu. Önce farklı ülkelerden gelen kadınlarla bir araya geldim ve biz bir grup oluşturduk sonuçta ve ortaya bir kitap çıktı yaptığımız çalışmadan. İşte 7 kadın 3 farklı ülkeden masal anlattılar. Kendi annelerinden, dedelerinden, anneannelerinden dinledikleri masalı anlattılar; ben o masalları derledim. Onların anlattığı biçimiyle ve onlarla röportaj yapıp öz yaşam öykülerini öğrendim onlardan ve bunları öyküleştirdim. Bu kitap çıktı ve çok çabuk bitti. Sonra ikinci bir çalışma yapmak istediler vakıf olarak ki ben de buna çok sevindim. Bu sefer kitapta yer alan masallara toplumsal cinsiyet bakış açısıyla yaklaşacaktık. Burada kadın nasıl temsil edilmiş, erkek nasıl temsil ediliyor, onlara biçilen roller neler, bunlar üstüne bir grupla 8 hafta çalıştık. Orda gördük ki aslında masalın doğduğu topraklardaki o günkü o hal masalın yapısını kesinlikle belirliyor. Yani o gün kadına nasıl bakılıyorsa kadın kötü işte hırslı vesaire; erkek ezik ya da çok güçlü güçlü olunca kötü gibi gösterilebiliyor. Ama biz bugün sonra şuna vardık: Biz bu masalları nasıl anlatırsak asıl tarafına vurgu yapacağız? Ya ben bugün anlatıcı olarak özellikle kadın olduğum için ve doğal olarak buna dikkat edeceğimi hissettiğim için masallardaki kadınları daha derinleştirmeye çalışıyorum birer karakter olarak. Ve orda öyle yer olsa bile ben bugün öyle anlatmak zorunda değilim. En nihayetinde geldiğimiz nokta aslında masallar çok önemli kaynaklar ve bize bugün çok şey söylüyorlar. Hala hayatta oldukları için. Ama anlatıcı olarak benim sorumluluğum bugün benim onu nasıl anlattığımda idi. Yani

dolayısıyla çocuklara masal anlatırken de yetişkinlere masal anlatırken de özellikle dikkat ettiğim şey burada eşitliği gözetmek oluyor” (Gül).

Seda, feminist hareketin içinde biri olarak üniversitede arkadaşlarıyla masalları yapı bozumuna uğratarak sergiledikleri feminist tiyatroyu anlatıyor:

“Ben 15 yaşından beri aslında feminizme çok ilgi duyan, 2005'ten beri de kendine tamamıyla feminist diyen bir kadını. Feminist hareketin içindeyim, aktivistim falan ama masal dünyasına önyargılıydım ben. Eskişehir'de üniversitede mesela kadın tiyatrosu yaptık, biz masalları böyle ters düz ettik; yani gerçekten tamamıyla yapı bozumuna uğrattık. Kırmızı Başlıklı Kız böyle kurtla geceden takılan bir kız. İşte Pamuk Prenses elma yerine ayva yiyor. ‘Ayva olamaz mı?’ falan diye böyle bir asi şekilde. Kırmızı başlıklı kızın annesi ona bir çilek kavanozu veriyor, bunu koru diye, bekareti simgeleyen bir şey. Onlar kavanozu kırıyor falan... Çünkü, biz masalları böyle birkaç tane masaldan ibaret sandığımız için çok önyargılıydık. Halbuki çok geniş bir dünya, yani queer masallar bile var. Bunu bilmiyordum o zamanlar. O yüzden bunun eğitimini alarak bu yola girmek istedim, çünkü çocuklara iyi bir şey yapmak isterken psikolojilerini alt üst edecek bir şey yapmak istemedim. Eğitimin bitmesini çok istedim. İyice her şeye en azından tamam oldum bittim demeyeceğim ama en azından biraz daha öğreneyim, biraz daha okuyayım, biraz daha araştırayım diye diye bu zamana geldim. Onda da pandemi oldu. O yüzden tam böyle istediğim kıvamda ilerlemese de yapmayı planladığım bir şeyler var” (Seda).

İhsan ve Özge buldukları toplulukta toplumsal cinsiyet konusunda bir çalışma yapılmadığını ve bu konuda kendilerinin de bir çalışma yapmadıklarını belirtiyorlar.

“Şu anda bizim Anadolu Masalları Projesi'nde ben, yani ekip olarak ya da bütün öğretmenler olarak böyle bir şeye dikkat edildiğini sanmıyorum. Yani dikkat edildiğini sanmıyorum derken negatif anlamda söylemiyorum. Böyle bir unsur düşünülüyor, öğretmenler açısından düşünülmüyor” (İhsan).

“Ya bu biraz ince bir çizgi yani. Burası çok girilebilecek bir çizgi değil. Benim kamu çalışanı olarak daha böyle hassas çizgilerin içine girmemem gerekiyor. O yüzden de direk toplumsal cinsiyet üzerine çalışma yapmadım. Çalışmalara bizzat katılmadım ama benim örtük olarak toplumsal cinsiyete bakışım zaten kendi cinsiyetinin kendi varlığının kendi özünün sesini duy ve bununla ilgili yola çık. Benim bakışım bu olduğu için anlaticılığa, buna toplumsal cinsiyet demesem de bu yolculukta çalışıyorum bence” (Özge).

İhsan ve Özge'nin ifadelerine bakarsak masalların geleneksel aktarımı sürdürülürken toplumsal cinsiyet konusunun ele alınmadığını ve bunun anlatıcılıkta değerlendirilmediğini görüyoruz. Daha önce de belirttiğim gibi masal geleneksel ve çağdaşın çarpıştığı bir alan olarak farklı anlam çerçevelerinde ideolojik bir araç olarak kullanılabilir. Feminist perspektiften geleneksel ve çağdaşın birbirini yıkmadan veya reddetmeden aynı zeminde söz sahibi olduğu bilgiyi masalla inşa edebiliriz.

3.2.7. Anlatılarla Eylem: Kişisel Olan Politikdir

Katılımcılar masal anlatıcılığının kişisel dönüşüme, birlikte olmaya ve güçlenmeye alan açtığı için önemli olduğunu vurguluyorlar.

Derya masallarla oluşan birlikteliği bilinç yükseltme gruplarına benzettiğini ifade ediyor.

“O deneyim paylaşımının olduğu her ortamda o bilinç yükseltme gruplarına evriliyor gibi geliyor bana. Farklı atölyeler de yapıyoruz. Mesela onlarda da aynı şey yaşanıyor. Kadınlar mesela bir şiddet olayına dair yaşadıklarını anlatıyorlar ve aslında orada yaşayan bütün kadınlar aynı şiddeti yaşamış ve bunu bilmek bütün kadınları güçlendirerek çıkarıyor. Orda aslında şiddeti anlattığın halde bir travmanı paylaşıyorsun ama oradan güçlenerek çıkıyorsun. O etki paylaşımına alakalı gibi geliyor. Tabi masal bunun için güzel bir araç daha yumuşak bir geçiş oluyor direk anlatı yerine” (Derya).

Politik bir deneyimden geldiğini belirten Gül masal anlatıcılığıyla politik bir kimlik bulduğunu ve her kişisel anlatının politik olduğunu belirtiyor.

“Bu çok öznel bir şey. Bir kere ben çok politik altyapısı olan bir aileden geliyorum. Benim annem ve babam aktif olarak politikanın içerisinde yer almış. Hatta cezaevinde kalmış yıllarca. Onların çocukları olarak bizler biraz daha farklıyız çünkü o dönemde 80 döneminde çocuktum ben bir

yaşıyordum. Annem ve babamda ayrı büyüdüm. O dönemin gençlerinin çocukları olan ben ve benim gibi insanlar, benim gibi hissediyor olabilir. Ben aslında topluluktan çok yani oradaki o politik duruşun, tavrın topluluk olarak hareket etmek, topluluk olarak karşı koymak ve ardından gelen o çok büyük yıkımlar; işte ailelerin yıkılması, insanların işkence görmesi ve yıkılması, biraz buna tepkili olarak büyüdüm. Doğal olarak yani bu politik hal beni sevdiğilerimden ayrı büyümeye zorladı. Ama içimde böyle bir şey de var. Yani her bir tavrımla, yaptığım her bir seçimimle aslında ben doğal olarak politığım. Aslında her bir insan politik. Benim burada politik olma biçimim şu an dünyada işler bu kadar karışıkken ben ne yaparım nasıl insanlara yardımcı olabilirim? Ve de kendime yardımcı olabilirim? en başta. Benim bulduğum cevap buydu. Yani görünürde dışarda işte pankartlarla bağırmanın ya da hem topluluğu hem de bütünü riske atmadan kendimi nasıl ifade edebilirim? ve benim için en önemli şey herhalde yalnız olmadığım dayanışma içinde olduğunu birlik olduğunu hissetmek, o zaman bunu böyle yapabilirim diye düşündüm. Normal sözlü geleneğe ait masallar anlatmanın yanı sıra ben kişisel hikâyelerle ilgileniyorum. Otobiyografik anlatımım var. Bu otobiyografik anlatıda 80 döneminde büyümüş bir çocuğun, işte benim, bir yaşından hatırladıklarımın sekiz yaşına kadar olan dönemimi anlatıyorum. Çocuğun bakış açısıyla bu dönem nasıl görünüyordu? Ve bugün bunu yaparak bunu gündeme getiriyorum ve anlatı ardından tartışma alanı açıyorum insanların paylaşım yapmalarını sağlamaya çalışıyorum ve birlik olduğumuz hissini de böyle yaşıyorum herhalde” (Gül).

Özge toplumsal cinsiyete bakış açısının kendini bir kadın olarak bulma yolculuğu olduğunu ve bunu kendisini dinleyenlerin de deneyimlemesini istediğini söylüyor.

“Şunu da diyebilirim Bahar. Yani ben bir kadın olma yolculuğunda olan yani bir genç kadın olarak kendi kadınlığımı da tanımam... Bu ülkede yaşıyorum ve bu tanıtılmadı. Sesimi sözümü buldum. İşte benim toplumsal cinsiyete bakışım kendi hayat yolculuğumu inşa edişim aslında. Kendimi bulma yolculuğum ve bu yüzden de insanların, öğrencilerimin dinleyicilerin onlara da ‘hadi dene’ diyerek anlatmasını istiyorum.” (Özge).

Arda masallarla erkeklik eleştirisi yapabildiğini ve masallarla çalışmasının bakış açısını değiştirdiğini ifade ediyor.

“Erkeklik eleştirimi yapıyorum. Muzdaribim yaşayışım üzerinden. Sivil toplum, cinsel sağlık ve toplumsal cinsiyet hakkında bakış açısı kazandım. Masallarla çalışmam bakış açımı değiştirdi” (Arda).

Anlatıcı Senem Donatan Mohan anlatıcılıkta ataerkil düzene muhalif bakış açısıyla yaklaştığını ve kendi dişil yanını masallar aracılığıyla bulduğunu aşağıdaki sözleriyle ifade ediyor:

“Ben de aslında farklı bir şekilde mücadele veriyorum. Hikâye anlatıcılığıyla kendimi değiştirirken ve dönüştürürken, eğitim verdiğim herkese temas ederken, bunu feminist bir perspektiften yapıyorum. Ataerkil düzene muhalif bir bakış açısıyla yaklaşıyorum. Örneğin hikâye anlatıcılığıyla tanıştıktan sonra kendi dişil yanımla olan bağlarımı onardım, içimdeki dişil olanla buluştum. Dış dünya eril. Ama asıl yaratıcı olan, bu dünyayı şekillendiren dişil enerjimiz. Hikâyeler bize eril ve dişil olanın buluşmasını, birliğe kavuşmasını anlatıyorlar, ancak o zaman kendimizi tam ve bütün hissedeceğimizi fısıldıyorlar” (Senem Donatan Mohan, 2019).

Bu ifadeler masal anlatıcılığıyla kendi sözünü kamusal alana taşıyan anlatıcıların feminist ve politik bir tavır aldığını gösteriyor. Masal anlatıcılığının feminist harekete eklemlendiği ve bu hareket için alan açtığını savunuyorum.

3.2.8. Küresel Salgında Masallarla Dijital Örgütlenme

Seda küresel salgın döneminde anlatıcıların masallar aracılığıyla bir araya gelerek örgütlenmesini aşağıdaki sözleriyle ifade ediyor:

“Şeyi seviyorum, biraz böyle örgütlü olma halini seviyorum; yani öyle bir kafadayım nedense. Hani aynı anda bekliyoruz ekrana gelip onu dinliyoruz. Aynı anda bir şeyler oluyor hepimize. İşte bayılıyorz öyle onun anlatımına, işte başka dünyalara gidiyoruz falan, hüüzün ya da keyif neyse... Sonra dağılıyoruz. Bu benim çok hoşuma gidiyor. Bana şey geliyor mesela, evet eylemlere gidemiyoruz bazen değil mi hani... Her gündemde olan bir olayla ilgili sokağa çıkalım, işte eylem yapalım, aktif olarak bunu tabi ki çok isteriz ama her zaman mümkün olamıyor. Günde yani on tane kadın öldürülürken, hani şehri belki yakıp yıkmak istiyorsun

ama ne yapıyorsun işte sosyal medya... Bazen bu çok negatif bir şey, hani sadece sosyal medyadan bir şeyler yazıyor olmak, sosyal medya aktivistliği yapıyor olmak çok sinir bozucu olsa da bakıyorsun ki işe yarıyor. Ya bir ilaç bulunamıyor bakanı etiketliyorsun ilaç buluyor! O insan ameliyat oluyor ve bu hem güzel geliyor kulağa hem de yani böyle mi çözeceğiz yani, bu böyle mi olmak zorunda, sosyal medyası olmayan ölecek gibi bir şey de var hani şu içinde yaşadığımız dünyada. Bu bir yandan canımı sıkıyor. Bunun böyle olması, sosyal medyadan tacizci birinin protestoyu çok ettiğin zaman işte onun ceza alması mesela. Ama o olmasa ne yapacak? Yani şu an elimizdeki şartları elimizdeki şeyleri en iyi kullanmak zorundayız. En iyi şekilde kullandığımızda da birileri ceza alıyor birileri ameliyat oluyor. Birileri kan buluyor, birileri işte şifa buluyor falan. O yüzden benim hoşuma çok gitti bu şey. Zaten insanların da böyle dönemlerde yaratıcılığı yani zirve yapıyor. Özellikle Gezi'de başladı bu bence. Bunun başlangıç noktasının gezi olduğunu düşünüyorum. O Gezi'nin yaratıcılığı, o Gezi'nin mizahı o zamandan bugüne kadar geldi ve onun yansıması olduğunu hissediyorum açıkçası kalbimde bir yerlerde” (Seda).

Bu deneyimler dijital feminist aktivizm örnekleri olarak değerlendirilebilir. Anlatıcıların sosyal medyayı da kullanarak toplum için veya istek ve arzularını talep etmeleriyle masalların daha çok kişiye ulaşılmasını sağladığını, masalın daha çok hayatla iç içe geçen ve yaşayan bir edebi türe dönüştüğü söylenebilir. Bu durumda insanlık ve evren adına masalı özgürleştirerek, masalla ilişkimizi gözden geçirerek bizi bireysel ve kolektif olarak iyileştirebilecek öyküleri bulabiliriz.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Bu araştırmada günümüz masal anlatıcılarının kendilerini, bireyi ve toplumu iyileştirerek dönüştürme motivasyonları, masallar ve toplumsal cinsiyet bağlamındaki algı, kavrayış ve çalışmalarının yorum ve analizi veri olarak işlenmiş ve tartışılmıştır. Masal anlatımlarının iyileştirici ve bireyi güçlendirici yönlerinin neler olabileceği bilgisi anlatıcılarla kurulan etkileşim ve paylaşımlarla inşa edilmiştir. Bu bilgi inşa edilirken feminist epistemolojiden ve *holistik sağaltım* yaklaşımından yararlanılmıştır. Holistik sağaltım yaklaşımının akıl, beden ve ruhu bütünsel olarak değerlendiren *dişil* bir sağaltım sistemini kavramsallaştırması çalışmayı temel alan feminist epistemolojiyi *masal anlatıcılığı* ve *iyileşme* kavramlarına derinleştirerek taşımıştır. Araştırmada tartışılan feminist epistemoloji zihin-beden, akıl-duygu, eril-dişil gibi ikili anlam kalıplarını sorunsallaştıran *dişil* bir dille bilgi inşa etmenin önemini vurgulamaktadır. Bu anlamda araştırmanın temel kavramları olan masal anlatıcılığı, sağaltım ve toplumsal cinsiyet arasındaki tartışmalar tamamlayıcıdır. Achterberg'in holistik sağaltım ağındaki başlıklar altında masalların sosyo-kültürel, fiziksel, psikolojik, küresel ve tinsel açıdan sağaltımı feminist perspektifle tartışılmıştır (2009: 128).

Masallar kültürden beslenir ve gelenekselin taşıyıcısıdır. Günümüzde kültürün belirleyiciliği masal anlatıcılığına sağaltım ve toplumsal cinsiyet yönünden nasıl yansır? Masallar aracılığıyla kökler ile kültürel kodlara, onları yok saymadan farklı gözlerle (bugünün toplumsal değerleriyle) bakmak ne gibi dönüşümler sağlar? Katılımcıların masal anlatıcılığı, toplumsal cinsiyet ve sağaltım konusundaki yorumları bugünün kültürel kabullerinin değişimini izleme imkânı vermiştir.

Çoğunlukla kadınların yöneldiği masal anlatım etkinliklerinde anlatıcıların masallar aracılığıyla kültürel kodlara bakarak kendi öznelliklerini tanımladıkları; anlatıcılığı kendini keşfediş yolculuğu, varoluşsal bir yolculuk olarak yorumladıkları gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyet bağlamında bu yönüyle masal anlatıcılığının geçmişin geleneğin bilgisini yok saymadan ona farklı şekillerde eklenerek bilgi üretmesi yönüyle kadınlar için çok güçlendirici ve dönüştürücü olabileceği görülmüştür.

Anlatıcılar, masallar aracılığıyla kendilerini daha çok tanıdıklarını, hatırladıklarını, duygularla ve hayal gücüyle bağ kurabildiklerini, günümüz yoğunluğundan uzaklaştıklarını ve kendilerini daha bütün hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu tartışmalarla günümüz masal anlatıcılığı, araştırmanın temellendiği zihin, beden ve ruhu bütünsel olarak ele alan holistik yaklaşımın bir sağaltım pratiği olarak kavramsallaşmıştır. Anlatıcılar yorumlarında, anlatıcının kendini tanıması yoluyla doğayla ve insanla sağlıklı ilişkiler kurabileceğini belirtmişlerdir. Anlatıcının rolü ve bakış açısının, dinleyicinin masalları algılayışında ve günümüz masal kültürünün oluşumunda etkili olduğu belirtilmiştir. Bu açıdan bakarsak, araştırmaya katkı sunan anlatıcıların yorumları ve gözlemlerim üzerine her ne kadar geleneksel toplumsal cinsiyet kültürünün devam ettiği masallar sürdürülse de günümüzle karşılaştırıldığında masaldaki evrensel insanlık hakikatleri *uyanişsa, görülmeyeni görmeye, yeniden anlamlandırmaya* ve *sorgulamaya* alan açıyor. Anlatıcı, masaldaki kültürü kendi değerleri, günümüz değerleri ve dinleyicinin beklentilerine göre taşıyor. Masal anlatımının performatif bir sanat olarak bağlamsal incelemesi geçmiş ve şimdinin değerlerinin arasındaki geçiş ve ilişkinin sağlanmasında anlatıcının rolünü vurguluyor.

Bu araştırma, masallardaki simgesel çözümlerinin feminist perspektifle değerlendirildiği metinsel veriler üzerine yapılan akademik çalışmaların yönünü

masalların bağlamsal çözümlemesine çevirmiştir. Bağlamsal çözümlemede masal anlatıcılığının feminist perspektifle incelenmesi simgesel metinsel çalışmalarda yer alan ve kendini tekrar eden masalların cinsiyetçi olduğu yorumunun değişmeye başladığını göstermiştir. Çoğunlukla kadınlardan oluşan ve çoğunlukla kadınlar tarafından kavramsallaştırılan günümüz masal anlatıcılığının ve eğitimlerinin toplumsal cinsiyet bağlamında dönüştürücü ve iyileştirici bir kültür oluşumuna zemin hazırladığı gözlemlenmiştir. Masallar aracılığıyla kamusal alanda sözünü paylaşan birçok kadın, oluşturduğu masal grupları ve eğitimlerinde insanlarla masal üzerinden iletişim kurmuş ve bunun zaman zaman bir güçlenme ve örgütlenme etkinliği olarak değerlendirildiği gözlemlenmiştir.

Bu çalışma boyunca araştırmanın başında belirtildiği gibi masal anlatımlarında toplumsal cinsiyet bilincinin genişletilmesi ve cinsiyetçi anlatımların azaltılması hedeflenmiştir. Araştırma boyunca anlatıcılarla yapılan bireysel görüşmelerde ve masal anlatım etkinliklerinde bir feminist araştırmacı olarak alana dahil olduğumda yaşadığım bazı süreçleri ve dikkatimi çeken bazı unsurları burada değerlendirmek isterim. Öncelikle, bireysel görüşmelerde toplumsal cinsiyet ve masal anlatıcılığı konusunun sohbeti daha bireysel deneyimlere kolayca taşıdığını ve iletişimi daha samimi ve daha kişisel kıldığını gözlemledim. Görüştüğüm kadın anlatıcıların bu konuda düşündükleri ve deneyimledikleriyle, özdüşünsel eleştirileri olduğunu gördüm. Bireysel görüşme yaptığım erkek anlatıcılardan biri masallar aracılığıyla erkeklik eleştirisini yapabildiğini ve duygularıyla iletişim kurabildiğini; kuir masallar üzerine çalıştığını belirtmiştir. Görüşmecilerden ikinci erkek anlatıcı toplumsal cinsiyet ve masal konusunda hiç düşünmediğini, bu konu üzerinde hiçbir okuma veya çalışma yapmadığını ifade etmiştir. Zoom üzerinden gerçekleşen, anlatıcıların *sabır* teması hakkında sohbet ettiği bir buluşmada bana söz verildiğinde araştırmacı olarak kendimi ve araştırmamı tanıtmam

ve bu konuda feminist pencereden yorum yapmamla konuşmanın seyrinin değiştiğini ve siyasal zemin üzerinden tartişmalara evrildiğini deneyimledim. Bu çalışmayla birlikte masal anlatıcılığı konusunda feminist bilginin taşındığı ve birlikte inşa edildiği bir zemin oluşmuştur.

Araştırmanın bir bölümü küresel salgın (COVID-19) dönemine denk gelmiş ve burada masal anlatım etkinlikleri çeşitli dijital platformlara taşınmıştır. Bu dönemde uzun süre evde kalan insanlar daha çok telefonlarda ve sosyal medyada vakit geçirmeye başlamıştır. Küresel salgın döneminde de masal anlatıcılarının aktif bir şekilde sosyal medyayı kullandığı ve takipçilerine şifahen masal anlattıkları gözlemlenmiştir. Anlatıcıların ve dinleyicilerin bu şekilde ana akım medyanın dışında dijital platformlarda buluşması anlatılar aracılığıyla kendilerini daha zgr ifade edebilecekleri alternatif alanlar sağlamıştır.

Elbette ki masal ideolojilerin taşındığı ve sürdürüldüğü bir alan olarak tek yönlü bir gidiş izlemeyecektir ve günümüzde bu kadar popüler olmuşken farklı politik ve ideolojik düzlemlerde işlenmektedir. Yaklaşık altı yıldır devam eden bu araştırmanın getirdiği gözlem ve bulgulara göre kadınlarca sahiplenilen ve içinde dişil dili ve sağaltımı taşıyabilen yeni masal kültürü *feminist harekete katkı sağlayan bir oluşum* olarak değerlendirilmiştir. Yüz yüze veya dijital platformlarda olan buluşmalar feminist perspektifle incelendiğinde özellikle kadın anlatıcıların kendilerinin dişil ve eril yönlerini masal anlatıcılığı üzerinden tanımaya çalıştıkları, dişil yönlerine masallar aracılığıyla ulaşmaya çalıştıkları, şifahen masalın içindeki hakikatler ve/veya sihirle iletişime geçtikleri, dertlerini anlattıkları *bilinç yükseltme grupları* olarak da değerlendirilmiştir.

Bu çalışma masalın bağlamının feminist perspektifle incelenebileceğini göstererek toplumsal cinsiyet ve masallar üzerinden yapılan simgesel çözümlerden farklı bir yön izlemiştir. Günümüz masal anlatım etkinlikleri dinleyicilerin perspektifinden feminist perspektifle değerlendirilebilir. Erkeklik çalışmaları ve masal anlatıcılığı üzerine yapılacak çalışmalar konunun daha kapsamlı tartışılmasını sağlayabilir. Anlatılan kuir masallar üzerine kuir feminist pencereden yapılacak akademik çalışmalar da bu araştırmayı daha ileriye taşıyarak feminist kültüre ve epistemolojiye katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Achterberg, J. (2009). *Kadın Şifacılar*. B. Altınok (Çev.). İstanbul: Everest.
- Ahmet, S. (2015). *Duyguların Kültürel Politikası*. S. Komut (Çev.). İstanbul: Sel Yay.
- Arıt, N. (2016). *Şamanın Kozmik Dünyası İnisiyasyon, Seremoni ve Ritüellerle Maya Şaman Öğretisi*. İstanbul: Ray Yayıncılık.
- Azazi, N, Ç. (2019). *Şifa Veren Masallar*. İstanbul: Doğan Novus.
- Azazi N, Ç. (2019). *Masal: İki Dünya Arasındaki Aşk*. İstanbul: Doğan Novus.
- Barad, K. (2003). Posthumanist Performativity: Toward an Understanding of Matter Comes to Matter. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/10.1086/345321>
- Bacchilega, C. (2016). *Postmodern Masallar: Toplumsal Cinsiyet ve Anlatı Stratejileri*, F. B. Helvacıoğlu (Çev.). İstanbul: Avangard Kitap.
- Berktaş, F. (2010). Kadınlar Doğaya Sahip Çıkıyor. Emet Değirmenci (Ed.), *Kadınlar Ekolojik Dönüşümde* içinde (s. 35-39). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- Bettelheim, B. (2020). *Masallar Ne Anlatır? Çocuk Gelişiminde Masalların Rolüne Psikanalitik Bir Bakış* S. Erdem., B. Berkman (Çev.). İstanbul: Sfenks Kitap.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, B. Ertür (Çev.). İstanbul: Metis.
- Campbell, J. (2006). *İlkel Mitoloji Tanrının Maskeleri*. K. Emiroğlu (Çev.). İstanbul: İmge Yayınları.
- Cixous, H. Cohen, K. & Cohen, P. (1976). The Laugh of the Medusa. *Signs*, 1(4), 875-893 Erişim adresi: <https://www.jstor.org/stable/3173239>
- Elmas, E. (2019). Kadim Gelenekler ve Modern Arayışlar, *Calling Dergi*, 28, 17-19.

- Estes, P. C. (2019). *Kurtlarla Koşan Kadınlar: Vahşi Kadın Arketipine Dair Mit ve Öyküler*. H. Atalay (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Frank, W. Arthur (2012). *Letting Stories Breathe: A Socio-Narratology*. Chicago: University of Chicago.
- Glesne, C. (2015). *Nitel Araştırmaya Giriş*. A. Ersoy&P. Yalçınmoğlu (Ed.). Ankara: Anı Yay.
- Gülmez, D. (2021). *Kurtlarla Koşan Kadınlar'ı Feminist Pedagojide Bir Araç Olarak Kullanmak*, *Feminist Tahayyül*, 2(1): 109-124.
- Gün, B. (2008). *Masallara Feminist Bir Bakış ve Cinsiyet Meseleleri*. (Yüksek Lisans Tezi). Yök Ulusal Tez Merkezi. (529080).
- Haraway, D. J. (2010). *Konumlu Bilgiler: Feminizmde Bilim Meselesi ve Kısmi Perspektifin Ayrıcalığı*. G. Pular (Çev.). *Başka Yer: Donna Haraway'den Seçme Yazılar* içinde (s.91-119). İstanbul: Metis.
- Hasse, D. (2000). *Feminist Fairy-Tale Scholarship: A Critical Survey and Bibliography*. *Fairy Tale Liberation - Thirty Years Later*. Advance online publication. doi: 10.1057/palgrave.kmrp.8500141.
- Hoppal, M. (2012). *Avrasya'da Şamanlar*. B. Bayram & H. S. Ş. Çapraz (Çev.). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.
- Humm, M. (2003). *Feminist Edebiyat Eleştirisi*. S. Günoğlu (Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Irigaray, L. (2006). *Ben Sen Biz: Farklılık kültürüne doğru*. S. Büyükdüvenci & N. Tural (Çev.). Ankara: İmge.
- Irızık, S. & Parla, J. (2004). *Kadınlar Dile Düşünce*. İstanbul: İletişim.
- Jorgensen, K. M. & Strand A. M. C. (2014). *Material Storytelling-Learning as Intra-Active Becoming*. Nova Science Publishers. Inc. ISBN: 978-1-63117-557-2
- Jung, C. (2015). *Dört Arketip*. Z. Yılmaz (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

- Kaplan, M. (2015). Geleneksel Tedavi Pratikleri ve Uygulayıcıları: Kadın Şifacılar, *Milli Folklor*.
<https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=108&Sayfa=186>
- Kaplan, M. (2020). Halk Hekimliğinde Holistik/Bütüncül Yaklaşım: Üzerlik Otu (Peganum Hamala) Örneği, *DTCF Dergisi*. Doi: 10.33171/dtcfjournal.2020.60.1.20
- Kaygan, M. (2016). *Masalın Yeni Dili: Pınar Selek'in Seçilmiş 3 Masalı* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Ulusal Tez Merkezi. (448234).
- Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam.
- Liberman, J. (2017). Medyalar Masal Anlatısını Öldürüyor. *TRT Akademi Çocuk ve Medya*. <http://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/738193>
- Liberman, J. (2015). *Masal Terapi*. İ. Erdener (Çev.). İstanbul: Doğan Egmont.
- Liberman, J. (2017). *Masallarla Yola Çık*. S. S. Hill (Çev.). İstanbul: Hep Kitap.
- Liberman, J. (2019). *Önce Hayal*. İstanbul: Redhouse Kidz.
- Lopez, N. & Cameros, M. (2012). *Vejetaryen Kükedisi: Büyüklere Gerçekçi Bir Masal*. Z. S. Veiga (Çev.). İstanbul: Notabene.
- Lykke, N. (2010). *Feminist studies: A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*. New York: Routledge.
- Madran, C. Y. (2012). *Modern İngiliz Romanında Mikhail Bakhtin*. İstanbul: Gündoğan.
- Millett, K. (1987). *Cinsel Politika*. S. Selvi (Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Ölçer, E. (2003). *Türkiye Masallarında Toplumsal Cinsiyet ve Mekân İlişkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Yök Ulusal Tez Merkezi (529080).
- Sanders, B. (1999). *Öküzün A'sı Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi*. Ş. Tahir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.

- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve Post-modernizm*. A. Güçlü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Saydam, M. B. (2011). *Deli Dumrul'un Bilinci: Türk İslam Ruhu Üzerine Bir Kültür Psikolojisi Denemesi*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sezer, M. Ö. (2014). *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Shiva, V. (2014). *İnadına Canlı: Kadınlar, Ekoloji ve Hayatta Kalma*. E. Ayhan (Çev.). İstanbul: Sinek Sekiz.
- Stotter, R. (1996). Truth and Lies: Manipulation Of The Truth In The Use Of Oral Narratives. *Merveilles & Contes*. Wayne State University Press. <https://www.jstor.org/stable/41390219>
- Tedlock, B. (2006). *Şaman'ın Bedenindeki Kadın*. P. Savaş (Çev.). İstanbul: Mia Basım ve Yayın Tanıtım Hizmetleri Tic. Ltd. Şti.
- Uslu, A. (2020). Duygu, His ve Duygulam Ayrımına Etkileşimci Çözüm. *Feminist Tahayyül*. Nişantaşı Üniversitesi. 1(2): 144-184. ORCID Numarası: 0000-0002-3144-4195.
- Winterson, J. (2015). *Vişnenin Cinsiyeti*. P. Kür (Çev.). İstanbul: Sel.
- Wolf, D. L. 2009. Saha Çalışmasında Feminist İkilimler, *Methodos: Kuram ve Yöntem Kenarından*, İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- Zipes, J. (1995). *Creative Storytelling: Building Community, Changing Lives*. Great Britain: Routledge.
- Zipes, J. (2000). *The Oxford Companion To Fairy Tales: The Western Fairy Tale Tradition From Medieval To Modern*. New York: Oxford University Press.
- Zipes, J. (2012). Living Through The Stories: A Socio-Narratology by Arthur Frank. *Storytelling, Self, Society*. Wayne State University Press. doi: 10.1080.15505340.2012.665314.

İnternet Kaynakları

- Dermenci, Güneş. (2017). Judith Malika Liberman: Benim İçin Masal Anlatmanın Kendisi Bir Ekoloji Hareketi. *Yeşil Gazete*. 2 Nisan 2017. Erişim Tarihi 12 Mayıs 2021, <https://yesilgazete.org/judith-liberman-benim-icin-masal-anlatmanin-kendisi-bir-ekoloji-hareketi/>
- Doğançay, Eda. (2019). Senem Donatan'la Hikâye Anlatıcılığı Üzerine. *Eşitlik, Adalet, Kadın Platformu*. 23 Ocak 2019. Erişim Tarihi 16 Mayıs 2021, <http://esitlikadaletkadin.org/senem-donatanla-hikaye-anlaticiligi-uzerine/>
- Uluslararası İstanbul Hikâye Anlatıcılığı Festivali-Efe Elmas & Sıla Topçam (3 Ekim 2020). *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet* [video]. Youtube. <https://www.youtube.com/watch?v=PcKyFFl-yIE>

ÖZET

Bu çalışmada günümüzde masal anlatıcılarını masalı sağaltım amaçlı anlatmaya yönelten deneyim ve motivasyonları tartışılmıştır. Bununla birlikte bu pratiğin kadınları güçlendirici yönlerinin neler olabileceği bilgisi anlatıcılarla kurulan etkileşim ve paylaşımlarla inşa edilmiştir. Araştırmanın önemi, masal ve toplumsal cinsiyet konusunda yapılan ve metinsel veriler üzerinden ilerleyen akademik çalışmalardan farklı bir yön çizerek masalın anlatıcı tarafından nasıl değerlendirildiğini feminist perspektifle tartışmasıdır. Araştırmada feminist epistemolojiden ve akıl, beden ve ruhu iyileşmede bütünsel olarak değerlendiren holistik sağaltım yaklaşımından yararlanılmıştır. Masal, insanları neden ve nasıl şifalandırıyor ve rahatlatıyor? Kültürün belirleyiciliği masal anlatıcılığına nasıl yansımaktadır? Toplumsal cinsiyet üzerine masal anlatım etkinlikleri ve atölyeleri düzenleniyor mu? Anlatıcıların bu anlamdaki beklenti ve talepleri neler? soruları bu çalışmanın temel araştırma problemleridir.

Katılımcıların masal anlatıcılığı, toplumsal cinsiyet ve sağaltım konusundaki yorumları bugünün kültürel kabullerinin değişimini izleme imkânı vermiştir. Yapılan alan araştırmalarından elde edilen veriler yorumlandığında masalın sağaltıcı yönünün holistik (bütüncül akıl-ruh-beden sağlığı) oluşunun insanları masala yönlendirdiği gözlemlenmiştir. Toplumsal cinsiyet perspektifinden incelendiğinde masalların cinsiyetçi olduğu görüşünün değişmeye başladığı gözlemlenmiştir. Masaldaki toplumsal değerleri ve normları insanlığın ve doğanın iyiliği için anlatmada anlatıcının rolü vurgulanmıştır. Daha çok kadınların yöneldiği anlatıcılık eğitimlerinde ve yapılan anlatıcılık sohbetlerinde anlatıcının rolünün *dişil* değerleri daha iyi tanıma, kendini anlama, insan ve evrenle daha sağlıklı ilişkiler kurma gibi amaçlarla tartışıldığı

gözlemlenmiştir. Bu yönüyle masal anlatıcılığı Türkiye’de feminist pedagojiye ve feminist harekete destek olabilecek performatif bir sanat olarak değerlendirilmiştir

Anahtar Kelimeler: Masal Anlatıcılığı, Sağaltım, Holistik Yaklaşım, Toplumsal Cinsiyet

ABSTRACT

In this study, the modern storytellers' experiences and motivating reasons leading them to tell folk tales for therapeutic purposes are discussed. In addition, the empowering aspects of the storytelling practice for women are discussed through the interactions with the storytellers. This case study differs from the previous studies, which discuss the symbols of classic folk tales with a feminist perspective, with its focus on storytelling as a performative art. This study builds itself on Holistic Medicine, which defines a complementary treatment taking a person's body, mind, spirit and emotions into account as health aspects. The main research problems of the study are as follows: How do fairy tales heal people? How does culture affect storytelling as a practice in terms of gender norms? Have the storytellers designed any storytelling workshops with a focus on gender studies? What are the expectations and demands of storytellers to work on fairy tales to contribute to gender equality?

The research participants' statements in relation to storytelling, gender and therapy allow us to trace the changes of today's culture in comparison to the past. The findings of this case study show that people prefer storytelling as they evaluate it as an alternative healing method treating mind, body and spirit for overall well-being. The study shows that participants in storytelling workshops and training are mostly women. The perception of folk tales as sexist narratives has begun to change due to the storytellers' tendency to portray the gender roles with a twist, to comply with current cultural acceptance and understanding of gender norms. The discussions related to storytelling are based on values such as exploring and understanding oneself, and developing healthy relationships with people and the universe. These values are defined

by most of the participants as “feminine”. In the light of these discussions, storytelling as a performative act may contribute to feminist pedagogy and feminist movement in Turkey.

Key Words: Storytelling, Therapy, Holistic Medicine, Gender Studies

EK – 1: KATILIMCI LİSTESİ

Katılımcıların isimleri yerine rumuz isimler kullanılmıştır.

Derya

Ankara’da yaşıyor, daha önce üniversitede İngilizce öğretmenliği yapmış. Feminist hareketin içinde olan örgütlü biri olduğunu ifade ediyor. Ankara Mor Mekan’da masal atölyelerinde masal anlatıyor. Tiyatro eğitimi almış ve masalın çok profesyonelce hazırlandığı bir şey olmadığını ve bunu amatör ruhla yaptığını ifade ediyor. Görüşme Tarihi: 01.02.2020.

Filiz

Ankara’da yaşıyor ve üniversite okuyan bir kızı olduğunu ve bir anne olduğunu söylüyor. Küçükken seçtiği arkadaşlarının hep yardıma ihtiyacı olan arkadaşları olduğunu ifade ediyor. Onlara yardım etmeye çalıştığını ve onlar için üzülüp ağladığını belirtiyor. Psikolojiye küçükken merak sarmış ve bu konuda okumalar yapmaya çalışmış. Hayatının bir evresinde çok zor günler geçirdiğini ve hastalandığını belirtiyor. Bir çıkış yolu aradığını ve yaptığı okumaların etkisi altında değişmesi gerektiğini düşündüğünü söylüyor. Bu dönemde kuantum, reiki gibi eğitimler aldığını; affetme, korku çalışmaları, bağımlılıkları bırakmak, huyları temizlemek gibi çalışmalar yaptığını ve çevresindeki insanların da bazı hastalıklar geçirdiğini ve onların da hayatlarına yeniden bir düzen getirdiklerini gördükçe kendine de çok inandığını ve güvendiğini belirtiyor. *Masallarla Terapi* ve *Kurtlarla Koşan Kadınlar* kitaplarını okuyup bunlardan etkilenmiş. Bilişsel Dönüşüm Kulübü adlı bir buluşmada her ay bir masal okunduğunu

ve masal hakkında konuşulduğunu söylüyor. Anlatılan masalların kendisine çok iyi geldiğini ruhunu çok iyi yansıttığını ifade ediyor. Bu deneyiminden sonra yaşadıklarını daha çok insana masallar aracılığıyla ulaştırmaya karar vermiş ve anlatıcılık konusunda araştırma yapıp eğitim almış. Özellikle Kurtlarla Koşan Kadınlar masalları ve kadın masallarına yöneldiğini belirtiyor. Görüşme Tarihi: 02.02.2020.

Işık

Trabzon'da yaşıyor ve okul öncesi öğretmenliği yapıyor. Özel öğrenme güçlüğü olan çocuklara da masal anlatıyor. Bir kızı var ve evli. Ailesinin Adana'lı olduğunu ve ataerkil bir aileden geldiğini ifade ediyor. Masallarla toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürmeye çalıştığını söylüyor. Görüşme Tarihi: 15.02.2020.

Gül

Anlatıcılıktan önce tiyatro oyuncusuymuş. Daha sonra evli bir adama aşık olduğunu ve adamın bir çocuğu olduğunu ve kendisinin çok zor bir dönemden geçtiğini belirtiyor. O dönemde tiyatroyu bırakmak istediğini kendini daha özgür ifade edebileceği ve anlatabileceği bir alan aradığını söylüyor. İstanbul Seiba Masal Anlatıcılığı'nın ilk mezunlarından olduğunu belirtiyor. Halen, İstanbul Seiba Anlatı Merkezi'nde anlatıcılık ve eğitmenlik yapıyor. 80'lerde çok küçük bir çocukken ailesinin politik olduğunu ve politik tavrı yüzünden hapiste olduğunu aktarıyor. Bu sebeple anne ve babasından ayrı büyüdüğünü ve o dönemin çocuklarıyla benzer hisleri olduğunu düşünüyor. Topluluk olarak hareket etmenin topluluk olarak karşı koymanın ve ardından gelen o çok büyük yıkımların ailelerin yıkılmasına, insanların işkence görmesine tepkili olarak büyüdüğünü söylüyor. Kişisel olarak her bir insanın politik olabileceğini düşündüğünü söylüyor. Görünürde dışarda pankartlarla bağırmanın ya da hem topluluğu hem de bütünü riske atmadan kendimi nasıl ifade edebileceği üzerine

kafa yorduğunu ve kendisi için en önemli şeyin yalnız olmadığını, dayanışma içinde olduğunu, birlik olduğunu hissedebileceği bir alan olarak anlatıcılığa yöneldiğini belirtiyor. 80 döneminde yaşayan bir çocuk olarak 1 yaşından 8 yaşına kadar olan dönemde hatırladığı kadarıyla kişisel hikâyeler de anlatıyor. Görüşme Tarihi: 16.02.2020.

Seda

İstanbul'da yaşıyor. Eskişehir Anadolu Üniversitesi'nde İktisat okumuş ve bir STK'ya bağlı finans bölümünde çalışmış ve mobbinge maruz kalınca istifa etmiş. Sonra evlenmiş ve evliliğinin ardından profesyonel bir iş kadınları derneğinde çalışmaya başlamış. Orada, çalışma arkadaşlarının elitist tavırlarını komik bulduğunu ve yaşadığı kötü tecrübeler nedeniyle oradan da istifa ettiğini ve ardından boşluğa düştüğünü ifade ediyor. O dönemde bir şeyler anlatmak istediğini fark etmiş ve Google üzerinden Judith Malika Liberman ve Nazlı Çevik Azazi gibi anlatıcılıkla ilgilenen isimleri görmüş ve anlatıcılarla iletişim kurmaya çalışmış. 2017 yılında Seiba'da anlatıcılık eğitimi almaya başlamış. Toplumsal cinsiyet ve masala yönelik atölyeler düzenliyor ve bu konuda anlatıcılık yapıyor. Kendini feminist aktivist olarak tanımlıyor. Küçük bir oğlu var ve ona da masal anlatmaya yönelik çalışmalar, okumalar yaparken çocuklar ve masal konusunda da çalıştığını ifade ediyor. Görüşme Tarihi: 08.11.2020 (online).

İhsan

Ordu'da yaşıyor ve 21 yıldır İngilizce öğretmenliği yapıyor. Masallarla olan ilgisinin okuduğu filolojiden kaynaklandığını belirtiyor. Evli ve iki çocuk babası. Hiçbir zaman sadece öğretmenlikle ilgilenmek istemediğini, proje alanında çalıştığını, taşlarla stonebalance çalıştığını ve bu hobinin de kendisi için çok meditatif olduğunu belirtiyor. Masallardan önce hikâyeleştirme konusunda eğitim almış ve sosyal medya aracılığıyla

anlatıcılara ulaşarak masal alanında çalışmaya başlamış. Ordu’da Masal Kervanı adlı bir proje yazmış ve projesi gerçekleştirilmiş. COVID-19 döneminin ve annesinin hastalığının kendisini anlatıcılıktan biraz uzaklaştırdığını ifade ediyor. Halen Anadolu Masalları Projesi’nde anlatıcılık yapıyor. Masalların dönüştürülmemesi gerektiğini düşündüğünü ifade ediyor. Anlatımlarında toplumsal cinsiyet üzerine çok düşünmediğini ve bu konuda çok okuma yapmadığını belirtiyor. Görüşme Tarihi: 20.11.2020 (online).

Özge

İstanbul’da yaşıyor ve matematik öğretmenliği yapıyor. Kendisinin aslında konservatuarda okumak istediğini ancak anne ve babasının yönlendirmeleriyle öğretmenlik mesleğini seçtiğini belirtiyor. Öğretmenliğin bir anlatma sanatı olduğunu düşünüyor. Şırnak’ta öğretmenlik yaptığı sıralarda sokağa çıkma yasağı olduğunu, sokaklarda mayınların olduğunu ve şiddetin hâkim olduğunu belirtiyor. Çok iyi, korumacı Aydın’lı bir ailenin kızı olarak orada çok zorlandığını, uykusuzluk çektiğini ve depresyona girdiğini anlatıyor. O dönemde zorluk çekse de Mezopotamya’nın sonradan anlatıcılığına çok katkısı olduğunu fark ettiğini belirtiyor. Sokağa çıkma yasağı olduğu sırada radyo dinlerken Judith Liberman’ın *Masal Bu Ya* adlı programına denk gelmiş ve anlatıcılıkla öyle tanışmış; bu, kendisini çok heyecanlandırmış. Üniversitede de şiirle ilgilendiğini, sözlü kültür geleneğinin taşıyıcısı olmak ve bir metni anlatıya dönüştürmekle ilgili o zamandan mahirliği olduğunu ifade ediyor. Evlenerek İstanbul’a taşınmış ve Judith Liberman ve Nazlı Çevik Azazi gibi anlatıcıların masal çemberlerine katılmaya başlamış. O dönemde tanıdığı “Nazlı ve Judith’in yola çıkmış kendine doğru yolda yürümeye devam eden kadınlar” olduğunu söylüyor. Bu yolda öğrenmeye devam ettiğini ve İstanbul Masal Okulu’nu kurduklarını aktarıyor. Ayrıca Instagram üzerinden *Hikâyeni Kap Gel* adlı bir etkinlik

düzenlediklerini ve anlatmaya özgür alan açmaya çalıştıklarını söylüyor. Özellikle *Şahmeran* çalışıyor ve bunun üzerine okumalar yaptığını ifade ediyor. Görüşme Tarihi: 11.11.2020 (Online).

Arda

İzmir’de yaşıyor ve Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisi. Beden Politikaları ve Çağdaş Dansla ilgileniyor. Şirince Uluslararası Masal Festivali’nde Nazlı Çevik Azazi ve Judith Liberman’ı tanıdığını ve masala ilgisinin böyle başladığını belirtiyor. Sonrasında masal anlatıcılığı konusunda eğitimler almış. Çocuklara ve yetişkinlere masallar anlatıyor. Hastanede yatan hastalar ve sağlık çalışanları için şifahen masallar anlattığını söylüyor. Geze geze masal anlatıp seyahat etmenin “hem hancılık hem yolculuk” olduğunu aktarıyor. Türkiye’de masal kervanı yapmış ve 40 gün 40 gece 20 şehir gezmiş. Şiddetsiz İletişim’de çalışmış, erkeklik deneyimi nedeniyle hislerinin adını koymada zorlandığını ve masallar aracılığıyla duygularını anlamlandırabildiğini ifade ediyor. Genellikle toplumsal değişime hizmet eden masallar anlattığını, daha çok queer masal çalışmak ve anlatmak istediğini aktarıyor. Doğayı ve ekolojii korumak için de masallar anlattığını söylüyor. Görüşme Tarihi: 24.11.2020 (Online).

EK - A

Resim 1 - Seda'nın çocuklarla postmodern masal çalışmasından örnek

EK – B

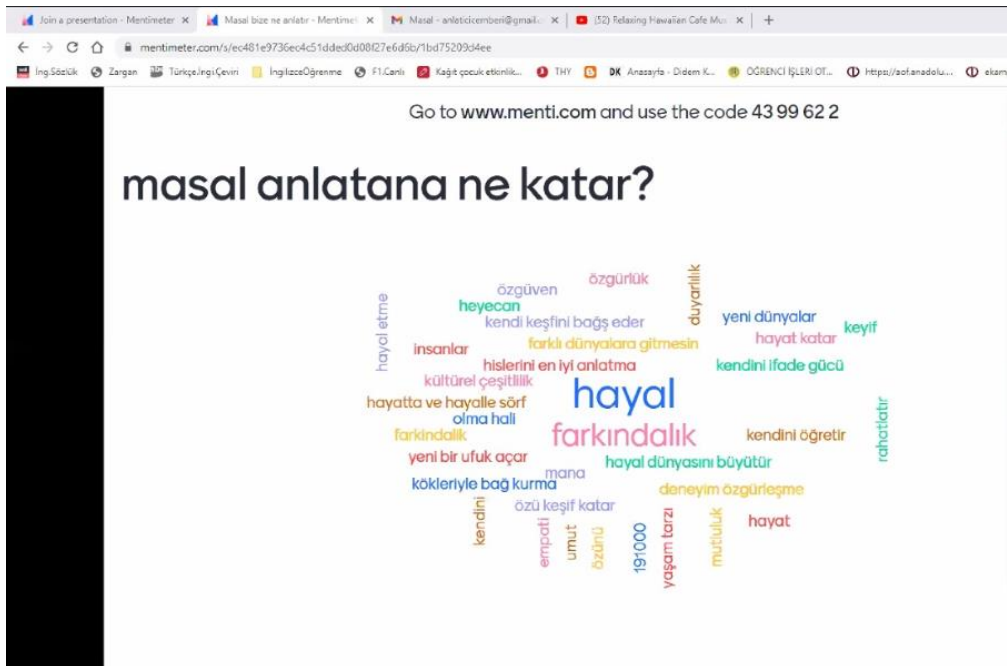
Resim 2 – Seda'nın sosyal medyada postmodern masal paylaşımı

EK – C

Katıldığım etkinliklerden bazı görseller:

Resim 3 – SMA bebeklerine yardım toplamak amacıyla pandemide başlatılan etkinlik

Resim 4 - 6 anlatıcı ve yaklaşık 45 katılımcının olduğu bir etkinlikten görsel

Resim 5 – Bir feminist pedagoji aracı olarak masal atölyesi

